

Udruženje građana „Bunjevci“ Novi Sad

BUNJEVAČKI PRIGLED

**ZBORNIK ZA KULTURU I DRUŠTVENA
PITANJA BUNJEVACA**

GODINA 2013, SVESKA 2.

Novi Sad, 2013.

Izdavač

Udruženje građana „Bunjevci“ Novi Sad

Za izdavača

Ivan Vojnić Kortmiš

Uredništvo

dr Aleksandar Raič, glavni i odgovorni urednik

mr Suzana Kujundžić Ostojić

dr Jelisaveta Zidarević Kalajdžić

dr Bela Pokrić

Sadržaj

Uvodnik

Nuz drugu svesku „Bunjevačkog prigleda“ /5/

Tragom savrimenosti

Tomislav Nikolić : Poslanica Predsednika Republike Srbije Bunjevcima /9/

Suzana Kujundžić Ostojić : 25 novembar 1918 godine – istorijski dan za Bunjevce u Srbiji /14/

Jene Maglai : Poruka Bunjevcima gradonačelnika Subotice /17/

Branko Pokornić : Povodom obeležavanja „Dana formiranja prvog nacionalnog saveta 23.02.2003“ /19/

Aleksandar Raič: Uloga publicistike u razvoju demokratskog dijaloga u nacionalnoj zajednici Bunjevaca /22/

Suzana Kujundžić Ostojić : Bunjevački informativni centar – izdavačka dilatnost /26/

Suzana Kujundžić Ostojić : Dan Dužijance 15. avgust 2013. /30/

Studije i istraživanja

Suzana Kujundžić Ostojić : Stanje i problemi razvoja kulture bunjevačke nacionalne zajednice /33/

Aleksandar Raič : Kulturni vidici bunjevačke nacionalne zajednice /39/

Zvonko Stantić : Kultura Bunjevaca u istorijskoj perspektivi /49/

Ivan Sedlak : Uloga Bunjevačke Matice u očuvanju nacionalnog identiteta Bunjevaca /60/

Suzana Kujundžić Ostojić, Aleksandar Raič : „Nacionalne istorije“ kao prepreka uzajamnom razumevanju: Bunjevci i Hrvati u Srbiji /68/

Atila S. Delvideki : Holokaust Bunjevaca u Mađarskoj /73/

Zvonko Stantić : Prilog poznavanju istorije bunjevačke oficirske familije Marković /105/

Intervju

Suzana Kujundžić Ostojić : Prva desetogodišnjica Nacionalnog savita bunjevačke nacionalne manjine - Intervjui sa pridsidnicima BNS /150/

Memoari

Aleksandar Raič : U vrevi političkog života /160/

www monitor

Aleksandar Raič : Bački Bunjevci i bunjevački Hrvati : Jedan etnicitet, dve nacionalnosti /167/

Recenzije

Aleksandar Raič : Bunjevci i pristupanje Srbije Evropskoj Uniji - David Turton, Julia Gonzalez (1999), Cultural Identities and Ethnic Minorities in Europe, Bilbao : University of Deusto /182/

Suzana Kujundžić Ostojić : Običaji i život Bunjevaca ispričani kroz životnu pripovetku jedne Bunjevke (Mara Đorđević Malagurski „Vita Danina“ i druge pripovetke iz bunjevačkog života) /188/

Suzana Kujundžić Ostojić : Letopis Sombora fra Bone Mihaljevića /193/

Društveni i kulturni život Bunjevaca /196/

Uvodnik

Uredništvo

Nuz drugu svesku „Bunjevačkog prigleda“

Poštivana bunjevačka čeljadi i svi naši prijatelji, prid vama je drugi broj "Bunjevačkog prigleda", našeg periodičnog zbornika za kulturu i društvena pitanja Bunjevaca. U ovoj sveski veći je krug autora neg u prvoj, veća je raznolikost obrađeni tema i produbljen je kritički domet analize pokreniti pitanja, važni za razumivanje naše istorije i za sagledavanje poželjne i ostvarive budućnosti našeg naroda. To su dobre poruke za održivi budući napridak ove vrste angažovane publicistike u našoj nacionalnoj zajednici.

Posli više od devedeset godina, nakon posite subotičkim Bunjevcima regenta Aleksandra Karađorđevića 1919. godine, imali smo čast da se savremenim Bunjevcima obrati ričima podrške i ohrabrenja, današnji pridsidnik Republike Srbije, gospodin Tomislav Nikolić. Budi osićanje ufanja taj svećani događaj kod nas Bunjevaca, u prisustvu Pridsidnika Republike, kojim obilučavamo svoj nacionalni praznik, Dan Velike narodne skupštine Srba, Bunjevaca i drugi slovenski naroda Bačke, Banata i Baranje održane 25. novembra 1918. godine u Novom Sadu. Dokaziva ovaj događaj da nas Bunjevce Srbija uvažava ne samo ko željena, već ko realna domovina našeg malog naroda.

U ovoj sveski "Bunjevačkog prigleda" pristupamo razmatranju prvog desetliće dilovanja Bunjevačkog nacionalnog savita (BNS), institucije političkog sistema Srbije, priko koje Bunjevci ostvarivaje svoju kulturnu autonomiju i uključivaje se u proces demokratskog razvoja Republike Srbije, posebno njezine Autonomne Pokrajine Vojvodine, ko ravnopravna nacionalna zajednica. Posebno, nalazimo značajnim analize uzroka i prirode kritični zbivanja u dilovanju BNS, koje su već dvared u prvom

desetliću njegovog postojanja, dovele do intervencija odgovarajućeg Ministarstva Republike Srbije i uvođenja privremenog organa upravljanja ovim važnim organom bunjevačke kulturne autonomije.

Četiri studije povodom desetlića BNS posvićene su sferi kulturnog sistema bunjevačke nacionalne zajednice (S.Kujundžić Ostojić, A.Raič, Z.Stantić, I.Sedlak). Toj sferi ove studije su posvićene i delokrug BNS obuhvata uslove održanja i razvoja kulture etničke zajednice Bunjevaca kao legalne nacionalne manjine u Srbiji. Osim kulture u užem smislu, Zakonom o nacionalnim savitima iz 2003. godine, BNS-u je dodeljena briga o obrazovanju, informisanju i javnoj upotrebi jezika. Delegiranjem državne nadležnosti u ova četiri područja, BNS je instalisan kao organ kulturne autonomije bunjevačke nacionalne zajednice.

Sam čin konstituisanja BNS po zakonskim uslovima (u prvom sazivnom periodu putem elektorske skupštine 2003. godine, a u drugom demokratskim izborima 2010. godine na osnovu utvrđenog spiska zakonom propisanog biračkog tela) ispoljavanje je demokratskog kapaciteta bunjevačke nacionalne zajednice. Brojnost populacije nacionalno izjašnjivih Bunjevaca manifestuje snagu nacionalnog samoodređenja ove zajednice. Održavanje ove populacije uslov je opstanka i osnova uticaja Bunjevaca u multinacionalnoj zajednici Srbije/ Vojvodine (u narednom periodu i u širem okviru Evropske Unije).

Povezanost i uzajamna uslovljenost održanja nacionalne zajednice Bunjevaca i njenog konstituisanja kao demokratskog faktora u Srbiji, u perspektivi i u okviru mogućih regionalizacija unutar EU, izražava se kroz integrativno delovanje BNS, prvenstveno na polju konsolidacije kulturnog sistema bunjevačke zajednice. Taj sistem održava i pomaže kulturni razvoj Bunjevaca kao moderne demokratske zajednice, sposobne za idejnu orijentaciju, stvaralaštvo kulturnih vrednosti i dobara, i za izgrađivanje institucija neophodnih za sopstvenu socio-kulturnu integraciju i očuvanje nacionalnog identiteta.

Imajući rečeno u vidu, desetliće postojanja i dilaovanja BNS, potvrđiva demokratski potencijal i snagu samoodržanja bunjevačke nacionalne

zajednice. Ali, istovremeno, nesposobnost BNS za postavljanje i realizaciju neophodnih i potencijalno mogućih strategičkih ciljeva nacionalnog razvoja, stavlja znak pitanja na delatnost tog organa kulturne autonomije Bunjevaca. Šta važno BNS tokom ovi protekli deset godina u svom delovanju nije postigo? Šta ga je sprečavalo u ostvarivanju očigledno neophodnih ciljeva i dovodilo na stranputicu, u stanje raskola njegovog subjektivnog sastava? Kaki su izgledi konsolidacije bunjevačke nacionalne zajednice a s otim i otklanjanja zabrinjavajućeg nesklada izmed rastuće uloge BNS i njegove nesposobnosti za okretanje rešavanju problema depopulacije, apstinencije od nacionalnog izjašnjavanja Bunjevaca i nestajanja zajednice bunjevačkog ikavskog govora?

Ova i druga pitanja, važna za razumivanje razvoja bunjevačke nacionalne zajednice i uloge BNS kao organa njeve kulturne autonomije, postavita su u pomenitim studijama i u Intervjuu u ovom broju našeg Zbornika.

Odgovarajuću pažnju štioća zasluživaje prilozima o odnosima Bunjevaca i Hrvata u Srbiji čiji konfliktni aspekti pridstavljaje pripreku konsolidacije etnički istog, a nacionalno podvojenog bunjevačkog korpusa u Bačkoj. U poslednje vreme zapažaje se znaci nastojanja, sa obadvi strane, za uspostavljanjom razumnog dialoga i ostvarivanja pritpostavki ravnopravne aktivne i stvaralačke konkurencije ko etape u ostvarivanju ravnopravnosti Bunjevaca i vojvođanski Hrvata (posebno njevog dila bunjevačkog porikla), ko građana Republike Srbije, koja je započela proces integracije u Evropsku Uniju. Naš Zbornik otvara stranice naučno utemeljenoj debati o ovim pitanjima važnim za konsolidaciju odnosa dvi, nacionalno različito orijentisane zajednice, etnički istog bunjevačkog porikla.

U ovoj sveski našeg Zbornika objavljeni su autorski tekstovi, sa pristupima još otvorenim pitanjima nacionalne istorije okružujući naroda, koja su važna za našu zajednicu. Bunjevci žive zajedno sa srpskim i mađarskim narodom, ko i sa nacionalnim manjinama u Vojvodini, od koji svi imaje svoje istorijske, nacionalne pristupe događajima i istorijskim procesima, koji se u nikim tačkama razlikuju. Za Bunjevce je

istorijska istina - približavanje njezinoj konkretnosti sa različiti strana - pitanje opstanka i stvaranja razborite svisti o sopstvenoj prošlosti i okolnostima stvaranja i razvoja svojeg etničkog i nacionalnog identiteta. Zato se redakcija našeg Zbornika oslanja na princip slobode naučnog istraživanja i opravdanosti naučne debate o različitim pristupima diskutabilnim gledištima o istim pitanjima.

U ovoj sveski uvedeno je nekoliko novi vrsta priloga – Intervju i www monitor. U budućim sveskama našeg zbornika nastojaćemo uvodit još niki vrste priloga kako bismo, i našim štociama a i potencijalnim saradnicima, pokazali mogućnosti savrimene a sotim i bunjevačke publicistike.

Tragom savrimenosti

Tomislav Nikolić

Poslanica Predsednika Republike Srbije Bunjevcima

Dragi Bunjevci, dame i gospodo, braćo i sestre.

Istorijskog 25. novembra 1918. godine, na Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu, doneta je odluka o prisajedinjenu Banata, Bačke i Baranje Kraljevini Srbiji. U radu skupštine učestvovalo je 757 poslanika nacionalnog sastava gotovo identičnog onom koji i danas čini stanovništvo Vojvodine:

Srbi, Bunjevci, Slovaci, Rusini, Šokci, Hrvati, Mađari, Nemci. Među delegatima bila su 84 Bunjevca, tri Šokca i dva Hrvata.

Bunjevci sa severa Bačke dali su veliki doprinos. Oni su bili aktivni i u telima Skupštine (Veliki narodni savet, Narodna uprava), u lokalnim i regionalnim organima nove vlasti, a značajan je njihov angažman u Privremenom narodnom predstavništvu u Beogradu, naročito u aktivnostima oko razgraničenja Kraljevine SHS sa Mađarskom, o čemu je odlučeno na Pariskoj mirovnoj konferenciji, Trijanonskim mirovnim ugovorom 1920. godine.

To što su se do dana današnjeg održale različite nacionalne manjine jasno govori da je Srbija iskreno i materinski prigrlila sve nacionalnosti, razvijala i čuvala njihovu posebnost, uvek ponosno ističući da su njeni građani različite vere, nacije, jezika, kulture – njeno najveće bogatstvo.

Pridsidnik Nikolić za govornicom Velike vićnice Gradske kuće u Subotici 25. novembra 2013, na akademiji povodom obilježavanja nacionalnog praznika Bunjevaca, Dana Velike narodne skupštine Srba, Bunjevaca i ostali Slovena Banata, Bačke i Baranje, koja je 25. novembra 1918. godine održana u Novom Sadu

Koliko je značajan i važan današnji dan za svekoliku istoriju Srbije, Vojvodine i jedinstvenog, autohtonog bunjevačkog bića na našem tlu, slikovito govore reči vođe Bunjevaca, popa Blaška Rajića, izrečene 1918. godine na subotičkoj železničkoj stanici na kojoj su dočekani srpski vojnici – oslobodioci:

„Gospodo, u ime bunjevačko – srpskog bića, u ime 70.000 Bunjevaca i Srba koji u ovom gradu stanuju, čast mi je pozdraviti vas kao vođe pobedonosne srpske vojske, kao osloboditelje potlačeni naroda teškog jarma.

Zveket vašeg oružja – to je glas zvona što navišćuje vaskrsenje naše. Dva krila slavne pobedničke vojske vaše mi smatramo kao dvi raširene ruke naše majke. To su ruke i čvrste od više nego četvorogodišnjeg ratovanja, ali ih se mi ne bojimo, već vas molimo da nas one prigrle i pritisnu na grudi materinske. Taj će zagrljaj pokidati lance naše i srušiti

jaram pod kojim smo dosad čamili, pa ćemo biti slobodna dica u krilu mile majke, naše majke Jugovića.”

Regent Aleksandar je u svom govoru u subotičkoj Gradskoj kući, jula 1919. godine, istakao : „Ujedinjenje naše ne bi bilo potpuno ako u krugu ostale braće ne bi bilo dičnih Bunjevaca sa lepom Suboticom na čelu. Moja vojska, koja je i vaša vojska, puna je hvale za doček koji ste joj priredili. Ja sam srećan što u otadžbini vidim uz ostalu braću i vas Bunjevce, a znam da ćete vi vašim odanim radom i vašom vrednošću znatno doprineti da nam otadžbina bude napredna i čuvena”.

Tako je i bilo sve do kraja Drugog svetskog rata, kada se Glavni narodni oslobodilački odbor Vojvodine ogrešio o vas i Šokce donoseći 1945. godine uredbu kojom se, u ime naroda, kaže: „To vam se naređuje da sve Bunjevce i Šokce imadete tretirati isključivo kao Hrvate bez obzira na njihovu izjavu, naročito u legitimacijama, biračkim spiskovima, putnim dozvolama i raznim drugim spiskovima po narodnosti. Ubuduće se imaju unositi samo i isključivo kao Hrvati.”

Ovakva isključivost i istorijska neukost komunističke jugoslovenske doktrine dovela je do toga da je nasilno učinjen pokušaj asimilacije i pripajanja Bunjevaca i Šokaca hrvatskom nacionalnom korpusu. Ovaj dekret je bitno doprineo da se broj Bunjevaca sa preko 70.000, po popisu iz 1919. godine, smanji na 20.000 po popisu iz 2002. godine.

Ivan Vojnić Kortmiš kaže da u pogledu etničke pripadnosti Bunjevaca vlada veliko neslaganje.

„Rvacki autori i rvacki opridiljeni Bunjevci smatraje Bunjevce Rvatima i taku tvrdnju ni ne dokazivaje.

Kod Srba i srpski opridiljeni Bunjevaca priovladava stav da Bunjevci imadu određene elemente zasebne etničke grupe al da su poriklom Srbi.

Taki stav se u radovima dokaziva.

Imamo mišljenje da Bunjevci nisu ni Srbi ni Rvati već da predstavljaju skupinu koja je u narodnom smislu obaško.

Ta mišljenje se dokazuje sačuvanim pismenima iz prošlosti i zastupaju joj uglavnom bunjevački autori.

Otaleg podila med njima, na one koji kažu da su Bunjevci i one koji kažu da su bački Hrvati.”

Biskup Ivan Antunović 1870. godine piše „Kako se ime naroda i zemlje, u imenu Ilira i Traka, samo i jedino, u nami zadržalo, pa nijednom drugom puku, koji je ovuda živio, nije to ime podijeljeno”.

Odnosno, na savremenom jeziku iskazano: „Bunjevci su autohtoni ostatci stari Slovena što se očituje naročito u ostacima paganski običaja: Dužijanca, Božić, Banice, odnosno Kraljice, cviče Perunika oko salaša, ilirski simboli u grbovima plemićkih porodica, ilirska tvrda ikavica, stara prizimena, konstitucija tila, odnosno antropološka svojstvenost koju je zapazio i franjevac Unji, nošnja, pregača, opaklija, šubara, kožuv i drugo.”

Srbija prepoznaje Bunjevce kao autohtoni južnoslovenski narod. Niste ni Srbi ni Hrvati već autentična slovenska narodnost koja ima sve attribute posebnosti i jedinstvenosti: svoj kulturni identitet, folklor, historijsko nasleđe.

Vekovima živite na prostorima koje i danas naseljavate. Vaše je pravo da čuvate svoju posebnost i da svugde i uvek ponosno ističete da ste Bunjevci iz Srbije.

S pravom čuveni lingvist sa Beogradskog univerziteta, prof. dr Ranko Bugarski, ističe da se govor Bunjevaca može definisati kao jezik kulture sa elementima nacionalne kulture.

Dragi Bunjevci,

Vaš osećaj pripadnosti Vojvodini i Srbiji kao svojoj matičnoj zemlji izuzetan je izraz nacionalne i patriotske svesti. Razume se da je dekret iz 1945. godine nevažeći i da vam je vraćeno vaše ljudsko pravo da se slobodno i ponosno izjašnjavate kao Bunjevci.

Ali u toj borbi, kako je zapisao jedan Bunjevac, bez podrške lokalnih, pokrajinskih i republičkih vlasti neće biti još dugo moguće.

Evo da i ja primetim da vaša domovina Srbija može i želi da uradi mnogo više za očuvanje bunjevačke autohtonosti. Odavno je trebalo izvršiti i standardizaciju bunjevačkog ikavskog dijalekta, učiniti više na otvaranju odeljenja u školama na ikavici kao svakodnevnom govoru Bunjevaca, otvoriti daleko veći prostor u medijima, poraditi više na literaturi.

To je posao države koji nam mora biti prioritetan u odnosu na bunjevačku nacionalnu manjinu, koja je bila među onima koji su pre 95 godina presudno doprineli da se Vojvodina prisajedini Kraljevini Srbiji.

Dragi Bunjevci, vaša Srbija, u kojoj danas ponosno živite, za vas i vaša buduća pokolenja je kuća sazidana na vašoj odluci od 25. novembra i rečima regenta Aleksandra, sa krovom koji je izgradio naš Ustav. Niko i nikada ne sme da ugrozi vašu i našu zajedničku kuću.

Zaslужili ste to svojim odnosom prema Srbiji, doprinosom napredovanju i slavi naše zajedničke jedine otadžbine.

Neka vam je srećan praznik koje je zlatnim slovima upisan u istoriju Bunjevaca, Vojvođana, svih građana Srbije.

Suzana Kujundžić Ostojić

25. novembar 1918. godine – istorijski dan za Bunjevce u Srbiji

Mr Suzana Kujundžić Ostojić, pridsidnica Privremenog organa upravljanja Bunjevačkog nacionalnog savita, prilikom obraćanja skupu je istakla:

Svaki narod ima svoje istorijske raskrsnice, jedna od naših bunjevačkih je 25. novembar 1918. godine, Dan Velike narodne skupštine Srba, Bunjevaca i ostali Slovena. Tad smo izabrali, i sa svoji 84 delegata doprineli, da se prisajedini Banat, Bačka i Baranja Kraljevini Srbiji. Taj svetli datum naše istorije uzeli smo i za svoj nacionalni praznik, jel je svist o važnosti tog događaja za Bunjevce, pa i cile Vojvodine, utkana duboko u naš narod. Obilježavali smo ovaj istorijski događaj svake godine od osnivanja nacionalnog savita, u ovoj istoj sali, i često sami, al nismo odustajali od svoje prošlosti.

Narod je, te 1918. godine, bio željan da slobodno divani svojim materinim jezikom, čuva svoj nacionalni identitet i viru, i upravo to je ono za šta je 757 delegata Velike narodne skupštine glasalo, a Blaško Rajić, oduševljeno kazo kako svim srcom glasa za odluke skupštine, zato što su one garant budućnosti i Bunjevaca; koja, na žalost nije bila toliko svetla, koliko su joj se nadali.

Događaji u godinama koji su uslidili blidili su sliku i entuzijizam te ladne novembarske večeri na Svetu Katu, kad smo gradili našu matičnu državu Srbiju.

Priživio se još jedan svitski rat, a misto olakšanja uslidilo je brisanje Bunjevaca. Jednim dekretom naređeno je da se svi Bunjevci izjašnjavaje ko Hrvati, dolazi nacionalizovanje imovine, osiromašivanje zemljoradnika i tad, virujem da smo dotakli samo dno svojeg postojanja, na

kojem smo bili više od pedeset godina. Rađali smo se i umirali pod tuđim imenom i identitetom, bunjevačka ikavica bila je predmet ismijavanja, a od ožiljaka iz tog vremena nismo se oporavili ni danas.

Suzana Kujundžić Ostojić pridsidnica Privremenog organa upravljanja Nacionalnog savita bunjevačke nacionalne manjine za govornicom Velike vičnice Gradske kuće u Subotici 25. novembra 2013, na akademiji povodom obilježavanja nacionalnog praznika Bunjevaca, Dana Velike narodne skupštine Srba, Bunjevaca i ostali Slovena Banata, Bačke i Baranje, koja je 25. novembra 1918. godine održana u Novom Sadu

Devedeseti godina prošlog vika dobili smo ponovo pravo na samoizjašnjavanje zbog čega su nas mnogi omalovažavali i divanili da smo izmišljena nacija. Godine 2003. osnovan je Nacionalni savit bunjevačke nacionalne manjine, godinu po godinu nizale su se bunjevačke institucije u Subotici, Somboru i Novom Sadu, i danas ji ima 16, imamo svoje novine koje izlaze jedared mesečno, tri radio emisije i jednu televizijsku, bunjevački govor sa elementima nacionalne kulture, ko izborni predmet, uči se u 13 osnovni škula od 1 do 8 razreda, u Subotici i Somboru. Al ova slika ima i svoje naličje, većina ovi bunjevački institucija radi u iznajmljenim prostorijama, u katastrofalnim uslovima i s minimalnim sridstvima, a u njima rade volonteri. Sedam godina se trudimo

da izdamo svoje udžbenike za naši 360 učenika, čiji broj iz godine u godinu raste, iako prilikom njevog upisa ima puno problema.

Šest godina radimo na standardizaciji bunjevačkog jezika, sami, bez institucionalne podrške i bez finansija za ovaj složeni naučni projekat.

Istorijske 1918. godine bilo nas je 84.000, a posljednji popis stanovništva kaže da nas je 16.500, zbog čega spadamo u male i ugrožene narode.

Sve što danas jesmo i što imamo izborili smo i sačuvali teškom mukom i strahovitom upornošćom, jel bit Bunjevac, ni kadgod a ni danas, nije lako. Kosti naši pridaka uzidane su u temelje Republike Srbije, naše matične države.

Zato Vas Pridsidniče, u ime bunjevačke zajednice molim, da Bunjevci-ma, koji na ovim prostorima žive tri vika i čuvaje svoj jezik, običaje i kulturu, pomognete da imadu i svoju budućnost.

Jene Maglai

Poruka Bunjevcima gradonačelnika Subotice

Jene Maglai, gradonačelnik Subotice, je u svom obraćanju istako:

Poštovani predsedniče Republike Srbije, poštovani gradonačelnice grada Sombora, dame i gospodo, poštovani prisutni.

Posebna mi je čast i zadovoljstvo da na današnjoj proslavi nacionalnog praznika bunjevačke zajednice, na godišnjici održavanja Velike narodne skupštine, mogu pozdraviti predsednika naše države u Subotici. Mislim da je to čast za sve Subotičane istovremeno i poruka države Srbije koliko ceni bunjevačku nacionalnu zajednicu. Dame i gospodo, prirodno mesto za održavanje svečanosti obeležavanja nacionalnog praznika bunjevačke nacionalne zajednice je Subotica, pošto tu živi, u daleko najvećem broju, bunjevačka nacionalna zajednica i njeni pripadnici.

Težnja tog naroda za slobodom je faktički oličila i održavanje Velike narodne skupštine u Novom Sadu, dana 25. novembra 1918. godine. Istorijski događaji su doneli mogućnost da i bunjevačka nacionalna zajednica da svoj doprinos stvaranju nove države i to Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca dana 1. decembra 1918. godine. Kroz vihore istorije bunjevačka nacionalna zajednica kao mala zajednica doživljavala je i teške trenutke, predsednica je u svom govoru ukazala na to, ali je iz njih uvek izlazila ojačana. Nacionalna zajednica Bunjevaca drži do sebe, čuva svoje običaje i kulturu i ne gubi identitet. Bunjevci su primer da i kroz teška istorijska iskušenja narod sebe može da očuva i ojača, ako je jedinstven i stalno neguje svest o svojoj samobitnosti.

I u poslednjim godinama su bila mnoga osporavanja bunjevačkoj nacionalnoj zajednici i to sa raznih strana, ali poslednji događaji u vezi promena strukture vlasti u Subotici samo su ojačali ovu zajednicu. Pristup stvaranju skupštinske većine u kojoj su zastupljeni predstavnici

sve četiri nacionalne zajednice koje žive na teritoriji lokalne samouprave u Subotici su jednoznačan znak da se u lokalnoj politici i od strane lokalnih političara shvata, da samo zajedno možemo da doprinesemo boljitku naše zajednice i svih njenih pripadnika.

Jene Maglai gradonačelnik Subotice obraća se auditorijumu na akademiji u Gradskoj kući u Subotici 25 novembra 2013 godine

Nadam se da je jednom za svagda iza nas vreme osporavanja nacionalnog identiteta jedne zajednice jer svako ima pravo da se slobodno izjašnjava o svojoj nacionalnoj pripadnosti, i tog svi treba da se pridržavaju jer to je osnovni princip demokratski uređenih država. Ubeđen sam da će u buduće biti još plodonosnija međusobna saradnja lokalne samouprave u Subotici i nacionalnih saveta, pa i Bunjevačkog nacionalnog saveta, u ostvarivanju prava u oblasti kulture, obrazovanja, upotrebe jezika i informisanja, koji zakonski propis Republike Srbije reguliše po najvišim standardima. Treba ko lokalna samouprava da budemo primer u realizaciji napred navedenih prava, ne samo u državi Srbiji nego i šire. Bunjevačkoj zajednici želim sretan praznik, da ga iz godine u godinu dostojanstveno proslavlja kao danas, da čuvate svoje korene i običaje, kao zalag budućim generacijama.

Branko Pokornić

Povodom obeležavanja „Dana formiranja prvog nacionalnog saveta 23.02.2003“

Bunjevački nacionalni savet obeležio je desetogodišnjicu postojanja svečanom sednicom u Plavoj sali Gradske kuće u Subotici 23.02.2013.

Za 10 godina rada Nacionalnog saveta postignuti su značajni rezultati, Ali moramo naglasiti da je pređen težak put pun izazova. Bilo je poteškoća, smetnji, sputavanja i negiranja, Ali se nismo predali. Danas sa ponosom možemo reći da je postignuto najvažnije: Bunjevačka nacionalna zajednica priznata je u Republici Srbiji.

Prvi Nacionalni savet, koji je udario temelje postojanja bunjevačkog nacionalnog bića, formiran je 23.02.2003. godine. Tokom prvih godina rada trebalo je institucionalno postaviti rad kako kancelarije tako i odbora:

- Za obrazovanje
- Za kulturu
- Za obaveštavanje
- Za službenu upotrebu jezika i pisma

Nije bilo lako i jednostavno. Bilo je dosta nepoznanica, nedostataka u zakonskim rešenjima i načinu finansiranja na nivou države i ministarstava, institucija AP Vojvodine, lokalne samouprave. Ali išlo se korak po korak, savladavane su se prepreke a rezultati nisu izostali.

Donošenjem Zakona o nacionalnim savetima 2009. godine mnoge nepoznanice su otklonjene. Definisano je između ostalog i način formiranja posebnog biračkog spiska, kao i izbori za Nacionalni savet na neposredni demokratski način.

Oformiti poseban birački spisak bunjevačke nacionalne zajednice ni malo nije bio lak i jednosatan zadatak. Angažovanjem svih institucija u nacionalnoj zajednici uspelo se, te je do nadležnog ministarstva dobijeno rešenje da je bunjevačka nacionalna manjina stekla uslove da može na neposrednim demokratskim izborima da izabere svoj novi saziv Nacionalnog saveta što je i sprovedeno 2010. godine.

I tako danas nakon 10 godina upornosti i rada možemo zaključiti da se dosta odmaklo u ostvarivanju svojih prava u sve četiri oblasti u poređenju sa zakonskim rešenjima.

U obrazovanju prva odeljenja za izučavanje „Bunjevačkog govora sa elementima nacionalne kulture“ oformljena su školske 2007/2008. godine u 9 škola od 1-4 razreda, sa oko 70 učenika. Danas je postignut vidan napredak i u školskoj 2012/2013. godini imamo upisano 338 učenika u 12 škola odnosno 18 odeljenja sa daljom tendencijom porasta jer se izborni predmet „Bunjevački govor sa elementima nacionalne kulture“ do školske 2010/2011. izučava i od 5-8. razreda.

U oblasti kulture prilikom formiranja prvog nacionalnog saveta bilo je 6 institucija kulture dok danas imamo 12 registrovanih institucija sa preko 1500 članova i sa značajnim kulturnim manifestacijama koje su od opšteg nacionalnog značaja u cilju očuvanja bogate kulturne baštine bunjevačke nacionalne zajednice.

Nacionalni savet je oformio i poseban radni tim koji ima zadatak da radi na zaštiti nematerijalnog kulturnog nasleđa Bunjevaca kod UNESCA.

U oblasti obaveštavanja Nacionalni savet je osnivač Bunjevačkog informativnog centra, koji je danas ozbiljna institucija koja pored izdavanja „Bunjevačkih novina“ kao informativno-političkog glasila izdaje i list za decu „Tandrčak“. Oformljena je sopstvena radio produkcija koja priprema program koji se emituje pored Radio Novog Sada u trajanju 30 minuta nedeljno, i na Radio Bačka Topola u trajanju 30 minuta, na Radio Subotica u trajanju 60 minuta nedeljno i Radio Sombor u trajanju 30 minuta nedeljno. Aktivan je sopstveni sajt na kojem

se ažuriraju svi događaji vezani za bunjevačku nacionalnu zajednicu, a u 2013. su na sajtu i „Bunjevačke novine“ u elektronskoj formi. Nije izostavljena ni TV emisija „Spektar“ na RT Vojvodine koja se u trajanju od 30 minuta emituje dvonedeljno. Naravno, izdato je i 4 broja knjige za decu, „Tandrčkovo blago“.

Službena upotreba jezika i pisma

Da bi se u celosti mogle primenjivati zakonske odredbe službene upotrebe jezika i pisma najvažniji projekat bunjevačke zajednice je standardizacija bunjevačkog govora u jezik. Za projekat standardizacije bunjevačkog jezika potrebna je sledeća naučno lingvistička građa:

- Ričnik bunjevačkog jezika (radi se dopunjeno izdanje u saradnji sa Maticom srpskom u Novom Sadu)
- Gramatika i pravopis bunjevačkog jezika
- Zbornik : Bunjevci Etnodijalektološka istraživanja 2009-2011.

Ukupno opisana istraživačka građa potrebna je za prikazivanje : KOMITETU EKSPERATA SAVETA EVROPE koji prati primenu Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima.

Jasno je da nam predstoji još puno posla. Mnoge druge nacionalne zajednice odavno su stekle prava koja MI tek treba da dostignemo. Siguran sam da ćemo u tome uspeti, a da bi uspele potrebno je da očuvamo jedinstvo i da svi učestvujemo u realizaciji zacrtanih ciljeva. U to ime bunjevačkoj nacionalnoj zajednici čestitam praznik: DAN OSNIVANJA PRVOG NACIONALNOG SAVETA.

*Branko Pokornić predsednik BNS, predsednik BKC Bajmok.

Aleksandar Raič

Uloga publicistike u razvoju demokratskog dijaloga u nacionalnoj zajednici Bunjevaca

Uvodno izlaganja A. Raiča na kulturnoj manifestaciji Udruženja građana „Bunjevci“ iz Novog Sada „Pečat vremena – smotra bunjevačke publicistike“ 16. maja 2013. godine.

Prilikom biranja teme današnje naše kulturne manifestacije, pod naslovom „Pečat vremena – smotra bunjevačke publicistike“, rukovodili smo se činjenicama iz savremenog demokratskog, društveno-političkog i kulturnog života naše, bunjevačke nacionalne zajednice.

Ako znamo da publicistiku čine – svi vidovi stvaranja angažovani društveni ideja, njegov iznošenja u javnost, pridstavljanja i borbe za naklonost publike od strane autora različiti taki ideja, projekata održanja i razvoja bunjevačke zajednice, prvenstveno njezine kulture - onda već i jedan ovlaštan prigled stanja u bunjevačkim štampanim i elektronskim medijima, otkriva prisustvo publikacija, pritežno štampani knjiga i novina, al i elektronski, kaki su radio i TV programi, koje ostaju okrenute komemorativnom duhu sićanja i tuge nad prošlim vremenima i tradicionalnim vridnostima (muzike, igre, starovinski običaja, ila). Primetno je i pojavljivanje politički aktera, koji komuniciraje uglavnom priko žestoki saopštenja, koja vrlo često sama za sebe običnim čitaocima nisu jasna, niti se iz nji može razaznat šta stoji iza nji. Smatram da bi otklanjanje tog nedostatka naše angažovane publicistike moglo privazić otvaranjem bunjevački medija kroz ozbiljne i argumentovane tekstove politički aktera koji bi tribali da nastupaje ko pisci autorski tekstova. Na taj način došlo bi se do priko potrebnog dijaloga i time razrišenja

konflikata poznati med Bunjevcima od dobijanja statusa nacionalne manjine što je priko potribno našoj zajednici.

Pritežni dio naše publicistike podupire tradicionalnu kulturu, nastoji održat stare elemente etničkog identiteta, olakšat povlačenje granica bunjevačkog etniciteta naspram novi oblika identiteta nacionalni zajednica, prvenstveno hrvatske nacionalnosti, ko i mađarske i srpske, kao većinski nacionalno-kulturni okruženja u kojima etnički Bunjevci žive i u nji se nastoje integrisat. To je prirodni refleks samoodržanja i on je dosad uspio sačuvat etničko jezgro bunjevačkog korpusa. Al to je Sizifov poso. Okrećuć se tradiciji, slici izumirućeg svita salaša i bunjevačke porodične i rodovske zajednice, ova publicistika se, ustvari, obraća starijim generacijama Bunjevaca. Mlađe generacije su okrenute modernitetu, nacionalnim zajednicama sa moćnom kulturnom produkcijom, obrazovanjem koje otvara perspektivu stvaralačkog profesionalnog zapošljavanja, sa sistemom informisanja koji reaguje na žive protivrečnosti današnjeg svita i otkriva mogućnosti opstanka mali nacionalni zajednica u svitu globalizacije. Ovaj drugi, moderni i životu okreniti pravac u bunjevačkoj publicistiki, tek se rađa i njegov razvoj zaktiva više od danas uzgredne i sporadične pažnje naši institucija i kulturni organizacija.

Kako se danas mož razumit uloga bunjevačke publicistike? U normalnim okolnostima to je kanal artikulacije rani signala krize il već oblikovani i institucionalizovani suprotnosti koje pokreću svaku modernu nacionalnu zajednicu. Dijalozi i rasprave na stranicama publikacija mogu doprinet razjašnjavanju nesporazuma ko i labavljenju konflikata koji prilaze u demokratskim sridstvima teško rešivi konflikt. Takvo dilovanje publicistike moguće je kad u nacionalnoj zajednici već postoje kulturom formirani kanali debate, sučeljavanja gledišta, iznošenja ubedljivi argumenata. Kod nas Bunjevaca taka publicistika je tek na početku. Vidimo to na primeru dilovanja našeg nacionalnog savita. BNS je „Vlada brez parlamenta“. To je izvršni organ države Srbije na koga je prinet dilokrug kulturne autonomije (obrazovanje, informisanje, upotreba jezika, kultura). Osim sidnica BNS nema nikakog foruma na kojem bi se ideje, projekti, vridnosni sistem ocinjivanja,

kristalisali prid zainteresovanom publikom, biračima i korisnicima usluga koje BNS koliko-toliko zadovoljava svojim odlukama o distribuciji resursa. BNS u budućnosti mora organizovati šira savitovanja nosilaca demokratski izabrani funkcionera bunjevački institucija i afirmisani nezavisni intelektualaca kako bi se za zajednicu odabrali najbolji putovi razvoja. A oko takih savitovanja odvija se publicistička aktivnost iz koje dolaze razjašnjenja i projekti rješavanja realnih problema bunjevačke nacionalne zajednice.

Radio i televizija koji stoje na raspolaganju bunjevačkoj nacionalnoj zajednici – nekoliko radio programa u Subotici, Somboru, Bačkoj Topoli, i, posebno, emisija „Spektar“ RTV2, također su dragocinski kanali formiranja bunjevačkog demokratskog javnog mnjenja. Za sada je u njima malo autorski publicistički sadržaja. Dominiraju dnevno-političke teme i folklorno-komemorativni programi koji su, svakako, važni za njegovanje tradicionalnih elemenata etničkog identiteta Bunjevaca, ali nedovoljan je njihov doprinos razvijanju modernog bunjevačkog nacionalnog identiteta. Skoro da nema programa sa diskusionim sadržajima, sučeljavanjem mišljenja, njegovanjem dijaloga, posebno na bunjevačkoj ikavici. Promina u naznačenom pravcu je velik zadatak koji zahtijeva dalju profesionalizaciju oba bunjevačka elektronska medija. Otvaranje diskusionih skupova prid javnošću, sa pripremljenim i recenziranim tekstovima, prvi su koraci uspostavljanja uloge publicistike u razvoju demokratskog dijaloga u nacionalnoj zajednici Bunjevaca.

Štampana publicistika, posebno „Bunjevačke novine“ također bi morali otvoriti svoje stranice dijalogu, bez isključivosti na koju često nailazimo u saopštenjima za štampu političkih stranaka. U tom smeru orijentisan je „Bunjevački prigrled“, koji nastoji cilovito obuhvatati probleme društvenog života bunjevačke nacionalne zajednice, bez ustezanja i slobodno.

Kad se osvrnemo na bunjevačku publicistiku posljednjih deset godina, na oni nekoliko publikacija koje su se u tom periodu pojavile (većina je prisutna na današnjoj smotri), vidjećemo koliko je uzak krug autora tekstova koji odgovaraju definiciji angažovane društvene misli, dakle,

publicistike u užem smislu. Zato je nigo vanje taki autora i tekstova zdravo potribno.

Ovim uvodnim izlaganjem naznačio sam samo okvir u kojem možemo razmišljat o ulozi publicistike u razvoju demokratskog dijaloga u nacionalnoj zajednici Bunjevaca. Naveo sam nekoliko ilustracija koje pokazivaje koliko je aktuelno pitanje kulture političkog, demokratskog dijaloga u našoj nacionalnoj zajednici.

Suzana Kujundžić Ostojić

Bunjevački informativni centar – izdavačka dilatnost

Izlaganje na kulturnoj manifestaciji UG „Bunjevci“ Novi Sad „Pečat vrimena – smotra bunjevačke publicistike“ 16. maja 2013. godine.

Kad divanimo o pečatu vrimena izdavaštvo je jedan od ti najvažniji šara na pečatu koje ostaju za pokolenja koja dolaze posli nas, baš onako kako smo i mi došli posli naši pridaka. Zato je divan o bunjevačkom izdavaštvu zdravo važan, a njegove smirnice izuzetno važne.

Ritko koji dijalekat, ima tako vikovima razvijeno izdavaštvo, ko što je to slučaj sa bunjevačkim.

Iz te bogate tradicije nasto je NIU „Bunjevački centar“ 2005. godine, samo dvi godine posli osnivanja Nacionalnog savita. Njegov osnovni zadatak bio je izdavanje „Bunjevačkih novina“, ko nastavljača tradicije još iz davne 1870. kad je Ivan Antunović u Kaloči osnovo „Bunjevačko – šokačke novine“.

No, ova dugačka tradicija imala je jedan velik vrimenski prikid od pedesetak godina, kad identitet Bunjevaca nije smio postojat. I upravo taj vrimenski, sociološki i kulturološki vakum triba svojim razvitkom da privaziđe bunjevačko izdavaštvo u cilini.

U ono vrime Izvršno veće Vojvodine, a sad Vlada AP Vojvodine redovno su misečno finasiraje izlaženje „Bunjevački novina“, čime je ostvaren, jedan od osnovni , uslova za rad i njev kontinuitet. Jedared misečno, ovo informativno političko glasilo, stizalo je poslidnji sedam godina na sve više i više adresa.

Rad na novinama otvorio je mnoge dileme, raskršća al i napridovanja. I ono se očituje, izmed ostalog, i u jezičkom smislu. Jel jezik kad se upotribljava se usavršava, razvija u duhu vrimenta, a u našem slučaju i stadardizuje.

Za razliku od raniji bunjevački izdanja, di je bilo važno samo štogod napisat, a da pri tom ima samo osnovne karakteristike ikavice, sad je u fokus došla kodifikacija samog jezika. Pitanja koja su se postavljala iz broja u broj bila su dal sve tekstove pisat na bunjevačkom i uopšte možel bunjevačkim jezikom, koji se javno nije hasniro više od pedeset godina, opisat baš svaka tema. Pa i ako mož, u kom smeru razvijat od dijalekta jezik. Moje opridilenje, brez puno razmišljanja, bilo je u smeru narodnog jezika, onog koji se i danas divani med Bunjevcima, onog od kojeg je Vuk Karadžić stvorio srpski jezik i onog na koji je sridinom XVIII vika Lovre Brčuljević, naš Bunjevac u Budimu kazo, piši ko što divasniš i divani ko što pišeš. Čerez decenijske društvene stigmatizacije bilo je oni koji su se stidili svojeg jezika i taj stid, al u isto vrime i nesvist o samom jezičkom biću, tek triba da se privaziđe.

Sve ove dileme oko jezika u dobroj miri su zaobašle „Tanrčak“, dičiji list na bunjevačkom koji je počo izlazit 2007, na samo četri strane, da bi godinu dana kasnije posto samostalan misečni list, koji se dili nuz „Bunjevačke novine“, a koji je našo svoju punu primenu kad se počo učit bunjevački govor sa elementima nacionalne kulture u osnovnim školama. Di je osim edukativnog, kulturološkog bio vrlo važan jezički segment. Jel se više nije moglo dogodit da jedna imenica il glagol u tekstovim svaki put imadu različit nastavak. Sve to bi dicu zdravo zbunjivalo, a napridovanje u učenju jezika ometalo.

Osim ova dva konstantna izdanja, NIU BIC izdaje i „Tandrčkovo blago“, i do sad je objavljeno 4 knjige u kojima se nalazi prava riznica: narodni pripovidaka, bajki, basni, pismica, umitnički pripovidaka, igrokaza... Ode je procvatala dičija književnost, koja se i dalje munjevito razvija i virujem da će se u narednom periodu dobijat iz nje još bolji umitnički kvalitet. A osim tog građa iz ovi knjiga biće materijal od koji će bit sazđani budući bunjevački udžbenici. Zbog tog je izdavanje ove

knjige prioritetno u instituciji iz koje dolazim, pored ostali izdanja koja se ode nalaze isprid vas.

Važno je danas se osvrnit i na nikoliko zamki koje stoje na putu svakog, pa i bunjevačkog izdavaštva, u koje mogu upast svi oni koji krenu u pustolovinu zvanu – izdavanje knjige.

Izdavaštvo je izuzetno složen proces, di triba prija svega dobro odabrat šta ćete izdat, bilo da je to umitničkog il naučnog kvaliteta. Di je kvalitet mora bit, ako triba, i na užtrb kvantiteta. Jel nije uvik sve što se napiše i za objavljivanje, i tu se ne smi bit sentimentaln. Nadalje, sama priprema knjige, njezina oprema dal u smislu ilustracija, fotografija, takođe je zahtivan poso, kojem ako se posvetite daje izuzetne rezultate.

Moglo bi se kazat da su se bunjevačke institucije, koje ode pridstavljaje svoje izdavaštvo, već podilile po oblastima, i svaka se uslovno kazano „opridilila“ za određenu oblast. Što je dobro, zato što više nema tematskog lutanja, priklapanja, što je poslidnje što bunjevačkoj zajednici danas triba, kad ima još toliko izdanja koja su nužna da se objave, kako bi smo nadoknadili vrime koje je propušteno.

Bunjevački pisci prija svega, triba da se odluče i odvaže pisat na svojem maternjem jeziku, iako dosta nji smatra da koristeć ovaj jezik sužavaje svoje čitalačko područje. Tom u prilog navešću Maru Đorđević Malagurski, koja je pisala na bunjevačkom, a za svoja dila dobila najviše nagrade. Budite uvireni, da kad se napiše zaista umitnički kvalitetno dilo, na kom god jeziku il dijalektu bilo ono će nać put do svoje publike. Bunjevačka je svakako željna dobrog štiva, bili to romani, pripovitke il štogod treće. Osnovno pravilo u mirenju kvaliteta napisane riči je vrime, sve ono što ostane aktuelno i posli pedeset godina od kad je napisano smatra se kvalitetom. Bilo bi cigurno zdravo zanimljivo sidit na ovom mistu posli toliko godina i vidit šta će bunjevačku publiku i tad plenit od svega ovog ode izloženog.

I na kraju, al isto tako jako važno, bunjevačkom izdavaštvu u budućnosti triba objektivna i stručna kritika, jel brez nje ne možemo divanit i ozbiljnoj književnosti, ma koliko mi to želili.

O materijalnim problemima u bunjevačkom izdavaštvu, u „Bunjevačkim novinama“ prodivanimo, sad već prigodno, za svaki sajam knjiga. Jel tu se najbolje vidi di smo u odnosu na druge, i nacionalne manjine i većinski narod. Rekla bi, mada teška srca, još uvik u pvoju. A kako i ne bi, kad kroz sadašnje ustrojstvo konkurisanja za izdavaštvo bunjevačka zajednica nema načina da sama zatvori štampanje jedne knjige. Konkursima je pokriven jedan dio potribni sridstava i dok onaj nedostajući ostale nacionalne manjine nadoknađuju iz matični zemalja, što Bunjevcima nije omogućeno.

Suzana Kujundžić Ostojčić

Dan Dužijance 15. avgust 2013.

Govor održan na svečanosti Dužijance 2013. u Gradskoj kući u Subotici.

Poštivana čeljadi,
Svečano i s ushićenjem u srcu okupili smo se na ovaj starovinski bunjevački adet Dužijancu i veliki katolički svetac Veliku Gospojnu. Raduju se danas krivu od novog žita i oni koji su ovrli žito sa svoji njiva, a raduju se i oni koji imadu zemlje kod kuće samo u saksiji. Radujemo se jel žito je život, žuto zlato naše ravnice, ono je cigurnost za opstanak.

Završetak žetve slavi se od davnina, kod mnogi naroda i na različite načine. A kod nas Bunjevaca Dužijanca, već više od sto godina, privedena je iz familijarne proslave sa salaša u varoš i crkvu koju prati svečani defile čeljadi u narodnim nošnjama. A Bunjevački nacionalni savit odabro je ovaj dan za svoj nacionalni praznik.

Sve je manje oni koji su na svojoj koži ostili kako bodu osi žita kod rada risa. Njima u čast, a mladima da ubardaje ukratko ću izdivanit kako je to kadgod bilo.

Ris je kadgodašnji način vršidbe i ubraja se u jedan od najteži fizički poslova na njivi.

Počima u zoru, kad se pletu uža od još vlažni vlati, pa priko cilog dana na jakom suncu brez ladovine i s malo odmora za užnu, sve do večeri dok se vidi radit. I radilo se s puno volje i ljubavi nuz pismu i šalu, a živilo se dugo, jednostavno i pošteno, u vrimenu kad je rič bila zakon.

Bandaš i bandašica Dužijance 2013., **Nebojša Jurić i Bojana Svrkota**, članovi Kulturno-umitničkog društva „*Aleksandrovo*”, Subotica i bandaš i bandašica **Miloš Vodeničar i Emina Zlatar**, Dužionice 2013. članovi Udruženja građana „Bunjevačko kolo“, Sombor

Muškarci i žene radili su u paru, on je kosio srpom a ona vezivala snopove, koji su se sadivali u krstine. Od veličine njive zavisio je i broj risarski parova, znalo ji je bit od 10 , 15 pa i 20 kod veliki gazda. Radilo se brzo jel ampa je uvik pritila da poara dobar rod, a to se nije smilo dozvolit. Kad se ris završi, risaruše ispletu vinac od žita i metnu ga bandašu na šešir, pa krenu gazdi na salaš kazat koliki je rod. Bandaš, isti onaj koji je na početku risa i išo pogađat poso kod gazde, sad će izdivanit kaki je rod žita, koliko ima krstina. Nuz njegov stoji bandašica, a iza nji ostali risari. Domaćin prima vinac s bandašovog šešira, koji domaćica poškropi sa svetom vodom i drži ga na zidu kod svetnjače do drugog risa. Nuz svečanu užnu, digod u ladu duda divanilo se i veselilo porađenom velikom poslu i novom žitu.

Od familijarne dužijance velečasni Blaško Rajić, 1911. godine, prija više od sto godina opravio je i crkvenu svetkovinu. Najvridniji i najlipši par bandaš i bandašica postali su centralne ličnosti ovog običaja. Držana je

misa zafalnica u crkvi Sv. Roke, svečana povorka išla je kroz varoš. Bljištala je bilina šlinga na suncu, prisijavale su se lionske svile i caklile muške sare, nuz topot konja upregnuti u paradne fijakere.

Svaki običaj, pa i Dužijancu čine ljudi, ona je otisak jednog vrimena i načina življenja u njemu. Sve se minja pa i običaji, tako je Dužijanca od proslave na salašima i familijama, uvedena u crkvu a proslavlja se i u varoši. Svako od nas ima svoje sićanje na Dužijancu. Sićam se Dužijance sedamdeseti godina, ko velike gradske svečanosti, otac me drži za ruku i vodi kroz gužvu al sporo idemo, jel furtom sustrivamo rodbinu, poznanike, pa dok se izdivane... Šatre na sve strane, čuju se tambure, veselje, metež od svita u nošnjama. Di je nestala ta i taka varoška manifestacija? Di je nesto onaj svit koji s oduševljenjom ide na Dužijancu?

Dužijanca u Subotici je jedna od najlipši manifestacija ovog grada, vrime je da ko taka bude i organizovana i svima na radost prikazana.

Studije i istraživanja

Suzana Kujundžić Ostojić

Stanje i problemi razvoja kulture bunjevačke nacionalne zajednice

Osvrt pridsidnice Privremenog organa upravljanja Nacionalnog savita bunjevačke nacionalne manjine nakon obilaska sviju bunjevački kulturni organizacija 2013. godine.

Posli više od deset godina, koliko postoji i radi Bunjevački nacionalni savit, više je nego sazrilo vreme da se sagleda di se nalazi bunjevačka kultura, ko i koje misto ona zauzima u okviru svoje zajednice i kako istu pridstavlja drugima. Sa mnogim od ovi segmenata često nismo bili zadovoljni tokom mnogi javni nastupa, pa se postavlja pitanje odkaleg potiču problemi i kako se oni mogu riješiti.

Osnivanjom Privremenog organa upravljanja BNS-a, tokom avgusta miseca 2013. godine, stekli su se konačno uslovi za jedno šire sagledavanje rada i funkcionisanja bunjevački kulturni institucija. Sama činjenica da je Nacionalni savit po drugi put dobio Privremeni organ upravljanja jasno divani o velikim unutrašnjim problemima i turbulencijama unutar zajednice. U takim uslovima rada i dilovanja teško je i kulturi da se slobodno razvija, da se u nju ulaže ne po sistemu „ja tebi a ti meni“ il „ovi nisu naši“, što je ostavilo vidne posljedice na rad institucija. Odbori za kulturu, poput ostali koji postoje u okviru BNS-a, bili su sastavljeni od ljudi suprotstavljeni ideološki, politički pa konačno i interesno, zbog čega nisu funkcionisali u punom kapacitetu. Imenovanjom POU BNS-a formiran je tim za kulturu, a njegova pridsidnica imala je mogućnost sama birat dvoje ljudi sa kojima smatra da će najbolje i najbrže moć radit, nuz punu podršku pridsidinice POU BNS-a da se stanje u kulturi konačno počne minjat i ić u jednom drugačijem i profesionalnijem smiru.

Obilazak bunjevački institucija koje se bave kulturom – koji ima 14, pokazalo je stanje u kulturi u kojem je potrebno puno promina, zdravi al bolni rezova u dosadašnjoj praksi, kako bi budućnost u ovoj oblasti izgledala daleko bolje.

Kultura je jedan od najbolji pokazatelja na kojem je stepenu razvitka određena nacionalna zajednica – odnosno dal je u svojem prikazivanju prošla „dičije bolesti“. Bunjevci su izuzetno ponosni na svoje igre, pisme i nošnju, i sve to publika na bunjevačkim manifestacijama želi vidit u pravom sjaju, al to se ritko u potpunosti i dešava. Razloga za ovako stanje je puno.

Radi se volonterski, amaterski, ne ritko kampanjski, brez pravi i stručni ljudi, koji bi određenu manifestaciju, proslavu i sl. uspili organizovat na najbolji način, s najmanje mogući propusta, koji se vrlo često dešavaje. Potrebna su i stručna savitovanja iz etnološki oblasti – oblačenje i nošenje nošnje, izmed ostalog.

Nacionalni savit svakog miseca izdvaja četvrtinu svoji sridstava za rad svi bunjevački institucija, koje su rangirane na osnovu frekventnosti manifestacija koje održavaje i broja članstva. Al ova sridstva su dovoljna, za većinu, samo za podmirivanje osnovni potreba. Dok ostala sridstva za rad dobijaje putom konkursa od Grada Subotice i Sombora, Pokrajine i razni sekretarijata koji finansiraje kulturni rad manjinski zajednica i sa nivoa Republike.

Kultura, ko društvena nadgradnja, zavisi od sridstava koje dobija, a tu su bunjevačke institucije u velikoj miri zakinite u odnosu na ostale nacionalne zajednice. Dok drugi dobijaje sridstva od Republike Srbije i njeve matične države, Bunjevci imadu samo jedan izvor finansiranja – Republiku Srbiju, njevu matičnu državu. Pored tog na mnogim instancama, di se određivaje sridstva za kulturu, nema jasnih, a još manje pravični principa podile sridstava – di Grad Subotica i Grad Sombor pridnjače, a moglo bi se kazat da ni na drugim nivoima nije baš sjajna situacija.

Iz tog proizlaze uslovi za rad institucija koji su više nego loši. Obilaskom njevi prostorija, uglavnom se moglo vidit katastrofalno stanje, al na žalost i uspavanost i pomirenost sotim.

Malo je oni koji imaju svoje prostorije, a još manje da su one sređene, čiste, ugrijane i široko posicene od zajednice za koju i postoje. Slide one institucije koje imaju prostorije koje nisu adekvatne dilatnosti kojom se bave, pa tako jedno kulturno umitničko društvo koje niguje bunjevačke igre ima svega nekoliko kvadrata za rad, drugo društvo nema osnovne uslove – plafon na kojem se nalazi rupa pričnika jednog metra i krov koji prokišnjava. Da problem bude veći zgrada u kojoj rade je pod zaštitom Grada pa nemaju mogućnost sami na njoj intervenisat, a Gradu to očigledno, barem za sad, nije padalo na pamet. Jedno od najaktivniji kulturni društava koje ima najveći broj aktivista, di se takođe niguje folklor i koji osvaja visoke nagrade u mnogim gostovanjima, nema ogledala koja igračima pomažu oko usklađivanja igre, nema klima uređaja, mokrog čvora. U jednoj od najvridniji institucija svake godine barem jedared godišnje voda poplavi cio fundus narodni nošnji od koji su mnoge stare i po sto godina. Tu je i nekoliko udruženja koja nemaju nikake prostorije, a koje opet i pored tog rade, bave se kulturom u raznolikim oblicima, od etnološki izložbi do izdavanja naučne publicistike.

Ovo su samo neki od utisaka koje je tim za kulturu sa pridsidnicom POU BNS-a imo prilike vidit na terenu. POU će sačinut detaljan opis problema i proslidit ga nadležnima, od gradskog, pokrajinskog do republičkog nivoa. Ko će od nji imat sluha za ove probleme ostaje da se vidi. Dotleg i sama udruženja moradu dat sve od sebe da uslove rada poboljšaje, povrate elan iz kojeg su i nastala.

Tokom ovi deset godina, a brez jasno zacrtane kulturne strategije, mnoga udruženja su skrenila sa svoji putova nigovanja bunjevačke kulture. Mnoge institucije nemaju skoro ni jedan projekat koji je posvećen Bunjevcima. U cilju priživljavanja i veslanja u prazno okrećali su se multikulturalizmu, kako bi bar na taj način dobili potribna sridstva. Multikulturalnost je svakako važan i poželjan dio rada svake kulturne institucije, pa tako i bunjevačke, al institucija prvo mora imat za prioritet svoju zajednicu, a onda i upoznavanje drugi kroz nju.

Vraćanje kulture na pravi kolosek se ne mož ni zamislit brez osmišljenog, korektnog i konstantnog finansiranja manifestacija i društava

koje najbolje promoviraju bunjevačku kulturu i tu je BNS prvi koji to mora nigovati i pripoznat.

Kulturno-umitničkim društvima nedostaju sredstva za profesionalni rad korepetitora, prateći orkestar, osnovni uslovi za rad. Iz tog razloga je osmišljena bodovna lista, koja bi dosadašnje raskorake umanjila, nagradila one vridne, motivisala one koji tek kreću i pomogla onima koji su zalutali da se vrate na pravi put – što je bio i osnov svi posita i divana s pridstavnicima bunjevački institucija.

Mnoge grane umitnosti u bunjevačkoj zajednici tek treba da se osnuju i niguju, počevši od hora, za odrasle i dicu, tamburaškog orkestra i nigovanje njegovog podmladka, pozorišne umitnosti i mnogi drugi. Čime bi smo se tek približili mnogim drugim nacionalnim manjinama koje ovaki kulturni sistem već odavno imadu.

Sve ovo navedeno potribno je da se dostigne određeni nivo kvalitetnijeg amaterskog prikazivanja već postojeće narodne kulture. Al se mora postaviti i pitanje dal je sudbina bunjevačke kulture i samo krećanje po postojećim matricama? Il je budućnost u nigovanju već postojećeg i u stvaranju novi umitnički dila, pisama, kompozicija, igara, modifikacija narodni nošnji u nov moderni i modni izražaj i mnogi drugi vidovi kulturni oblika. Odgovor je jasan, mora se ić naprid, pružati prilika mladim, talentovanim ljudima da stvaraju i na taj način produže i prodube kulturni identitet Bunjevaca.

Ova potencijalna i novonastala kultura bila bi lišena problema pripadnosti određenoj nacionalnoj zajednici. Ovo ističemo iz razloga što bunjevačku kulturu i baštinu i Hrvati (bunjevačkog porikla) nazivaju svojom, niguju je i ističu ko svoju. Kako postupiti i odbraniti bunjevačku kulturu od svojatanja? Kako se nositi s hrvatskim udruženjima koja niguju bunjevačku kulturu ko svoju i pri tom imadu daleko veće materijalne mogućnosti? Pitanja na koja je teško nać odgovore a još teže nać modus nigovanja autohtone narodne kulture i pri tom istaknuti autohtonost sopstvene nacionalne pripadnosti. Problemi koje smo naveli nastajali su vrimenom i gomilali se. Zato je iluzorno očekivati rišenje najedared i putom kakog magičnog štapića koji bi bunjevačku kulturu

zaštiti od plagijatora ili prisvojitelja. Rad na kulturi, animiranje što većeg broja članstva u bunjevačkim institucijama, bio bi dobar početak za razvoj novog kulturnog modaliteta.

Mnogi postavljaju i pitanje odnosa i kulturne razmine bunjevački i hrvatski institucija. Primer je sad već dugogodišnja praksa u „zajedničkom“ pripremanju Dužijance. Na spisak od šezdesetak članova Organizacionog odbora metne se reda radi ili šarade i po koji Bunjevac, ali suština Dužijance time nije promijenjena ni će biti. Kad bi ovakvi modeli bio uspješni onda bi se Dužijanca u Subotici proslavljala barem dilom kao u Somboru. Njegov model pokazuje mogućnost zajedničke proslave u njezinim određenim dilovima (u crkvi, prolazak kroz varoš, zajedničko Bandašicino kolo na Čelavom trgu, zajednički prijem kod gradonačelnika), na koju obje strane imaju primjedbe, ali je ona daleko bolji pomak od one koja se održava u Subotici nego što je ona pritvorena u hrvatsku nacionalnu manifestaciju.

Nacionalna kultura Bunjevaca treba da se neguje i postoji da bi jačala svoju zajednicu i nacionalni identitet. Iz ovog jasno proizlazi i odnos bunjevački institucija naspram hrvatski. Kao dva odvojena nacionalna identiteta, od kojih hrvatski ne priznaje bunjevački, pri čemu se Bunjevci javno prozivaju, karakterišu vrlo grubo i neukusno, jasno je da saradnje nema i ne može biti. Sve dok hrvatska zajednica ne prihvati da su Bunjevci poseban nacionalni identitet vredan poštivanja i uvažavanja kao i sve ostale zajednice. Tek tada otvaraju se nove stranice saradnje, njegovanja zajedničke prošlosti kao i razvijanja posebne sadašnjosti.

Bunjevačka tradicionalna kultura je duboko povezana sa Katoličkom crkvom, bilo kroz osnovu običaja ili njegovu nadgradnju. I tu se nameće problem odnosa Katoličke crkve prema bunjevačkoj zajednici, koji imaju veliki značaj i zauzimaju posebno mjesto. U tom sadržaju autoritet Crkve je faktor bez kojeg se ne može razvijati bunjevačka kultura u onom obliku i obimu koji bi to njezina tradicija zahtijevala. Ostavljamo po strani sadašnje duhovne potrebe pripadnika bunjevačke zajednice koje su u velikoj mjeri zanemarene i marginalizovane u okviru njezine crkve. Otuda proizlazi kako je bunjevački kulturni razvoj okrenuti vanvirijskim odnosno

vancrkvenim sadržajima. Otvaranje bunjevačke kulture novim kulturnim strujanjima zahtiva posebnu pažnju.

Razmatranjem svi ovi pitanja i sagledavanjem opšteg stanja bunjevačke kulture vidi se da je potrebno negovati postojeću kulturu i njezine obrasce na najbolji mogući način ali u isto vrijeme otvoriti prostor i za nove umetničke izraze, uvođenje novi modaliteta kulturnog života koji nisu dostupni našoj zajednici. Samo na ovaj način možemo jačati i kroz kulturu nacionalnu svijest, pokazati naše stvaralačke potencijale i svrstati nas u red razvijene nacionalne zajednice koje imaju pridu sobom budućnost.

Aleksandar Raič

Kulturni vidici bunjevačke nacionalne zajednice

Saopštenje pripremljeno za interkulturalnu tribinu “Kulturni vidici nacionalnih zajednica u Vojvodini”, Zavod za kulturu Vojvodine, 24. decembar 2013. godine.

Interkulturalna tribina Zavoda za kulturu Vojvodine, u svojoj nameri, predstavlja pristup sagledavanju dostignuća i problema kulturnih sistema nacionalnih zajednica u Vojvodini (ispočetka Bunjevaca, Rusina i Makedonaca a kasnije i drugih zajednice). Svako od učesnika tribine izlaže sopstveno viđenje dostignuća i problema kulturnog sistema svoje nacionalne zajednice. Tako postavljena, ova tribina nije kulturološki simpozijum nego zasnivanje empirijske analize putem obuhvatanja ukupnosti kulturnih sistema, koji uključuju podsisteme organizovanih aktivnosti kulturnih organizacija, artefakata i ideja, kako to definišu metodologije kulturnih antropologa (Geertz, White, Hoenigman).

Pri takvom pristupu temi tribine, posebno je važan podsistem (sociološki, organizacioni, finansijski) kulturnih aktivnosti čija analiza omogućuje detekciju problema i faktora njihovog rešavanja kao i stvaranje obuhvatnog strategijskog plana razvoja kulture svake nacionalne zajednice. Taj subsistem se može posmatrati dvojako: kao sfera javne kulture, državno regulisana i podržavana celokupnost institucija kulture (pozorišta, muzeja, muzičkih ansambala, zavoda za kulturu i sl.) i kao sfera tradicionalne kulture koju neguju i nastoje da modernizuju i razvijaju organizacije kulture sa statusom nevladinih organizacija (NVO) – kulturno-umetnička društva (KUD), kulturni centri, udruženja građana (UG), ali i spontani oblici intraetničkih kulturnih okupljanja – u porodicama, susedstvima, lokalnim zajednicama.

Podsistem artefakata je značajan za čuvanje kulturne baštine i za utemeljenje kulturnog-etničkog turizma. Podsistem ideja se vezuje sa pita-

njima etničkog i nacionalnog identiteta, održavanja vrednosnih sistema, obnavljanja i razvoja književnosti, održavanja nacionalnih mitova, etničkih i verskih običaja i sl., sve do celovitih nacionalnih ideologija.

Na ovoj tribini možemo očekivati da budu dotaknuti, manje ili više dokumentovano analizirani i procenjivani, najvažniji pomenuti elementi podsistema kulture ovde zastupljene tri nacionalne zajednice.

Dakle, svrha ove tribine je sagledavanje stanja i problema kulturnih sistema tri nacionalne zajednice u Vojvodini (Bunjevaca, Rusina i Makedonaca). Posebno je u tome važno suočavanje sa mogućim problemom promene modela državne kulturne politike prema nacionalnim zajednicama/ manjinama u Srbiji (a onda i u Vojvodini). Moguć dija-pazon ovih modela je sledeći:

A) *Liberalistički* model koji karakterišu samofinansiranje, konkurencija na tržištu, etnobiznis, itd. kao i jenjavanje i svođenje na minimum podrške državnog finansiranja, uključujući i državne ustanove kakve su sadašnji Zavodi za kulturu nacionalnih manjina u Vojvodini. Ovaj model je primeren rešavanju aktuelnih državnih problema finansiranja iz budžeta, redukcije njegovog rastućeg deficita, kojem doprinose i finansijski zahtevi Nacionalnih saveta nacionalnih manjina. Za održanje kulturnih sistema nacionalnih manjina u Srbiji ovaj model je ugrožavajući jer se čini da, u pogledu izvora finansiranja, on nema alternativu. U bunjevačkoj zajednici (u Bunjevačkom nacionalnom savetu, BNS) postoji gledište o prelasku kulturnih institucija Bunjevaca na samofinansiranje – koncept etnobiznisa.¹

B) *Kombinacija* državne podrške i konkurencije oko plasiranja programa unutar nacionalnih zajednica (kako je bilo dosada u Vojvodini, u čemu je bila uloga Nacionalnih saveta). Temelj ovog modela je linearno budžetsko finansiranje Nacionalnih saveta manjina srazmerno veličini populacije koju saveti reprezentuju. Distribuiranje finansijskih sredstava, država je prepuštala konkurenciji-lobiranju-nagodbama interesnih grupa, koje čine Savete. Kod Bunjevaca – zahvaljujući sedam politički-stranački zavisnih grupacija u tom organu kulturne autonomije, ova igra parcijalnih interesa, dostizala je kritični intenzitet. To se pokazalo u dve administrativne intervencije države 2009. i 2013. godine (uvođenje

privremene uprave). U ovom modelu kulturne politike, državna administracija vrši samo finansijsku ali ne i sadržinsku kontrolu pa zasada nema analize efektivnosti ulaganja budžetskih sredstava u kulturne sisteme nacionalnih manjina. Osim odsustva ove "kontrole od gore", u ovom modelu nema ni kontrole "od dole". Nacionalni saveti su vlade bez parlamenta pa je očigledno odsustvo *demokratskog foruma/ baze/ kongresa* koji politički artikuliše nacionalne interese i kontroliše /koriguje delovanje Saveta. Za Bunjevce je ovaj demokratski nedostatak posebno važan (kod nacionalnih zajednica sa državom-maticom dopunsko finansiranje iz matice, podrazumeva i nacionalno-politički uticaj koji ograničava igru parcijalnih interesa).² Ovde su, stoga, prisutne anomalije u kulturnom sistemu/ aktivnostima/ ideologiji čiji varijeteti sadrže tendencije asimilacije, sprečavanja nacionalnog razvoja Bunjevaca.³

C) Model *državnog intervencionizma* u oblasti kulturne autonomije manjina (tu je "autonomija" pokriće za dirigovanje administracije delatnošću kulturnih institucija manjina, ne samo finansijskim mehanizmom, nego i direktnim programiranjem aktivnosti, ideja itd.). Ovo je najmanje verovatan model kulturne politike u budućnosti. Dva su verovatna razloga za to: neposredni razlog je opšta ekonomska kriza a dugoročni razlog je okrenutost Srbije evropskim integracijama. Za Bunjevce je posebno važan proces evrointegracije koji relativizuje državu-naciju i otvara prostor inicijativama regionalizacije. Bunjevci kao koncentrisani etnicitet u Bajskom/ bunjevačkom trouglu/ trograđu (oko 95% svih Bunjevaca u Srbiji su naseljeni u opštinama Subotica i Sombor – slično u Mađarskoj u opštinama Baja i Bačalmaš) podeljenom državnom granicom još od 1921. godine. Ova činjenica lokalizovane etničke koncentracije otvara, između ostalog, pitanje mogućnosti saradnje u prekograničnom subregionu bunjevačkog trograđa Baja-Subotica-Sombor. Specifično pitanje kulturne autonomije Bunjevaca i EU intervencionizma u tome, uključuje kulturni sistem ove nacionalne zajednice kao jedno od pitanja u procesu integracionih pregovora Srbije i EU (kojoj Mađarska pripada kao članica).

Detaljnija analiza kulturnog sistema bunjevačke nacionalne zajednice, zahteva opsežna razmatranja ali se dva pitanja u toj analizi mogu već sada kandidovati kao aktuelna i dospela za širu raspravu. To je pitanje

promena govorne zajednice ikavaca i protivrečnosti u formiranju idejnog podsistema bunjevačke nacionalne zajednice. Za ova dva pitanja formulisani su analitički okviri za dalje istraživanje u studiji koja je pripremljena u okviru projekta ZKV "Raznolikovanje – Presentacija kulturnog stvaralaštva NVO nacionalnih zajednica." ⁴

Kretanje govornih zajednica Bunjevaca i Hrvata bunjevačkog porekla pokazuje da pripadnici bunjevačke nacionalne zajednice u subotičkoj opštini sa 53% deklarišu bunjevačku ikavicu kao svoj maternji jezik (u somborskoj opštini samo 19%) dok je kod nacionalno nominovanih Hrvata u subotičkoj opštini 41% onih koji standardni hrvatski jezik deklarišu kao svoj maternji jezik (u somborskoj opštini 28%).

Zapaža se da čak 62% nacionalno deklariranih Bunjevaca i Hrvata u opštini Subotica pripadaju srpskoj govornoj zajednici, koja je za 66% brojnija od nacionalno izjašnjenih Srba (za somborsku opštinu ova pojava je manje izražena gde srpskoj govornoj zajednici pripada 45,7% nacionalno deklariranih Bunjevaca i Hrvata a srpska govorna zajednica je tu za 27,18% brojnija od nacionalno izjašnjenih Srba). Ova analiza upućuje na zaključak da je preko 60% Bunjevaca obe nacionalne nominacije obuhvaćeno *segmentarnom asimilacijom* u okruženju srpske javne nacionalne kulture (pripadaju srpskoj govornoj zajednici ali nemaju ostale karakteristike srpskog nacionalnog identiteta, prvenstveno pravoslavno konfesionalno opredeljenje).

Takođe se može konstatovati da se govorna zajednica Bunjevaca osipa 7,76 puta sporije od brzine depopulacije ukupnog stanovništva bunjevačke nacionalne zajednice, dok je kod Hrvata smanjivanje govorne zajednice 1,69 puta brže od tempa depopulacije ukupnog hrvatskog stanovništva.

Ovi nalazi empirijske analize dozvoljavaju zaključak da kulturni sistem bunjevačke nacionalne zajednice, kao ni razvijeniji kulturni sistem hrvatske nacionalne zajednice, u severnoj Bačkoj, nije u stanju da prevlada proces akulturacije govorne zajednice bunjevačke ikavice (etničkog govora svih Bunjevaca obe nacionalne orijentacije). Usporeniji proces nestajanja govorne zajednice ikavaca u bunjevačkoj nacionalnoj zajednici (može se pretpostaviti da to važi i za bunjevački etnički sup-

strat hrvatske nacionalne zajednice) verovatno je izraz očuvanog etničkog segmenta kulturnog sistema ove zajednice i nerazvijenosti njenog državno uplivisanog segmenta javnog nacionalnog kulturnog sistema (nedostatka zavoda za kulturu Bunjevaca, niza drugih kulturnih institucija visoke kulture, medijske proizvodnje kulturnih programa, koje kod Hrvata postoje). U svetlu ovog zaključka mogu se razumeti procesi koji se zapažaju tokom nastojanja bunjevačke nacionalne zajednice da izgradi oba segmenta svog kulturnog sistema (tradicionalni etnički i moderni nacionalni segment) a koji se manifestuju u protivrečnostima u delovanju BNS u periodu 2009-2013. godine.

Podsistem ideja – uvid u lepezu etničkih/ nacionalnih ideja otkriva da se ona prostire od panbunjevačkih etničkih ideja (svi smo mi Bunjevci, niko nama Hrvatima-Bunjevcima ne može uskratit da se osećamo i izražavamo u javnosti kao Bunjevci) do nacionalne ideje Bunjevaca priznatih kao posebne nacionalne manjine (malog naroda sa Srbijom kao matičnom državom). Između ove dve polarnosti već nekoliko decenija produbljuje se protivrečnost. No, od krutog podvajanja Hrvata i Bunjevaca od pre tri decenije (ismejavanje ikavice, negiranje, od strane aktivista hrvatskih stranaka u Vojvodini, njenog značaja kao etničkog markera Bunjevaca), poslednjih godina se, iz ideološkog jezgra hrvatske nacionalne manjine, mogu čuti izjave o privrženosti bunjevaštvu, uključujući i pristajanje na korišćenje ikavice u javnim manifestacijama (konferansa na poslednjoj Dužijanci). To je signal promene strategije promocije hrvatstva među Bunjevcima, ali nije isključeno da se ovim putem nastoji pripremiti dijalog između dva nacionalna korpusa etničke zajednice Bunjevaca (priznanje malog uspeha strategije neposredne hrvatizacije Bunjevaca, novi aspekti bunjevačko-hrvatskih odnosa koje donosi evrointegracija Hrvatske i Srbije, i dr.). Ovi znaci približavanja dve ideološki ranije podvojene struje među etničkim Bunjevcima, osvetljavaju višegodišnje idejne razlike i na njima zasnovane javne konfrontacije unutar bunjevačke nacionalne zajednice predstavljene prvenstveno sa BNS ali i sa BM kao tradicionalne bunjevačke krovne etničke organizacije.

Između BNS i Bunjevačke Matice (BM), od poslednjih godina delovanja BNS prvog saziva (2003-2009), dolazilo je do manifestovanja idejnih

razmimoilaženja, u vidu “rata saopštenjima” između umerene i radikalne (antihrvatske) struje,⁵ koja su davala odušak dugotrajnoj krizi upravljanja BNS. U osnovi ovih institucionalnih konfrontacija je problem primata jednog ili drugog od gore navedenih segmenata kulturnog sistema u oblikovanju bunjevačke nacionalne zajednice.

BNS je institucija nacionalnog razvoja Bunjevaca ali istovremeno i kanal državnog usmeravanja tog procesa. Nacionalni savet je deo stranački utemeljenog političkog sistema. U njemu se artikuliše višestranački uticaj koji uslovljava teškoće nacionalne konsolidacije Bunjevaca (različite ideje identiteta i modela njihove integracije u politički sistem kao nacionalno formiranog korpusa). BNS se, s jedne strane, u idejnim konfrontacijama poima kao privilegovani interfejs bunjevačkog nacionalnog korpusa sa državom, dok se, s druge strane, sve druge etničke organizacije (posebno BM) zanemaruju kao Nevladine organizacije (NVO) prepuštene finansiranju putem javnih konkursa, dakle, bez stabilnih (budžetskih) izvora finansiranja. Izgleda da se ovo pitanje primata nacionalnog, stranačko-političkog predstavništva Bunjevaca pred srpskom državom, proteže i na uspostavljanje komunikacija sa političkom elitom hrvatske nacionalne zajednice.⁶

BM je institucija etničke baze i tradicionalne kulture, koja čuva etnički identitet i razvija idejni sistem moderne nacionalne kulture Bunjevaca (trebalo bi da to čini do uspostavljanja državnih ustanova poput Zavoda za kulturu Bunjevaca, katedre za bunjevistiku, i sl.). U BM postoje različiti pogledi na njenu ulogu u razvijanju nacionalne svesti: da li se ova krovna institucija Bunjevaca oslanja samo na etničku tradicionalnu kulturu ili prevazilazi tu bazu putem razvijanja različitih oblika javne – društveno konkurentne - kulturne delatnosti i modernog stvaralaštva sa idejno angažovanom autorskom kulturom.⁷

Nastojanje BM da se sačuva destruktivnog uticaja stranačkih ideologija, posebno uticaja bunjevačkih stranaka oslonjenih na velike nacionalne stranke, može se povezati sa njenom (zasada potencijalnom) ulogom krovne organizacije bunjevačke nacionalne zajednice (pružanje okvira nacionalnom forumu Bunjevaca sposobnom za kristalizaciju bazičnih interesa te zajednice i za savladavanje stare boljke društvenog života Bunjevaca – strančarenja).⁸

Zaključni komentar. Kada je reč o bunjevačkoj nacionalnoj zajednici, do sada postojeći hibridni model kulturne politike u Srbiji – AP Vojvodini, doprineo je tek elementarnoj konsolidaciji ove zajednice. Efekti njegove linearnosti (posebno distribucija budžetskih fondova per capita stanovništva svake nacionalne zajednice), bez prethodnog dovođenja materijalnog i humanog kapitala bunjevačke zajednice na nivo koji omogućuje njenu suštinsku ravnopravnost (sa drugim, posebno tzv. starim nacionalnim manjinama, ali, još više, sa titularnom većinskom nacijom), pokazali su se u otežanom procesu izgrađivanja kulturnog sistema i u pretežnosti amaterskih oblika stvaralaštva. Za bunjevačku zajednicu, koja nema – osim budžetskih izvora Srbije – potporu matične države (slučaj nacionalnih manjina kakve su Hrvati, Mađari, itd.), model državne finansijske, medijske, obrazovne potpore od strane Srbije, ostaje neophodni uslov, ne samo postizanja suštinskih uslova ravnopravnosti, nego i elementarnog, demografskog opstanka do kraja tekućeg veka.

Ranije konstatacije o izgledima daljeg razvoja modela kulturne politike u Srbiji, stavljaju znak pitanja na dosadašnju praksu i očekivanja Bunjevaca u pogledu državne potpore sopstvenom kulturnom razvoju. Mogu se, u svakom slučaju, očekivati promene pomenutog modela kulturne politike.

Šta mogu Bunjevci očekivati od ovih promena?

Bunjevci su tek počeli neki razvoj a već se može očekivati da se, još nespremni, nađu na vetrometini konkurencije – kako intenziviranja političkih uticaja, tako i konkurencije na tržištu kulturnih dobara i usluga. Postojeća praksa haotičnih (kvazi)tržišnih odnosa (intervencije partokratskih kartela i monopola) bunjevačkoj zajednici ne može pružiti povoljne uslove (u tome nade u mentorske političke stranke nisu realne). Oslonac na sopstvenu organizovanost, na stvaranje institucija sposobnih za široku komunikaciju i obezbeđivanje podrške na evropskom nivou (fondovi EU), neophodni je sledeći korak konsolidacije nacionalne zajednice Bunjevaca.

Iz sagledavanja celine faktora koji doprinose opstanku i razvoju ove zajednice, uspostavljanje Bunjevačkog nacionalnog kongresa – pokreta za kulturnu autonomiju i integraciju Bunjevaca transgraničnog regiona

Bajskog trougla, čini se nezaobilaznim. Taj najširi demokratski oblik nacionalnog organizovanja, uslov je mobilizacije Bunjevaca u procesu evrointegracija Srbije i Mađarske. To je, takođe, pretpostavka za demokratski dijalog dva bunjevačka korpusa – Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata. Nacionalno orijentisani Bunjevci su mali narod bez države (Hrvati su nacionalna manjina sa Hrvatskom kao maticom) – pa, otuda, Bunjevci mogu postaviti pitanje svoje prekogranične kulturne integracije. Hrvati, koji se osećaju etničkim Bunjencima, mogu naći interes u takvoj prekograničnoj integraciji, a Srbija takođe svoj interes u jačanju kreativnih i demokratskih kapaciteta Bunjevaca kao nacionalne manjine Srbije i mosta regionalne integracije sa susednom Mađarskom.

Biluške

¹ „Institucije kulture koje u svojim sadržajima rada imaju bliske dodire sa domaćom radnošću, suvenirnicama, turizmom, starim zanatima, treba da se već sad uključe u sistem samoodrživosti putem povezivanja ili formiranja sopstveni zanatski radnji ili mali preduzeća. Ovim putem obezbeđuje se finansiranje određenih kulturnih manifestacija lokalnog karaktera, a bitne su i za nacionalnu zajednicu. Naravno, sve to se ne može postići bez značajne podrške Bunjevačkog nacionalnog saveta, koji treba da obezbedi minimalne uslove za rad i redovnu dilatnost za sve kulturne institucije ravnopravno. Koliko mi je poznato, nijedna institucija kulture nema riješen svoj status kad su u pitanju objekti i oprema kao neophodni priduslovi za normalan rad“ (Branko Pokornić, Bunjevačke Novine, 2010/63).

² Primer je forum u Subotici koji je intervenisao u jednoj od kriza upravljanja Hrvatskog nacionalnog vijeća. Ovaj forum okupio je ugledne intelektualce i klirike (biskup iz BiH) i formulisao zaključke koji se izabrani organi nacionalna zajednice vojvođanski Hrvata pridržavaju.

³ Identitetska kriza pokazuje se na dva načina: kao alternativa Bunjevci vs bunjevački Hrvati, i kao previđanje segmentirane asimilacije Bunjevaca iz govorne zajednice ikavaca u većinsku kulturu srpske (mađarske) govorne zajednice.

⁴ A.Raič, Analiza kulturnog sistema bunjevačke nacionalne manjine 2003-2013.

⁵ Početak javnog društvenog izražavanja Bunjevaca kao nacionalnosti predstavlja osnivanje Bunjevačko-Šokačke stranke 1991. godine. Ovo

osnivanje je bilo motivisano spontanom otporom grupe agilnih Bunjevaca protiv potcenjivanja ikavice kao maternjeg jezika etničkih Bunjevaca protiv koje su hrvatski politički aktivisti povelili kampanju (K.Kuntić). Negiranje bunjevaštva (i samih njegovih etničkih osnova) i favorizovanje nacionalnog hrvatstva, bio je – i ostao do naših dana - motiv autohtone orijentacije političkog delovanja Bunjevaca. Sledbenici ideologije BŠS (saopštene u Memorandumu o uzrocima i posledicama političko-pravne odluke o nestanku Bunjevaca“ Bunjevačke stranke od 15. aprila 2005. godine „Bunjevačke novine“ 2005/1. str 22) delovali su nasuprot umerene struje u BNS (uglavnom okupljenih u BM) koja je tražila mogućnost dijaloga sa bunjevačkim Hrvatima (u čemu nailaze na suprotstavljanje tvrde struje među Hrvatima bunjevačkim disidentima u redovima hrvatske političke elite). Najnoviji javni kontakti obe tvrde struje u ovom konfliktu (dijalog M.Bajić-A.Anišić na TV K23), signal su promene u hrvatskoj strategiji integracije nacionalnih manjina (u tome svih etničkih Bunjevaca). Ovi signali nemaju jasnu artikulaciju s obe strane i izazivaju podozrenje kod nacionalno orijentisanih Bunjevaca.

⁶ Tokom prvog saziva BNS, povodom učešća pripadnika tog organa kulturne samouprave Bunjevaca u organizaciji Dužijance u Subotici (menadžment ove kulturne manifestacije dodeljen je hrvatskoj organizaciji) izbio je prvi sukob dve struje u BNS. M.Bajić je tada (2009) optužio pristalice saradnje sa Hrvatima u organizaciji Dužijance da nisu „pravi Bunjevci“ (BN, 2009/49). Isti je, tokom krize tzv. raskola u BNS 2012, opomenuo na postojanje sklonosti među bunjevačkim funkcionerima za saradnju sa hrvatskim institucijama (strankom DSHV). U najnovijem javnom dijalogu (2013) sa mons. A. Anišićem (emisija „Periskop“ TV K23), M.Bajić je ocenio mogućom i izrazio spremnost za institucionalnu saradnju Bunjevaca i Hrvata, prvenstveno u zajedničkom organizovanju Dužijance kao opštegradske (a ne specifično bunjevačke) kulturne manifestacije. *Tempora mutantur, et nos cum illis.*

⁷ Korak ka tome predstavlja autohtona koncepcija porekla/ identiteta Bunjevaca postavljena i razvijana u sudijma: M.Mandić (2009) *Buni, Bunijevci, Bunjevci*, Subotica: Bunjevačka matica; A.Raič-S.Kujundžić Ostojić (2013), *Bunjevci izmed asimilacije i nacionalne zajednice*, Novi Sad: UG Bunjevci.

⁸ Koncept BM kao krovne društveno-kulturne organizacije se javlja kao odjek potreba formiranja demokratskog pokreta, široke koalicije u vidu bunjevačkog nacionalnog kongresa sposobnog za koncentrisanje autentičnih stremljenja Bunjevaca (sa obe strane granice Srbija-Mađarska tj. EU). Takva očekivanja nisu u potpunosti saglasna sa tradicionalnom ulogom BM kao čuvara etničkog

sećanja i tradicije, institucije koncentrisanja kulturne baštine i negovanja spontanog, amaterskog stvaralaštva.

Zvonko Stantić

Kultura Bunjevaca u istorijskoj perspektivi

Saopštenje na interkulturnoj tribini „Kulturni vidici nacionalnih zajednica Vojvodine”, Zavod za kulturu Vojvodine, 24. decembar 2013. godine

Ono što bi se danas zvalo nacionalna kultura Bunjevaca, formalno pripada svim članovima našeg naroda, i onima koji su se izjasnili kao Bunjevci, ali i onima koji su se izjasnili kao Jugosloveni, Bunjevci Hrvati, čak i onim Bunjevcima, koji se u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, Mađarskoj, izjašnjavaju kao Bunjevci Hrvati, odnosno Bunjevci. Razlog takvoj obuhvatnosti je naprosto, stvarna pripadnost istom genetskom supstratu, istoj, izvorno dinarskoj kulturi, koja je prithodila prostornom i spoznajnom razdvajanju, od zajedničkog starog zavičaja. I pored života, u različitom kulturnom i nacionalnom okruženju, na vrlo udaljenim prostorima, postoji još uvijek zajednički identitet, sa subetničkim disonancama, ali i značajnim kulturnim podudarnostima, često do najsitnijih detalja prakse, na cilom našem istorijskom prostoru.

Bunjevci su se 25.11.1918. izjasnili na Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu, za kraljevinu Srbiju, odnosno kasniju Kraljevinu SHS i time se svojim cilokupnim korpusom, doseljenim na svojevrimeno, prostor južne Ugarske, opridilili za državnu zaštitu Kraljevine Srbije i nove države južnih Slovena. Istu zaštitu želili su i Bunjevci iz Bajskog trougla, ali se delegacija Srbije na Mirovnoj konferenciji u Parizu, opridilila za proširenje postojećih južnih i istočnih granica, čime je nova severna državna granica, postala diliteljicom Bunjevačkog životnog prostora, na dva kulturna, prosvitna, politička, vojna, upravna i socijalno-državna područja. Ako uzmemo u obzir da je na 757 poslanika Velike narodne skupštine, bilo delegirano 84 Bunjevca, možemo izračunati da bi na sa-

dašnjih 120 poslanika Skupštine Vojvodine, tribalo da imamo 14 poslanika, a pošto nas sada ima ukupno duplo manje nego 1918. godine, tribalo bi nas biti barem 7. Pošto su na toj skupštini učestvovali slovenski narodi, broj je još manji. Bunjevci u sadašnjem sazivu, nemaju ni jednog, a Bunjevci Hrvati, imaju 2 svoja poslanika, pošto oni glasaju pritežno za DSHV, dok Bunjevci najvećim dilom glasaju za velike stranke, kao što su DS, SPS, Liga, Napridnjaci, ranije čak i za radikale, a manjim dilom za svoje etnički deklarirane stranke, što je svakako kulturna determinanta, koja u uslovima, di je sve regulisano između najbitnijih stranaka, oduzima dosta potencijalnih radnih mesta. Sve je to razlog za alarm i onim Bunjevcima, koji se trude da pomognu velikim stranakama, ali i za one koji vode bunjevačke stranake. Primer bunjevačko-hrvatskih i mađarskih poslanika u pokrajinskoj i opštinskim skupštinama, odnosno podrške koju svojim programom dobijaju na izborima, pokazuje neobuhvatnost bunjevačkih partija, koje ne ritko bivaju prid same izbore organizovane ili reorganizovane čime razvodnjavaju izborne rezultate tako, da se nigdi ne pride kvota, čak ni u čisto bunjevačkim mesnim zajednicama. U okolnostima parlamentarne demokratije, to su po narod, suicidalni potezi, koji dovode u pitanje lojalnost pojedinaca, prema sopstvenom narodu.

Svaka nacionalna kultura, time i bunjevačka, kao manjinska, šire gledano, sastoji se od svog imanentnog *pogleda na svijet, od vrednosnih sistema i orijentacija, institucija unutar kojih se odvijaju kulturni procesi, jezika (govornog i pisanog), kao oblika intranacionalne komunikacije, kao i jezika kojim bunjevačka manjinska nacionalna zajednica, komunicira sa drugim manjinskim, odnosno sa većinskom nacionalnom zajednicom. Na kraju, ali ne i najmanje važno, kultura zavisi direktno i od materijalne osnove.*

Poznati engleski antropolog E.B. Tejlor (Teylor) definiše kulturu slidećim ričima:

"Kultura je ona složena cilina koje obuhvata **saznanje, virovanje, umitnost, moral, pravo, običaje** i druge pogodnosti i načine koje je čovik stekao kao član društva".

K. K l a k h o n (C. Kluckhohn) i V. K e l i (W.Kelly), američki savrimeni antropolozi, definišu kulturu: " Pod kulturom podrazumivamo one istorijski stvorene selektivne procese koji regulišu **ljudsko reagovanje**, kako na spoljne tako i na unutrašnje podsticaje".

Američki sociolog R. B i r š t e t (Bierstedt) odriđuje kulturu ko "složenu cilinu koja se sastoji iz **svega što mislimo, činimo** i imamo kao članovi društva".

L a n d b e r g, Š r a g i L a r s e n, pod kulturom razumivaju: "**sisteme ponašanja kao i fizičke i simboličke proizvode** tih sistema".

Po shvatanju našeg filozofa Miloša Đurića, kultura je **most između života i vičnosti**. Ovo su definicije koje ko da su proizašle iz našeg šireg narodnog shvatanja kulture i samospoznaje.

Izneti stav engleskog antropologa E.B. Tejlora možda je najpribližniji onom što Bunjevci identifikuju kao kriterijume svoje kulture, jer u velikom broju elemenata, kada im se što god, jel kogod ne dopada, prave kulturološka poređenja, te tada kažu ovaj nije pravi Bunjevac, jer on to ne bi tako uradio, on se sa tim nebi složio, on bi reagovao tačno tako, što znači da su kriterijumi unutar složenog vridnosnog sistema, baš kao što to Tejlor navodi - virovanje, umitnost, moral, pravo, običaji, iako najčešće u organizovanju kulturnog života, vodimo računa o jeziku, folkloru i ruralnoj umitnosti, dok nam ostali elementi kulture, kako ih on navodi, a koji zapravo nisu prigodni za svečanosti i manifestacijsko pokazivanje, te stoje kao identitetske, a ritko kao imanentno, kulturne determinante.

Najčešći oblik kulture u bunjevačkom divanu, ako ovaj put izuzmemo religijski sadržaj, kao kulturnog i identifikacijskog obrasca, je bunjevački jezik, za kojeg naša zajednica uporno drži da je kvalitetna odrednica, koja je još krajom sridnjeg vika imala svoj ikavski, novoštokavski oblik. Kao takvog, upoznali su ga mnogi narodi u starom i novom okruženju, ali je naša identifikacijska prominljiva matrica, od Slavina, Dalmata, Bunjevaca, Raca, Ilira, Jugoslovena, učinila nesumnjive velike vridnosti kulturnog rada, genetski naših autora, lakim

plinom svojtatanja drugih etničkih zajednica, ili u najmanju ruku, upitno bunjevačkim.

Slabljenjem egzistencijalnih atributa društva, slabi i društveni uticaj pripadnika bunjevačkog naroda. Kraj njih, izrastaju razni nacionalizmi, koji se trude da zaštite svoje biološko i društveno biće, među kojima Bunjercima nema mesta. To su tokovi koji su svoju energiju ispoljavali i u proteklom ratu, a ni u savremenom trenutku, nismo van domašaja drugih nacionalizama, u novoj uljuđenoj formi. Samu interaktivnost usložnjava i nesankcionisani model ponašanja određenih subkulturnih zajednica, koje svoje interese pridpostavljaju ostalim starosidilačkim etničkim zajednicama, namećući im kulturne obrasce i standarde, često svodeći interkulturalnost na etnobiznis. U toj komunikaciji, Bunjevci nemaju zid na koji bi se naslonili, kao bedem koji države drugih zajednica, dižu u svakom razdoblju klizanja u nesigurno. Bunjevačku zajednicu, *nije moguće ojačati imigracionim procesma* iz drugih krajeva, kao što su ojačani srpski i mađarski korpusi. *On je samo starosidilački* i kao takav baštini kulturološke vridnosti uobličavane u dugom periodu zajedničkog življenja, najviše sa Srbima i Mađarima, uz trendove, *srazmirne negativnom prirodnom priraštaju*, odnosno *depopulaciji svih starosidilačkih slojeva* naroda Vojvodine. Moglo bi se čak kazati da Bunjevci u sridinama u kojima žive, **nose sobom jak katalizatorski kapacitet i napor**, imobilizacije mogućih međunacionalnih tenzija, kao Sloveni sa zajedničkim narodnim paganskim običajima prema Srbima, odnosno kao katolici, pa prema tome i kao baštinici katoličkih kulturoloških referenci, prema Mađarima, tim prija, što Bunjevci najvećim dilom divane dobro jezik i jednih i drugih, a pored njih naravno i svoj, bunjevački jezik, ne ustežući se, najčešće na štetu svog maternjeg jezika, u najboljoj namiri.

U mistima u kojima Bunjevci žive, još uvijek se, najviše njevim naporom, niguje stvarna multietničnost i stvarna multikulturalnost, koji su savremenim političarima česta tema. Dobar primer su „Večeri utorkom” u „Bunjevačkoj Matici”, u kojoj gostuju pridstavnici Rusina, Mađara, Srba, Makedonaca, Nemaca, Roma, sa svojim nacionalnim programima, neritko i u zajedničkim tematskim događanjima na 5 i više različitih

jezika, i toliko kultura i senzibiliteta. Za život u glavnom gradu Bunjevaca –Subotici, to je kulturna tekovina. Kao što iz toga možemo zaključiti, zadržatost i uskogrudost, osornost velikih prema malima, jakih prema slabima, tako specifični šovinistima, tu se smatraju nepoželjnima i nečasnim, što je bitna i čvrsta kulturna odlika Bunjevaca.

Ako posmatramo kako su Bunjevci viđeni u sridstvima javnog informisanja, većine televizijskih stanica u Srbiji, vidimo da je znanje novinara, dobrim dilom zasnovano na Wikipedija teoriji, u kojoj je sublimat interesnog prikazivanja, već odavno nadmašio sve ono što je nauka u ličnosti Jovana Cvijića, Jovana Erdeljanovića ili Slavka Gavrilovića, imala da kaže o nama, kao da je srpska nauka pripuštala samim bunjevačkim pojedincima, da se u tim pitanjima nadmeću sa jačim, institucionalizovanim snagama. Niko na svitu nije plaćen, čak ni nagrađen, da izučava našu istoriju, etnologiju, etnomuzikologiju, jezik. U tome druge manjine, imaju pomoć svojih matičnih država. Zavod za kulturu Bunjevaca, po sadašnjim informacijama, zbog kresanja budžeta nema šanse da zaživi, kao što nije imao ni do sada.

U savremenim okolnostima, za virovati je, da je jedan od najbitnijih pravaca strategije očuvanja, kulturnog bića naroda Bunjevaca, u dobroj definiciji internet sadržaja, najčešće korištenih pritraživača i portala i aktivnog planiranog upliva u njih. U poslednje vreme vide se ozbiljni napridci, međutim još uvek na Wikipediji, koju mnogi u svitu zdravo za gotovo konsultuju, nemamo naš stav o etnogenezi Bunjevaca, ali zato postoji engleska, hrvatska i mađarska varijanta. Tekstovi objavljeni u našim novinama na internetu, zbog čestih pokušaja obaranja sajta, nisu indeksirani tako da ih savrimeni internet pritraživači mogu pratiti, te nisu pogodni za pojmovno i semantičko pritraživanje. Nema mista defetizmu, ali rad na tome treba stalno snažiti, jer kulturni identitet se u mladim generacijama, velikim dilom formira unutar društvenih mreža, i sličnih sadržaja. Postojanje afirmativnih sajtova, od velikog je značaja za protivstavove koje moramo odvažnije aktivirati u odbrani sopstvenog kulturnog identiteta. Oni sada već tribaju polako poprimati manje etnološke i izložbene ruralne attribute, a sve više neposridne kulturne sadržaje, od savrimene književnosti visokih standarda, do naučnih

radova istaknutih pojedinaca iz naše bunjevačke zajednice . U toj skali kulturoloških standarda, permanentno ostajemo bez velikog broja naučno potvrđenih pojedinaca, uglavnom sa Novosadskog univerziteta, naročito mladih intelektualaca, koji bi bili nosioci jačanja nacionalnih pozicija, a time i egzistencijalnih, odnosno kulturnih kapaciteta svog naroda. Kako primer daje najbolji argument, taj lanac je potribno što prija početi kovati, jer je model „s kim si, takav si”, značajan korelativ u pozicioniranju mladih i sposobnih ljudi. Bilo je više mladih Bunjevaca visokih i potvrđenih naučnih dometa, koji su kako zbog svog stava, tako i zbog stava unutar naših institucija, relativno brzo odlazili. Toj interakciji, dosta je doprineo kulturološki pristup, jednakosti svih članova bunjevačke zajednice, insistiranja na neelitizmu, kao trajnom obrascu starinske zajednice. Pojava neoliberalizma i “Hrvatskog prolića” sedamdesetih godina prošlog vika, odnela je sa rukovodećih pozicija u Subotici i Somboru, najveći dio Bunjevaca, koji su do tog doba, velikim dilom vodili privredu i kulturne institucije, a od tada, svi Bunjevci postaju potencijalno sumnjivi. To je vreme oštre polarizacije unutar nacionalnog korpusa, na dva približno jednaka dila, tada još od po 40.000 ljudi, na Bunjevce-Hrvate i ortodoksne Bunjevce, što se na određene načine podržava do današnjih dana. Zatvarao se odnos sa hrvatskim komunikacijama, a srpski prostor se više nije otvorio, te je tako dio koji je ostao tvrdoglavo bunjevački, u rascipu kulturnog nepripadanja, a naročito profesionalnog nenapridovanja. U svemu tome, treba napomeniti iskren odnos „Matice Srpske”, koja nikad nije zazirala od nas i svega onoga što joj se zbog toga moglo implementirati. Mogućnost pristupu poverljivim informacijama u takvom ozračju nepovirenja države, za Bunjevce je kontraindikovana. U tom smislu su nam radna mesta u policiji, vojski i bezbednosnim službama naravno nedostupna, iako je biti ortodoksni Bunjevac, svisna lična žrtva, koju Bunjevci uzalud čekaju da kogod cini i vridnuje kao takvu. Pridsidnik Nikolić je o odnosu države i držanih poluga prema Bunjevcima, nedavno najavio potpuno novu praksu, u koju virujemo. U Sudovima koji imaju sidište u Subotici, na oko 70 sudija ima nekoliko Bunjevaca – Hrvata. Izabranih sudija, Bunjevaca nema ni jedan, iako formalno, potencijalnih obrazovanih kadrova ima, ali njih niko ne izabere za sudije. To je naravno rezultat i protiklih ratnih okolnosti, ali su Bunjevci očigledno u

nepovoljnijoj poziciji, jer nema države kojoj oni kao takvi, zapravo jesu prioritet. U kulturološkom smislu, naš položaj je donikle sličan položaju Rusina, iako mi zapravo sebe smatramo nosiocima vrednosnih determinanti i ideja, kao naroda, a ne kao manjine. Nama je zapravo pomalo i sramota što smo u sopstvenoj zemlji, postali od konstitutivnog naroda manjina, što je zapravo, u odriđenom smislu *kontradictio in adjecto*.

Od davnog ukidanja Vojne granice, i pored velikih zasluga, kao da je potreba za našim prisustvom postajala upitna, u tom trendu, kopni nacionalni junački duh i pod različitim kulturnim uticajima vrši se primošćavanje kvalitetnog dinarskog bića. Izrazito epski manir narodne kulture, uz gajde i groktalice, početkom 20 vika prirasta u agrarno narodni, istiskujući slojevitost te socijalne strukture, na isti kvalitativni rang. To su često supstrati dinarskog oblika demokratije, koji su u istorijskom okruženju egzistencijalne ugroženosti Bunjevaca, činili život podnošljivijim.

Na ove izminljive okolnosti, najmanje podložni vidovi kulture, kao nosilaca simbola su književnost i muzika. Oni igraju veoma važnu ulogu u uobličavanju, kako odnosa drugih prema nama, tako i naših, generacijski odriđenih odnosa. Ti su simboli dugo urastali u nacionalnu kulturu i kao takvi moraju ostati zaštićeni. U slučaju da pristanemo sa nigovanjem te narodne kulture i narodne umitnosti, završiće se i istorija razvoja umitnosti tradicionalne bunjevačke pisme, naivnog slikarstva u tehnici slame i još puno kojišta drugog, sa tim povezanog.

Naši će potomci biti u boljem položaju da stvore jednu trajnu skalu umitničkih vrednosti, ukoliko ih taj problem još bude zanimao, jer je od kako su osnovani „Nacionalni savit bunjevačke nacionalne manjine” i reosnovani „Bunjevačka Matica” i „Bunjevačko Kolo” Sombor, puno toga učinjeno na podizanju kvalitativnih standarda kulturnog stvaralaštva, animiranja dce i odraslih, da pišu na bunjevačkom jeziku, afirmativnih istorijskih tribina, izdavaštva, standardizacije i izrade gramatike bunjevačkog jezika. Sada je već sedma godina kako 360-toro

dice izučava, kao izborni predmet, u 13 osnovnih subotičkih i somborskih škola „Bunjevački govor sa elementima nacionalne kulture.”

Uprkos obimnoj aktivnosti, Bunjevci nemaju ni jedan svoj objekat, bez stabilnog su finansiranja institucija, kulturno umetničkih društava i kulturnih centara, bez zajedničke posvićene nacionalne partije, kao nosioca integracijskih procesa, nemaju uslova da kao takvi, učestvuju u značajnijem broju, ni ko mladi ni ko ozbiljni ljudi, u važnim političkim procesima i događanjima. Kulturni život nacionalne zajednice u perspektivi, zavisi naravno, privashodno od mladih. Njev broj je u institucijama kulture, po našim mirilima nedovoljan, iako je u odnosu na druge etničke zajednice, virovatno među boljima. Tu tribamo spomeniti: „Bunjevačku Maticu”, sa dobro posićenim „Večerima utorkom”, likovnom kolonijom, manifestacijom „Dani Bunjevačke Matice”, izdavačkom dilatnošću u okviru koje je 1998. izdala 3 knjige, 2001. 7 knjiga, 2002. jednu, 2006. dvi, 2007. dvi, 2008. , 2009. i 2010. po četiri, 2011. dvi knjige, 2012. četiri i 2013. tri knjige, ukupno od reosnivanja 37. knjiga, od čega 7 iz oblasti etno muzikologije, 2 iz oblasti istorije Bunjevaca, 7 zbornika dičijih radova na bunjevačkom jeziku, 1 monografiju, 3 romana, 15 knjiga pisama na bunjevačkom jeziku i 2 knjige pripovitki. Redovno izlazi dvomisečnik za kulturu i nauku „Rič bunjevačke matice”. Matica svake godine ima konkurs za dičije literarne radove, a izabrani radovi se objavljuju u zborniku radova, uz prigodne nagrade i svečanost. Manifestaciju prate i likovni radovi učenika koji pohađaju nastavu na bunjevačkom jeziku.

Profesionalna informativna dilatnost na bunjevačkom jeziku, zastupljena je kroz misečnik „Bunjevačke Novine” sa dosadašnja 102 broja, list za dicu „Tandrčak” koji izlazi 5 godina, i novog lista „Bocko”, u kojem će se objavljivati radovi dice, na bunjevačkom jeziku, sve u izdanju Bunjevačkog informativnog centra, koji broji sedmoro zaposlenih. Do sada su izdali 5 knjiga, u kojima su sakupljeni vrlo lipo ilustrovani materijali za dicu iz „Tandrčka”, koji je bio pomoćno nastavno sridstvo u nastavi bunjevačkog jezika, zatim jedna etnološka i istorijska knjiga i 2 knjige pisama. Ista redakcija priprema svakodnivnu informativnu emisiju o svim gradskim temama i dva nediljnika, u somborskoj i

subotičkoj redakciji, koji se emituju na 4 frekvencije. Emisija „Spektar” na 2. programu TV Novi Sad, emituje se 2 puta mesečno i 2 puta se reprizira. Opšte informativnih emisija TV Novi Sad, na bunjevačkom jeziku, nemamo iako ih imaju već dugi niz godina zajednice, koje su po brojnosti nama približne. Dobro opremljeni sajtovi su www.bunjevacka-matica.org, www.bunjevci.net, www.bunjevci.com. Lokalna štampa i elektronska sridstva informisanja, dobro prate sva naša događanja, a naročito subotičke City, YU eco i K23 televizija, sa više repriznih termina, od saopštenja za javnost, do manifestacija, čak i onih koje se odvijaju u saradnji sa Bunjevcima u Mađarskoj, kojima u poslednje tri godine pružamo otvoreniju nematerijalnu podršku.

Aktivan kulturni život odvija se i u KUD-ovima „Bunjevka”, „Bratstvo”, „Aleksandrovo”, u Bunjevačkim kulturnim centrima „Subotica”, „Tavankut”, „Bajmok”, „Novi Sad”, kroz udruženja građana „Bunjevci” Novi Sad, koje je izdalo prvi broj „Bunjevačkog priglada” sa zapaženim radovima, značajan rad odvija se i u UG „Bunjevačko Kolo” Sombor, sa 2 izdate knjige lingvističko istorijskog tipa, sa mnoštvom istorijskih i etnoloških tribina, „Bunjevačka Vila” Mala Bosna, „Lemeški Bunjevci” Svetozar Miletić, te kroz „Bunjevački Omladinski Centar Subotica”, „Udruženje za očuvanje bunjevačke tradicije Tavankut” i Fondaciji „Mijo Mandić”.

Identifikacija onih koji se bave tradicionalnim umitnostima, akademskim slikarstvom, pozorištem, klasičnom i rok muzikom, u pojavnosti, nije bunjevačka, već subotička, vojvođanska, srpska, a kod onih koji se izjašnjavaju kao Bunjevci Hrvati, to je hrvatska kulturna identifikacija, pomišana sa pokrajinskom, gradskom ili seoskom, zavičajnom identifikacijom. Nedovoljnu ulogu u procesu etnogeneze Bunjevaca novijeg perioda, odigrala je crkva. Izopštenost bunjevačke ideje i jezika iz katoličke crkve, kao i nepostojanje pastoralne alternative, ima značajan depresivni kulturni odraz na mlade Bunjevce. Naš kler je, ne svojom voljom, propuštio da u novim političkim okolnostima, osavrmeni i reaktuelizuje imendane, kao tradicionalnu svitkovinu. Oko imendana, okupljale su se na familijarnim prelima, u radosti, bar 3 generacije, nigujući i praktikujući tako stolicima sticane i nigovane

običaje, kao poželjne kulturne stereotipe. Bunjevcima ostaju ko tradicijski oformljen obrazac za veća okupljanja, uglavnom sahrane, iako su tako karakteristična naricanja, od prija dvi generacije počela izostajati, a sada ih više nema. Vinčanja, s obzirom na sve veći broj mišovitih brakova, i okruženje, češće su svitkovina drugih, dominantnih savremenih kulturnih uticaja.

Manjinska prava, naročito u lokalnim teritorijalnim zajednicama, u kojima manjina, lokalno čini većinu, je demokratsko pitanje, par excellence političke zajednice. Ona su ositljiv demokratski barometar čitavog društva. Savrimena naučna saznanja, ukazuju da država mora prihvatiti aktivniju ulogu i putom različitih mira, stvarati uslove za promociju manjinskih prava, kulture i duha. Svakako, suočavajući se sa problemom manjina, država u ekonomskoj krizi, suočava se pokadgod sa njevom zaštićenom agresivnošću, što sve ostale, lojalne manjine, značajno udaljava od evaluacije zagarantovanih prava. Društvo se suočava sa esencijalnim pitanjima svoje strukture, u tom smislu ophođenje prema manjinskom pitanju, nije tek jedno pitanje u sklopu ostalih problema, već probni kamen demokratizacije i istinske želje da se transformiše podanička svist i autoritarna politička kultura, kao nasliđe davne i nedavne prošlosti, koje opterećuje perspektivu demokratije.

Rišenja manjinskih pitanja na Kosovu i Metohiji, na žalost već počinju da rezultiraju odriđenim uslovnostima na političkoj pozornici Vojvodine. Potrebno je učiniti ogroman napor, da se ono što Srbiju kao državu, upravo zbog visokih standarda manjinskih prava u praksi Vojvodine, izdvaja na čitavoj demokratskoj mapi Evrope, očuva kao nesumnjivi kontraargument, sa kojim se možemo miriti sa bilo kojom zemljom u svitu. Sigurno je da postoje lavirani spoljni pritisci, da se država ovih vridnosnih argumenata i dobre socijalne i kulturne prakse oslobodi, čemu su najveća pritnja, kratkoročni razlozi ekonomičnosti. Koliki su ekonomski izazovi koji nas očekuju u EU, i kakva praksa očekuje manjine, u mogućoj novoj ekonomskoj krizi ostataka privrede, sa usaglašenim propisima, koji će obeležiti svojevrsnu inkopatibilnost, ostaje da se čeka.

Upravo je Vojvodina ono kulturno polje, na kojem Srbiju niko spolja, politički ne može poraziti.

Za kraj, citiraću priporuku Ombudsmana Crne Gore, od 22.8.2008 godine, u kojoj su međunacionalni konflikti, u posljednjih 20 godina bili, u odnosu na druge republike bivše Jugoslavije, manji:

-Organima lokalne uprave na teritoriji Crne Gore, da polazeći od sopstvenih potreba, prilikom zasnivanja radnog odnosa sa novim zaposlenima koji ispunjavaju uslove koji su propisani za određeno radno mjesto, naročito vode računa o zapošljavanju pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, kako bi se obezbijedila relativno adekvatna zastupljenost pripadnika različitih nacionalnih zajednica u organima lokalne uprave srazmjerno njihovom udjelu u ukupnom broju stanovnika na teritoriji jedinica lokalne uprave. Eto tako, crnogorskim ili srpskim jezikom završavam ovu temu, uključujući tu crnogorsku kulturnu i političku dilemu, u zajednički kauzalni imenitelj, sa našom podilom.

Ivan Sedlak

Uloga i značaj delatnosti Bunjevačke Matice na očuvanju nacionalnog identiteta Bunjevaca

Saopštenje predsednika Bunjevačke Matice podneto na "Drugom Evropskom kongresu matica slovenskih naroda" koji je održan xx. jula 2013. godine u Martinu u Slovačkoj, u organizaciji Matice slovačke.

Bunjevci kao priznata nacionalna manjina u Republici Srbiji su u najvećem broju koncentrisani u gradovima Subotica i Sombor, koji se nalaze na severu Republike u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini. U svojoj dugoj istoriji su, kao i drugi narodi, imali uspone i padove u očuvanju svog kultumog i nacionalnog identiteta, koji su sigurno povezani i sa činjenicama da su Bunjevci brojčano mali narod i da nemaju svoju nacionalnu državu.

Vojvodina je pre prvog svetskog rata bila u sastavu Austro-Ugarske monarhije, gde je u drugoj polovini devetnaestog veka započeo nacionalni preporod pod vodstvom biskupa Ivana Antunovića, Ambrozije Šarčevića, popa Paje Kujundića i drugih. Ta borba za nacionalna prava je više tekla pojedinačno sve do 1918. godine kada Bunjevci u Somboru i Subotici stvaraju veća za otcepljenje od Mađarske, te se opredeljuju zajedno sa Vojvodinom da se pripoje Kraljevini Srbiji odnosno Jugoslaviji. Dana 25. novembra 1918. godine na Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu je to i riješeno. Tada su Bunjevci smatrali da su dobili svoju zemlju - maticu.

U novostvorenoj državi Bunjevci su bili delimično priznati i kao poseban narod imali su svoje institucije kulture, Bunjevačko-šokačku

stranku, koja je imala i narodne poslanike u parlamentu Kraljevine SHS. Izlazile su novine, publikacije i knjige na bunjevačkoj ikavici.

Učesnici Drugog Evropskog kongresa matica slovenskih naroda

Bunjevačka nošnja, običaji i tradicija su bili vrlo cenjeni i na kraljevskom dvoru. U tom periodu, tačnije 1934. godine, formirana je i Bunjevačka Matica, koja je prestala sa radom 1938. godine. Međutim, svi ti rezultati nisu dobili svoje snažno političko i zakonodavno utemeljenje u političkom sistemu Kraljevine, kao što je bio slučaj sa pripadnicima srpskog, hrvatskog i slovenačkog naroda. Do kraja neizvedeno nacionalno pitanje omogućilo je nacionalističkim snagama u hrvatskom i srpskom korpusu da ospore nacionalnu pripadnost Bunjevaca. Hrvati su uz pomoć određenih krugova u Katoličkoj crkvi propagirali teoriju da su Bunjevci subetnikum hrvatskog naroda, a Srbi da su Bunjevci Srbi katoličke vere. Sukob između unitarističkih političkih snaga koje su zagovarale jačanje jugoslovenstva na čelu sa dinastijom Karađorđevića, sa jedne strane, i političkih opcija izraženih kod Hrvata i Slovenaca, koji su bili pobornici decentralizacije kroz

jačanje nadležnosti banovina, reflektovao se i na odnose unutar bunjevačkog nacionalnog korpusa.

Pored tih asimilacionih procesa, kod velikog broja pripadnika bunjevačkog korpusa sačuvan je snažan osećaj pripadnosti isključivo bunjevačkom rodu.

Nakon drugog svetskog rata, nova komunistička vlast je, naredbom iz 1945. godine, naložila brisanje iz zvaničnih evidencija nacionalnu pripadnost Bunjevac i naložila je da se prevedu u Hrvate. Vremenom su i sve kulture institucije, udruženja i sredstva informisanja sa bunjevačkim predznakom prestajala da postoje.

Ovaj diskriminatorski odnos je trajao sve do uvođenja višepartijskog sistema u Srbiji i Jugoslaviji i do popisa stanovništva 1991. godine, kada je otvorena mogućnost da se građani izjašnjavaju po nacionalnoj pripadnosti kao Bunjevci i da se statistički kao takvi evidentiraju. Po tom popisu u Srbiji je bilo oko 21.000 Bunjevaca. Rezultati popisa govore da nikakve zabrane ne mogu ugasiti snažni osećaj pripadnosti svom narodu. Ti rezultati su dali snažni podstrek pojedincima da iniciraju formiranje udruženja, institucije kulture i političku stranku, koji bi se bavili očuvanjem i razvojem bunjevačkog jezika - štokavske ikavice, kroz izdavačku delatnost, negovanjem kulture, tradicije i običaja, kao i zastupanjem nacionalnih interesa u skupštinskom sistemu.

Početak devedesetih godina osnovani su Bunjevački kultumi centri u Subotici i Tavankutu, KUD "Bunjevka" i Bunjevačko-šokačka stranka. Institucionalno organizovanje je podiglo uticaj i kvalitet rada na očuvanju kulturnog i nacionalnog identiteta. Osetio se nedostatak jedne krovne društvene i kulturne institucije koja bi povezivala Bunjevce bez obzira na mesto di borave i podigla nivo aktivnosti u svim segmentima značajnim za očuvanje i razvoj kulturnog i nacionalnog identiteta. Iz tih razloga je oktobra 1994. godine pokrenuta aktivnost na osnivanju vanstranačke kulturne institucije. Čvrst je stav bio da se nazove Bunjevačka Matica. Radi upoznavanja Bunjevaca sa svrhom osnivanja Matice ponuđena je članstvu platforma organizovanja i delovanja. U toj platformi značajno je istaći da je: "Bunjevačka matica društveno-

kulturna institucija za okupljanje, priznavanje i očuvanje kolektivni interesa Bunjevaca u Jugoslaviji.”

Smisao i potreba osnivanja Bunjevačke Matice mogu se skraćeno uobličiti u nekoliko tačaka:

1. da se Bunjercima osigura pravo na očuvanje svog imena i nacionalno ravnopravno tretiranje sa drugim južnoslovenskim narodima Jugoslavije, kojima i bunjevački narod pripada,
2. da se u potpunosti omogući ispunjavanje kolektivni interesa Bunjevaca, prije svega u oblastima obrazovanja, nauke i kulture,
3. da se sa svojom aktivnošću stara, širi svestrana stremljenja za ravnopravnu koegzistenciju svi naroda, nacionalni manjina i etnički grupa u Jugoslaviji, na principima svesnog osećanja postojanog zajedničkog življenja u sadašnjosti i budućnosti, oslanjajući se, pri tome, posebno na kulturno bogastvo svijetu.

Na osnovu takve Platforme, koja je postala i sastavni deo Statuta, dana 10. septembra 1995. godine osnovana je Bunjevačka Matica. Rad Bunjevačke Matice od osnivanja pa do današnjeg dana, odvijao se u različitim društvenim okolnostima i sistemu neposredne zaštite manjinskih prava. Postoje dva perioda: jedan do 2003. godine i drugi posle te godine. U prvom, nakon osnivanja Matice, rešavala su se organizaciona i tehnička pitanja za nesmetan rad. Prve prostorije Matice su bile male i ne uslovne, jedino su mogle zadovoljiti potrebe prijemne kancelarije za kontakte i kao adresa sedišta. Finansijska sredstva su bila mala i neredovna i teško je bilo pokretati neku veću aktivnost. Počelo je sa izdavačkom delatnošću na našoj bunjevačkoj ikavici, kroz pokretanje “Bunjevačkih novina” i izdavanje knjiga. U tim prvim godinama Matica je pokrenula i pitanja oko definisanja statusa Bunjevaca u Jugoslaviji i Srbiji, sa pozicija konstitutivnog naroda, koji je učestvovao u stvaranju prve južnoslovenske države. Po tom pitanju ostvaren je u dva navrata kontakt sa visokim predstavnicima Vlade Republike Srbije. Prva poseta je bila u Beogradu, gde je predsednik Bunjevačke matice Marko Peić, u ime naše delegacije, izneo argumente po kojima treba da nam se prizna status naroda, da bi dana 30. septembra 1996. godine uzvratili posetu

Bunjevačkoj Matici dr Ratko Marković i Andrea Milosavljević ministar u Vladi Srbije zadužen za lokalnu samoupravu. Nakon konstruktivnog razgovora vezanog za ukupni status Bunjevaca u Jugoslaviji i Srbiji, postignuta je saglasnost da je neophodno, usled pokušaja asimilacije i negiranja nacionalne posebnosti Bunjevaca, da se normativno utvrdi pravo Bunjevaca na svoje nacionalno ime. Tom prilikom izdato je i saopštenje za javnost. Citiram tri tačke:

1. Reč je o narodu, kome je Srbija i Jugoslavija matična država, a ne o nacionalnoj manjini koja svoju matičnu državu ima van granica Srbije i SR Jugoslavije.
2. Potrebno je omogućiti u odgovarajućim oblicima normativnih akata slobodno evidentiranje bunjevačke nacionalne pripadnosti, u tom smislu što bi uvek postojala i u svim vidovima iskazivanja nacionalna struktura i rubrika Bunjevci.
3. Pitanja statusa Bunjevaca u Mađarskoj uvek povezivati sa pitanjem statusa Srba u Mađarskoj, pa da se kao takva rešava na osnovu reciprociteta sa statusom Mađara u Srbiji odnosno Jugoslaviji.

Nakon tih stavova iz saopštenja, odnos Vlade Srbije prema pravima Bunjevaca je počeo davati neke pozitivne rezultate. Poboľšan je materijalno-finansijski položaj bunjevačkih institucija kulture većim izdvajanjima na republičkom, pokrajinskom i gradskom nivou. Posle četiri godine funkcionisanja u neadekvatnim prostorijama, i 1999. godine, odlukom Vlade Republike Srbije, Bunjevačkoj Matici su u centru grada Subotice, na Korzu u Manojlović palati, dodeljene prostorije, koje su po veličini i lokaciji bile zadovoljavajuće, ali neuređene. Prvi put, tačnije 1997. godine je i jedan Bunjevac ušao u Vladu Republike Srbije, što su sve bili pomaci proistekli na osnovu stavova zauzetih posle gore navedenih susreta delegacija Bunjevačke Matice i Vlade Republike Srbije. Posle toga intenzivnije se odvijaju i aktivnosti na očuvanju kulturnog i nacionalnog identiteta.

Nažalost, međunarodni položaj SR Jugoslavije i Srbije, kao i unutrašnjo-politički odnosi nisu bili naklonjeni da se Bunjevcima i normativno na odgovarajući način reši statusno pitanje, jer po definiciji i političkoj

praksi tada nismo bili ni konstitutivni narod niti manjina, kao druge stare manjine u Jugoslaviji i Srbiji. Demokratskim promenama u Srbiji, posle 2000. godine, dolazi i do stvaranja novog normativnog okvira za zaštitu prava manjina.

Država donosi propise kojima se stvara normativno pravni okvir za zaštitu kolektivnih manjinskih prava, priznavanjem prava na kulturnu autonomiju u četiri oblasti: obrazovanje, službena upotreba jezika, kultura i informisanje. Ta se prava garantuju preko paradržavnih institucija Nacionalnih saveta. To je drugi period kada je Matica trebala da snagom svog autoriteta u našem narodu usmeri naš korpus u pravom smeru i obezbedi njegov opstanak. Postavilo se suštinsko pitanje koje nije bilo lako rešiti: da li smo narod ili manjina? Istorijsko pamćenje Bunjevaca je bilo usmereno na opredeljenje da smo konstitutivni narod koji je učestvovao u stvaranju Srbije u današnjim granicama, kao i Jugoslavije, za koje stavove, sem verbalne podrške i slobode nacionalnog izjašnjavanja, nismo dobili potvrdu kroz najviše zakone i propise u našoj državi i sve više smo počeli zavisiti od dnevno političkih interesa.

S druge strane, izjašnjavanjem da smo nacionalna manjina, dobijamo status i normativnu garanciju naše ravnopravnosti. Matica je shvatila realnost političke situacije i teška srca je, kao jedini izlaz, prihvatila novo ponuđeni status u svojoj državi i doprinela da se ostvari konsensus u tom pravcu, koji joj omogućuje nivo zaštite koje imaju i druge manjine. Tako da smo i mi 2003. godine izabrali Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine. Na taj način smo obezbedili i jedan skroman nivo finansijske sigurnosti u realizaciji projekata iz oblasti obrazovanja, kulture, službene upotrebe jezika i informisanja. Godine 2007. država Srbija je pomogla da se uredi prostor Bunjevačke Matice, koji sada, sa svojim galerijskim prostorom, predstavlja hram kulture sa kojim se može i grad Subotica pohvaliti.

Izuzetno je značajna i 2009. godina kada je donet i novi Statut AP Vojvodine, najviši pravni akt Pokrajine, gde su u članu 6. među narodima koji žive na teritoriji navedeni i Bunjevci. Grad Subotica već nekoliko godina finansira lični dohodak jednog zaposlenog u Matici. Istina je da smo platili i cenu da sva pravila i prioritete ne kreiramo samostalno već

da to zavisi i od države, ali i to je bolje od onog što smo imali. Cenu plaćamo u oblasti službene upotrebe jezika, jer naš maternji bunjevački jezik- štokavska ikavica još nije standardizovan i ta činjenica stvara smetnju u razvoju sistema obrazovanja, potpunog informisanja, jednom rečju, ostajemo u sopstvenoj državi nedorečena manjina. Ne bi to bilo toliko tragično da ne postoje i dalja osporavanja naše bunjevačke autohtonosti i to od strane pojedinih kvazi naučnih predstavnika hrvatskih i srpskih nacionalističkih snaga, koje su nekada poduprete i dnevno političkim potrebama u odnosima sa susednim državama. Matica radi intenzivno na prevazilaženju tih prepreka, koje su stručnog karaktera, kroz razvijenu izdavačku delatnost. Dosada smo izdali 34 knjige na našem jeziku, iz različitih oblasti, od književnosti, istorije, muzike, običaja i tradicije, sa starim i novim temama i iz savremenog života. Izdajemo i dvomisečnik za nauku kulturu i stvaralaštvo pod nazivom "Rič Bunjevačke Matice". Posebnu pažnju posvećujemo i deci, koja fakultativno, u osnovnim školama, izučavaju bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture, raspisujući konkurse za najbolje radove, koji se čitaju pred publikom i objavljuju u posebnom Zborniku radova. Bitno je istaći da imamo i svoju Zavičajnu biblioteku, gde trenutno imamo oko 3000 naslova, pretežno na bunjevačkom jeziku, i knjiga koje su pisali Bunjevci ili drugi autori o nama, što sve stvara podlogu i za dalji istraživački rad. Informisanost o našem radu smo prilagodili savremenim sredstvima informisanja tako da imamo i naš sajt.

Raspoloživa sredstva, koje ima naša manjina, za sve potrebe iz kulture, obrazovanja, informisanja, nisu dovoljna i sa njima ne možemo dostići nivo ostalih manjina. Na žalost Matica, kao krovna društvena, nevladina i kultuma institucija, limitirana je u svojim aktivnostima malim budžetom, kao i veštački izazvanim sukobom između paradržavnog Nacionalnog saveta. Ovim savetima su propisi dozvolili da u njima i političke stranke imaju svoje članove. Zakonom je, takođe, ostavljena mogućnost da saveti i sami formiraju institucije pod njihovom ingerencijom. To sve dovodi i do tog da autonomne tradicionalne institucije kulture gube svoju nezavisnost i na taj način se pokušava unificirati kulturna ponuda manjina. Bunjevačka Matica, svojim još prisutnim uticajem u narodu, odoleva toj vrsti pritiska, jer je još u stanju da kroz većinu članova u Savetu ostvaruje i štiti interese od opšteg nacionalnog značaja.

Mi verujemo u vrednosti savremene Evrope, koja je multikulturalna i multikonfesionalna i koja ne može da bude “Stara dama” bez očuvanih kultura svih naroda na našem kontinentu bez obzira da li se radi o velikim ili malim narodima. U tom pristupu Matice učesnice na ovom Kongresu, koje imaju najdublju vezu sa narodom, međusobno mogu biti značajan partner.

*Ivan Sedlak je pridsidnik Bunjevačke matice u Subotici.

Suzana Kujundžić Ostojić, Aleksandar Raič

„Nacionalne istorije“ kao prepreka uzajamnom razumevanju: Bunjevci i Hrvati u Srbiji

Saopštenje podneto na naučnoj konferenciji: SLAVIC DIALOGUES ON THE BORDER OF EUROPE AND ASIA. HISTORICAL MEMORY: CLASH OF "NATIONAL HISTORIES" OR THE WAY FOR MUTUAL UNDERSTANDING?" 23-24 November, 2012. At Ekaterinburg, Russia.

Prema hrvatskoj nacionalnoj istoriji, bački Bunjevci su subetnički ogranak Hrvata. U svom kolektivnom pamćenju, Bunjevci sebe doživljavaju kao autohtoni narod ometen u nacionalnom razvoju (Mandić, M. 2009). Ova razlika je prepreka uzajamnom razumevanju Bunjevaca i Hrvata u Srbiji. Prelomni događaj, koji je ovu prepreku produbio, je administrativna zabrana nacionalnog izražavanja i nasilna kategorizacija Bunjevaca kao Hrvata, dekretom organa unutrašnjih poslova Vojvodine iz maja 1945. godine. *Razumevanje negiranja identiteta Bunjevaca, putem nametanja hrvatskog nacionalnog identiteta, pretpostavka je objašnjenja aktuelnog uzajamnog nerazumevanja i napetosti u odnosima bačkih Bunjevaca (16,7 hiljada) i Hrvata (57,9 hiljada po popisu stanovništva Srbije iz 2011. godine).*

Autori saopštenja argumentuju ovu hipotezu putem analize poimanja Bunjevaca u hrvatskoj nacionalnoj istoriji, komparirajući tumačenja ključnih događaja – etapa istorijskog procesa, u životu Bunjevaca u pomenutoj istoriji, sa samorazumevanjem tih događaja na osnovu pamćenja Bunjevaca.

Ključni događaji u istorijskom razvoju Bunjevaca su: 1) njihovo etničko ishodište (područje reke Bune pritoke Neretve u Hercegovini) i ustanak protiv Mostarskog sandžak-bega 1624. godine na strani Mlečana, 2) boravak u mletačkoj Dalmaciji 1625-1687. i borbe sa Turcima u okviru austrijske vojne granice (Vlasi-Bunjevci i početak njihove integracije u hrvatsko društvo), 3) doseljavanje predaka bačkih Bunjevaca 1687. godine u južnu Ugarsku tzv. Bajski trougao (područje između gradova Baja, Sombor, Subotica), pod vođstvom bosanskih franjevaca i austrijskih oficira, i borbe s Turcima do raspuštanja vojne granice sredinom 18. veka, kao austrijskih graničara u Baji, Somboru, Subotici, 4) borba za očuvanje statusa slobodnih seljaka-sitnih plemića u simbiozi sa Srbima i u okolnostima kolonizacije južne Ugarske, i sticanje statusa građana slobodnih gradova Sombora i Subotice sredinom 18. veka, 5) gubitak franjevačke bosansko-bunjevačke inteligencije i borba za nacionalni razvoj u okruženju ubrzanog rađanja mađarske države-nacije i začetaka srpske državnosti u južnoj Ugarskoj (Vojvodina srpska 1849-1860), 6) borba za etnički opstanak u okruženju forsirane mađarizacije i početka hrvatske nacionalne propagande na kraju 19. i početka 20. veka, 7) nacionalno-politička fragmentacija bunjevačkog korpusa na Bunjevce verus sensus i Hrvate u okruženju interferencije srpske i hrvatske nacije-države na području Vojvodine/ Dunavske banovine u Kraljevini Jugoslaviji, 8) pokušaj realizacije projekta hrvatizacije severozapadne Bačke i zabrana nacionalnog razvoja Bunjevaca i Šokaca u Srbiji/ Vojvodini u maju 1945. godine, 9) etnička obnova i borba za nacionalni razvoj bačkih Bunjevaca u okruženju homogenizacije srpske i hrvatske nacije, dovršene balkanskim ratovima i ubrzane evropskim intergacijama.

Ovaj pregled istorijskih etapa – procesa nastajanja, razvoja i savremene krize bačkih Bunjevaca, kao autohtonog malog naroda, etnički održanog i nacionalno formiranog na tlu Bajskog trougla, pruža okvir za razumevanje tačaka bifurkacije između dva savremena nacionalno različita korpusa ovog malog naroda (prva tačka bifurkacije Vlaha-Bunjevaca, na Bunjevce i Hrvate, može se konstatovati krajem 17. veka, na prostoru mletačke Dalmacije i susedne austrijske Vojne krajine, a

druga tačka je specifična bifurkacija bačkih Bunjevaca, koja počinje krajem 19. veka).

Hrvatska nacionalna istorija Bunjevce poima od pamtiveka (na principu etničkog primordijalizma) kao element hrvatskog etnikuma i ne razlikuje u istorijskom toku ovog naroda, posebno između njegovog pretežnog dela, koji je ostao na teritorijama istorijskog hrvatskog prava na državnost, i dela koji je dospelo na austro-mađarsku državnu teritoriju u južnoj Ugarskoj/ Bačkoj. Formalna nominacija Bunjevaca kao Hrvata zasniiva se, u nacionalnim istorijama, na koncepciji kontinuiteta stečenog državnog prava staro-Hrvata iz kasne antike (preambula Ustava Republike Hrvatske) na teritoriju tzv. Crvene (južne) Hrvatske i na svrstavanju svih tamo zatečenih etniciteta kao naroda hrvatskih zemalja (Fine, J.V.A. 2009; Bidermann, H.I. 1893). Vlaški faktor u genezi pomenutih naroda, od posebne predmoderne etnije do njihove integracije u hrvatsku naciju, u hrvatskoj nacionalnoj istoriji uzima se u obzir tek poslednjih decenija (Mužić, I. 2010; Šarić, M. 2007). Integracija Bunjevaca na teritoriji savremene Hrvatske, u hrvatsku naciju, uopštava se na sve Bunjevce u „rubnim zemljama“, uključujući bačke Bunjevce (Bara, M.). Karakteristično je da taj manir „nacionanih istorija“ bačkih Bunjevaca, zanemaruje administrativno nasilje izvršeno nad njima u 1945. godini u Vojvodini. Sve gore navedene istorijske faze bačkih Bunjevaca su zanemarene, sva materijalna i simbolička obeležja njihove posebnosti, zamagljena su koncepcijom jedinstvene „nacionalne istorije“ Hrvata.

Sa stanovišta bunjevačkog poimanja njihove sopstvene istorije, kao ključne tačke prisutne u njihovom sećanju, izdvajaju se: mutno sećanje na „riku (reku) Bunu“ kao njihovo etničko ishodište, sećanje na dalmatinsku istorijsku epizodu, mučni periodi borbe za opstanak krajem turske vladavine nad Bajskim trouglom, i borbe za očuvanje statusa slobodnih seljaka i građana slobodnih kraljevskih gradova Subotice i Sombora, sećanje na kulturu bunjevačke ikavice do isterivanja bosanskih franjevaca iz Bačke na početku 19. veka, posebno sećanje na otpor mađarizaciji nakon 1867. godine i na demokratsku inicijativu osnivanja bunjevačko-srpskih odbora za podršku prisajedinjenju južne Ugarske

Kraljevini Srbiji i Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, krajem 1918. godine. Nakon ovih historijskih etapa, sećanje bačkih Bunjevaca biva pomućeno suprotstavljenim propagandnim porukama hrvatskog i srpskog nacionalizma između dva svetska rata (projekt Hrvatske seljačke stranke braće Radić i Vlatka Mačeka o hrvatizaciji severozapadne Bačke, sa kontrapunktom agitacije Srpske radikalne stranke orijentisane na promene etničke strukture Vojvodine, Marković, S. 2009). Za Bunjevce u Mađarskoj isti efekt konfuzije historijskog sećanja ima projekt dovršavanja mađarizacije nacionalnih manjina pod vlašću Rakošija-Kadara u periodu 1945-1990 godine (Feher, I. 1993, Weaver, E.B. 2011).

Razumevanje nenapisane, u historijama mađarske, srpske i hrvatske nacije zanemarene realne historije Bunjevaca, može da bude oslonac za historijski dijalog, kojim bi bio objašnjen, za Bunjevce posebno važan, gore navedeni prelomni događaj iz 1945. godine. Ovim bi bio omogućen terapijski diskurs kojim bi kolektivno sećanje Bunjevaca bilo uzdignuto na nivo nacionalne historije. Zapaženo desubjektiviranje Bunjevaca, u postojećim nacionalnim historijama, bilo bi otklonjeno kao prepreka koja sprečava legitimizaciju „bunjevačkog pitanja“. Diskurs o tom tragičnom događaju može imati terapijski efekt jer je to put ka uzajamnom razumevanju Bunjevaca i Hrvata (kao i Srba, u čijoj nacionalnoj državi su Bunjevci 2009. godine dobili status nacionalne manjine; Bunjevci u Mađarskoj to pravo nisu ostvarili).

Reference

Mandić, M. (2009), *Buni, Bunievci, Bunjevci*, Subotica: Bunjevačka Matica.

Fine, John V.A. (2009), *When Ethnicity did not Matter in the Balkans, A Study of Identity of Pre-Nationalist Croatia, Dalmatia and Slavonia in the Medieval and Early Modern Periods*, The University of Michigan Press.

Bidermann, H.I. (1893), *O etnografiji Dalmacije*, 2-go izdanje, Zadar: Pečatnja Ivana Woditzke

Mužić, I. (2010), *Vlasi u starijoj hrvatskoj historiografiji*, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika.

Šarić, Marko (2007), *Predmoderne etnije u Lici i Krbavi prema popisu iz 1712./14.*, IDENTITET LIKE: Korijeni i razvitak, knjiga I, str. 326-384,

Bara, M. (sine anno), *Pregled povijesti Hrvata u Vojvodini*, Subotica: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata
URL: <http://www.zkvh.org.rs/index.php/batina/povijest/69-pregled-povijesti-hrvata-u-vojvodini>

Marković, S. (2009), *Bunjevci Vojvodine u političkom životu Kraljevine SHS/Jugoslavije 1918 – 1941. godine*, Subotica : Bunjevački izdavački centar.

Fehér, I. (1993), *Az utolso percben*, Budapest.

URL:

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/Magyarorszagi_nemzetisegek_kotetei/Az_utolso_percben/index.htm

Ustav Republike Hrvatske,

URL: <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=1891>

Weaver, E.B. (2011), *Hungarian Views of the Bunjevci in Habsburg Times and the Inter-war Period*. In: *Balkanica XLII/2011, Yearbook of the Serbian Academy of Sciences and Arts' Institute of Balkan Studies*, ed. Dušan T. Bataković (Belgrade, 2012), 77-115.

URL: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0350-7653/2011/0350-76531142077W.pdf>

Délvidéki S. Atilla

Holokaust Bunjevaca u Mađarskoj¹

Voleo bih da prikažem moju borbu za zvanično priznanje Bunjevačke narodnosti u Mađarskoj uz pomoć stručne argumentacije istorijske nauke, za šta sam zamoljen u novembru 2006. godine od strane organizacije „Udruženje preživelih Bunjevaca” (Bunyevác Túlélők Egyesülete), koja je i pokrenula ovu bunjevačku inicijativu.

Lično, ja zapravo nemam nikakve veze sa Bunjercima niti sa Hrvatima, ali moja savest i moje istinoljublje me je opredelilo da odbranim Bunjevce putem oskudne riznice oružja što nam pružaju historiografski zapisi koji nam stoje na raspolaganju. Isto bi to ja učinio, naravno, i kada bih, na primer, Moravljane trebao zaštititi od svojih asimilatora Čeha, Rusine od Ukrajinaca, tzv. „katoličke Slovake” („sárosi tótok”) iz istočne Slovačke koji su, zapravo, isto Rusini, istorijski identitet Seklera (székelyek) od Mađara, možda još i Bavarce od Nemaca, Sarde od

---

¹ Holokaust u zapadnom svetu danas označava istrebljenje naroda, ljudi. To je internacionalni naziv za velika stradanja. Izvorno značenje tog pojma je žrtva paljenica bogovima ili dušama pokojnika kod Grka i Rimljana, pri kojoj se obično spaljivala cela žrtvena životinja. Danas je međutim ta riječ uobičajeno ime za genocid nad Jevrejima, nad Romima i Slavenima, a u širem značenju i za istrebljivanje druge narodne zajednice, i to ne samo od strane nacista. To se značenje prenosi i na razne druge slučajeve masovnog istrebljivanja ljudi, na primer „nuklearni holokaust“ za globalni nuklearni rat, genocid nad Jermenima u Turskoj tokom prvog svetskog rata, nad Amerikancima (tzv. „Indijancima“) u SAD u 17-19 veku, pa i nad Nemcima u drugom svetskom ratu u Sovjetskom Savezu, u Pruskoj, u Pomeraniji i Sileziji, u Češkoj, u Vojvodini itd. Tako za sistematski državni progon i genocid od strane titoističkih vlasti i njenih saradnika su se pojavile i sintagme „Hrvatski holokaust” (Bleiburg) ili „Mađarski holokaust” (Čurug, Žabalj itd.). Razlog korišćenja pojma *holokaust* u ovoj studiji je povlačenje paralele bunjevačke traumatične istorije sa zaista tragičnom sudbinom miliona Jevreja i drugih naroda.

Talijana ili Oksitance od Francuza. Nek stane svaki narod na svoje noge umesto stranih štaka, ako još ima noge koje mu je Stvoritelj i dao na početku vremena...

Da bi se razumeo današnji sukob Bunjevaca i Hrvata treba znati da je, u vreme moga uključenja u ovu diskusiju, već ležao na stolu presudioca dokument sa stavom Mađarske Akademije Nauka (MTA) koju je formulisao Dr. Laslo Sarka (Szarka László), još od 11. aprila 2006. godine. A ja sam, krajem novembra, napisao svoju studiju na brzake, odnosno, formirao svoj odgovor na ovu problematiku, koji sam 7. decembra poslao tadašnjem predsedniku MTA Dr. Vizi E. Silvesteru. To je bio, dakle, tek jedan zakasneli pokušaj radi pobijanja iluzije „naučne” zasnovanosti političke odluke od kraja godine, kojom se gordo odbacuje zahtev za priznavanje bunjevačke nacionalne manjine u Mađarskoj. Na to sam 2007-e dobio od Dr. Lasla Sarke tek jedan neznatan odgovor kojim me obaveštava da im „se stav nije promenuo”.

Nismo odustali. Na sreću, početkom 2008. godine, zahvaljujući reorganizaciji MTA, pružila nam se nova prilika da se sukob Bunjevaca i Hrvata stvarno prenese na naučne osnove, gde mu je i mesto. Sada su stupili u kontakt sa nama Dr. Njomarkai (Nyomárkay) Ištvan i njegovi saradnici. Saslušanje se desilo krajem marta 2008. godine. Primljeni smo rezervisano, ali korektno od strane saradnika Zavoda za istraživanje manjina MTA (Kisebbségkutató Intézet) Janoša Vekaša (Vékás János) i novi zvanični stav MTA od 12. maja 2009. godine je naizgled otvorio najzad put ka samostalnosti Bunjevaca. Međutim, politika je i ovog puta osujetila naš pokušaj spasenja bunjevačkog naroda od propasti...

U cilju ilustrovanja karaktera ovog procesa prilažem, najpre, jedan rezime o našem saslušanju u parlamentu 2006. godine, koje je, po mom mišljenju, bilo skandalozno. Tačnije rečeno, prilažem dva najvažnija, i to zapravo presudna govora, kao i moju naknadnu reakciju na njih, pošto mi tamo i tada nisu dozvolili da demantiram lažne tvrdnje.

1. Govor Martina Išpanovića, glavnog rukovodioca Kancelarije nacionalnih i etničkih manjina, i istupanja drugih „Bunjevaca” 28. 11. 2006. godine

Martin Išpanović: *„Hvala vam puno na pozivu i naravno, dolazeći ovamo razmišljao sam, kako bih ja mogao dobiti reč, pošto sam i sam Bunjevac... član zajednice. Rođen sam u bunjevačkoj porodici u jednom već pominjanom malom selu u Mađarskoj. Odrastao sam naravno u toj zajednici, u tom sistemu školovanja, i ako ne zamaram odbor, ja sam i doneo nekoliko dokumenata koje sam našao kod kuće, unutar svoje porodice. Možda je interesantno! Doneo sam maminu đaćku knjižicu iz godina 1940-ih. Na početku se nalazi jelte, još tekst „Verovanja”, vama je to verovatno poznato. I tu je maternji jezik moje drage majke Tereze Vujkov označen kao „bunj”. Naravno, to je bilo zbog toga, jer su Bunjevci u Mađarskoj između dva svetska rata, i moram reći da su i pre prvog svetskog rata, bili žrtve vrlo ozbiljnih asimilacijskih težnji, delom od strane tadašnjih mađarskih vlasti, a što opisuje i predsednik Akademije.*

Ovo možemo slobodno izjaviti, jer ako pogledamo Palas Leksikon koji je publikovan na kraju 19. veka, ali i druge leksikone, tamo je o Bunjencima kao zajednici pisano ispod svake kritike. Dozvolite mi da navedem primer iz jednoga koji me je duboko uvredio. Pisali su da reč bunj, Bunjevci, bunjistar vodi poreklo iz buntovnog naroda i označava šljam naroda. Tako dakle, molim vas, pozivati se na ovde pomenutu mađarsku literaturu, to je blago rečeno odvratno, da mi plačemo radi povratka takvih karakterisanja Bunjevaca, kako je to u mađarskoj literaturi objavljeno.² Voleo bih posle ovoga da prikažem moje

---

² Koješta. Autor teksta u *Pallas Nagy Lexikon* je upravo izrazio svoje negodovanje u vezi sa takvim tumačenjima. Evo tačnog navoda iz dela tog teksta naimenovanog leksikona, da ne bude nikakvih zabluda: „Bunjevci su domaći južnoslovenski narod, koji nastanjuje županiju Bačko-Bodrošku pomešano sa Mađarima. Ime neki tumače iz reči bunje i bunjištra što bi značilo šljam naroda, a drugi proizilazeći iz tradicije i istorijskog razvoja tog naroda, a to je najprikladnije objašnjenje, tumače ovo ime tako, da je to zapravo dalmatinski narod od Bune, to jest od kraja oko leve pritoke Neretve iz Hercegovine.” Nema tu dakle reči ni o tome, da bi ime Bunjevac imalo veze sa bilo kakvim buntovnicima. Gospodin Išpanović tu nije naveo ništa iz tog leksikona, nego je

dvojezično svedočanstvo iz osnovne škole, jer su bome u Mađarskoj 60-tih godina postojala dvojezična svedočanstva u školama narodnosti. I ovde je već na dva jezika prikazano da mi je maternji jezik hrvatski. Prema tome, nije istinita pretpostavka da je takozvana hrvatizacija bunjevačkih zajednica u Mađarskoj, nastala posle promene državnog uređenja (1989).³

Bunjevci su i te kako održavali vezu sa hrvatskim matičnim narodom, pošto su u Mađarsku kolonizirani Bunjevci poticali sa onih teritorija Hrvatske i Bosne i Hercegovine (prvenstveno Hercegovine) gde i danas žive Hrvati katolici. Moramo reći i to, da se očigledno tada još nije pojavila takozvana ideja o hrvatskoj nacionalnoj državi (1600-tih i 1700-tih godina). Očigledno je, dakle, da kolonisti nisu dolazili ovamo sa idejom o hrvatskom-velikohrvatskom narodu, nego su posedovali ovaj lokalni identitet. Bunjevci su, dakle, isto kao i ja, ovako odrasli, i tvrdim da sam sto postotni Bunjevac. Ovde u Mađarskoj smo tako odrasli kao i još mnogo malih subetničkih grupa, koje štite svoj lokalni identitet. Isto se dešava sa prekograničnim Mađarima kao što su to Sekelji i Čangovi, koji se u svojoj etničkoj identifikaciji prvenstveno izjašnjavaju kao Sekelj i eventualno kao Čangov.

Dakle, po mom mišljenju – da još kažem i ovo, pošto će ovaj lični detalj naravno još više odugovlačiti vreme –, nakon promene državnog

---

to protumačio svojevolejno, radi iskrivljavanja istine. A drugi leksikoni uopšte ne navode ni ovo o tzv. „bunjištrima”. Ispanović to sve izlaže i izvrgava u cilju ocrnjivanja i odbacivanja mađarske naučne literature o Bunjercima, što je naša delegacija tada upravo naređala, a što je prema tome „blago rečeno odvratno.” Vidi ovaj navod iz leksikona u originalu: „Bunyevácok hazai délszláv népfaj, mely főleg Bács-Bodrog vármegyét a magyarokkal vegyesen lakja. A nevet némelyek a bunyák és bunyistár szókból magyarázzák, mely annyit jelentene, mint söpredék-nép, mások, s ez a leghelyesebb értelmezés, kiindulva e népfaj hagyományából és történeti fejlődésből, úgy magyarázzák a nevet, hogy Bunától származó, azaz a hercegovinai Buna, a Neretva baloldali mellékfolyója mentéről való eredetileg dalmata nép.”

³ Što i nije niko tvrdio, koliko je to meni poznato. Međutim, čimbenici mađarskog sabora su sve ove „dokaze” bez ikakve rezerve odmah prihvatili i usvojili, kao primere naših „zlih namera”...

uređenja (1989) manjinska kancelarija, odnosno, mađarska vlada je Bunjevce vodila kao sastavni deo hrvatske zajednice. Sve političke i materijalne pomoći Bunjencima su dodeljivane preko te hrvatske zajednice. Takođe se mora i to napomenuti – a što je izlagala i Akademija –, da je u svim selima, u kojima su živeli Bunjevci, otpočelo stvaranje manjinskih samouprava i u mnogim mestima je to realizovano kao hrvatska manjinska samouprava. Inače u Bačkoj u Mađarskoj, znači u severnoj Bačkoj ove manjinske samouprave se stopostotno izjasnjavaju kao bunjevačke.

Puno vam se zahvaljujem što ste me saslušali. Predao sam jedan veoma interesantan materijal gospođi zamenici predsednika, i par reči možda i još o tome da kažem. Bunjevačko pitanje nije novonastali problem. Jer se pre 150 godina prilikom rasprave o prvom nacionalnom manjinskom zakonu u mađarskom saboru, već pojavilo i to. Naime Korda Bodog, glavni notar Subotice – i to je veoma interesantna podudarnost –, imao je govor tada o bunjevačkom problemu. Izjavio je da je jedna narodnost izostavljena iz reda narodnosti zemlje, a to su Dalmati, odnosno, Bunjevci iz Donjomađarske krajine (Alvidék, danas Délvidék, Vojvodina). Pa, normalno da su ih izostavili, pošto Hrvati nisu bili imenovani 1860-e godine kao manjina jer su tada bili državotvorni narod. Tako da smo mi živeli u jednoj državi, mađarski Hrvati nisu prelazili državnu granicu kad su se preselili ovamo u Bačku.

Korda Bodog ističe da bi se Bunjevci bunili protiv narodnosnih doktrina, jer oni smatraju da su kao etnička grupa Dalmatinci a po narodnosti Mađari. Iz ovoga se isto vidi, da je celo bunjevačko pitanje bilo deo jedne političke igre. Mislim da se pri iznošenju našeg stava, a koji se zasniva na stavu Akademije, završava ova politička igra i nadamo se da ćemo zauvek prihvatiti činjenicu da su Bunjevci neotuđivi deo hrvatske zajednice, deo hrvatskog naroda. To je i stav Hrvatske. I više nećemo biti ni samostalni Bunjevci, niti katolički Srbi, niti – kako sam i rekao – Bunjistri, nego Hrvati. Nadam se da će Parlament doneti takvu odluku. Hvala lepo!”

Ovde više nisam mogao izdržati i ruka mi se podigla. „Dobićete reč, moćićete da reagujete na ono što smo čuli, ali prvo da idemo do kraja” – odgovorio je predsedavajući. Tako, posle sedmominutnog izlaganja predstavnika manjinske kancelarije dobio je reč i gospodin Mijo Karagić (Karagics Mihály), predsednik Hrvatske Zemaljske Samouprave. Njegove reči ću isto navesti doslovce.

Mijo Karagić: „Hvala lepo gospođo potpredsednice. Ja, iskreno rečeno nisam se pripremio za diskusiju ali ću sa zadovoljstvom prihvatiti ponuđenu mogućnost da govorim. Skupština hrvatske zemaljske samouprave se naravno isto bavila ovim pitanjem i donela skoro jednoglasnu odluku da su Bunjevci deo hrvatskog naroda. Jedan poslanik je glasao protiv – a on je rodom iz Vojvodine. Ja sam isto Bunjevac-Hrvat po veri, jeziku, tradiciji i time se ponosim. Nismo došli sa časa istorije, ali dobro znamo kada, odakle i zašto žele izdvojiti Bunjevce od Hrvata.

Mislim da su pre par godina dobili i status nacije, naravno ne u Mađarskoj. Bunjevci koji žive u Mađarskoj uvek su znali gde im je mesto. O tome sam slušao od svojih roditelja, kao i drugih predaka. Bunjevci su slično kao i Dalmatinci u današnjoj Hrvatskoj sastavni deo hrvatskog naroda, baš kao što su to Čangovi i Sekelji sastavni deo mađarskog naroda. To je sasvim prirodno. Pored Bunjevaca u Mađarskoj postoje još dve grupe hrvatskog naroda. Pitam se koja je razlika između Bunjevaca i Šokaca ili Bunjevaca i rimokatoličkih Rašana?⁴ Ja zaista znam odgovor na pitanje kako se osećaju današnji Bunjevci. Od 1994. godine, otkada postoji sistem manjinskih samouprava u Mađarskoj, osnovane su hrvatske samouprave u svakom naselju Bačko-Kiškunskoj županiji, gde pored Mađara, žive i Bunjevci. To je učinjeno i ove godine, šta više, ne samo u selima, nego i u gradovima.

---

⁴ Hrvati ovde misle na one „Race”, kojima je poreklo posve nepoznato, ali za sebe koriste staromađarsko ime Srba. Ali mađarski reč „rác” znači Rašan. To je dakle čovek iz Raške.

Ukoliko bih želeo da održim jedno tendenciozno predavanje – a neću, Bože sačuvaj! – onda bih mogao da nabrojim veoma mnogo naučnika, autora koji Bunjevce smatraju Hrvatima. Uostalom, što se mene tiče ja sada ne reagujem kao predsednik mađarskih Hrvata već kao Bunjevac iz Bačke-Kiškunske županije. Ne dozvoljavam da predavači pozvani iz drugih država meni kažu ko sam ja. Meni su u potpunosti dovoljne primedbe domaćih hrvatskih i mađarskih istoričara. Hvala lepo, i vratio bih se na početak svog izlaganja. Slažem se sa stavovima skupštine hrvatske zemaljske samouprave koja jednoglasno podržava i brani odluku Parlamenta, u tom smislu, da se hrvatsko političko jedinstvo u Mađarskoj ne sme razbiti. Bunjevci su organski deo hrvatske nacionalnosti u Mađarskoj. Hvala lepo.”

Sledili su zatim i daljnji izlagači, pojedini članovi parlamentarne komisije, pa ustavobranitelj, opet ombudsman za manjinska pitanja itd. Nakon što su svi slobodno izložili svoja mišljenja, nikome nisu sada već oduzeli reč, trebali smo nastupiti mi, ali uz neočekivano ograničenje vremena izlaganja na svega dva minuta! Drugim rečima, to nam je bilo slučaj „evo ti ništa, pa drži dobro”. I od ova dva minuta svega 49 sekundi sam mogao da iskoristim, jer su mi opet oduzeli reč kada sam započeo diskusiju rečima: „Mene slušajte samo 10 minuta, i ako, posle toga, smatrate da su moje reči bezvredne, slobodno me prekinite. Sve što smo ovde čuli, izgovorene dezinformacije i naučnu istorijsku tminu, mogu, i ja bih mogao razjasniti. Jer, dozvolite da govorimo i o istorijskim činjenicama pa da na osnovu njih donosimo političke odluke. Ja ne prilazim, dakle, ovom pitanju emotivno, već sa aspekta istorijskih činjenica koje daju osnovu za bunjevačku nacionalnu samostalnost...”

Toliko sam uspeo da izložim. Jer kod ovih mojih reči su me opet prekinuli, i to baš ne u znaku prethodnog obećanja „moćićete da reagujete”. Izgleda istorijska stvarnost jednostavno nije smela da se izlaže tokom tog „pretresa”. „Ne verujem da u dva minuta ne možete sažeti vaše izlaganje, nakon kojeg ćemo mi, članovi komisije, ionako raspravljati da li nam stoji na raspolaganju dovoljna informacija za donošenje odluke” opominjala me je sada zamenica predsednika. „Budite ljubazni pa izložite svoj kratak komentar u dva minuta.”

Međutim, ja još i nisam imao priliku da izlažem bilo šta, pa tako nisam ni imao šta sažeti. Meni ovako nije ostalo ništa drugo nego da se zahvalim i kažem kako „u dva minuta ja ne mogu sažeti ništa.” Od mene je naime traženo nešto što je ustvari neizvodljivo. Naime, da bi se razumelo bunjevačko pitanje, treba se osvrnuti na stvarnu istoriju Hrvata, što, izvoditi za dva minuta pred publikom koja pojma nema o svemu tome, ne samo da je besmisleno, nego je i ravno retoričkom ili duhovnom samoubivstvu.

2. Moja naknadna reakcija na izlaganje predstavnika manjinske kancelarije, „kao bunjevačko”, koju zamenica predsednika nikako nije dozvolila da iznesem:

Predstavnik manjinske kancelarije je održao govor za koji se baš ne bi moglo reći da je nepristrasan, a što bi se to s pravom očekivalo od jedne neutralne institucije! Govor je održan tokom pretresa 28. novembra 2006. godine, prilikom saslušanja parlamentarnog odbora, nadležnog za razmatranje bunjevačke narodne inicijative. Valja se upoznati sa tim pogledom, pošto iz tog izlaganja izbija sva napetost oko pitanja bunjevačke nacionalne samostalnosti, kao i živa prisutnost velikohrvatskih nacionalnih mitova.

Naime, gospodin Išpanović je, pre svega, skretao diskusiju na temu nekadašnje službene ili državne mađarizacije Bunjevaca koloniziranih u Mađarsku, a koje on naziva Hrvatima. To je po njemu trajalo do kraja Drugog svetskog rata. On je bio spreman govoriti samo o „vrlo ozbiljnim” pokušajima mađarizacije „a što opisuje i predsednik Akademije.” Gospodin Išpanović se, dakle, poziva na prethodni stav Mađarske Akademije Nauka (MTA), na autoritet pisma koji je potpisano od strane Dr-a Vizi E. Silvestera, a koji ističe upravo hrvatske asimilacijske težnje, koje već gospodin Išpanović ni jednom rečju ne pominje! Ta rečenica predsednika Akademije, u kojoj on uopšte dotiče mađarsku asimilacionu politiku, naime glasi tačno ovako: „Bunjevci su bili prinuđeni u 18–19. veku, a delom i u 20. veku, da se suoče sa pokušajima hrvatske, srpske (i mađarske) nacionalne integracije i

asimilacije, koji su se međusobno rivalizirali, a ponekad i poklapali ili dopunjavali jedan drugog.”⁵

Gospodin Vizi dakle izlaže tvrdnju ovde – putem pera gospodina Sarke – upravo o velikohrvatskim i velikosrpskim stremljenjima, koji su se i međusobno gložili nad otpisanim Bunjevcima, osuđenih na asimilacioni etnocid. Pored ovih je napomenuo, naravno, i slične mađarske namere – u zagradi. Ako smo, međutim, zahvaljujući gospodinu Išpanoviću već opet u jeku zastrašivanja sa Mađarima, možda nam neće škoditi ako skrećemo svoju pažnju, isto u zagradi, i na činjenicu, prema kojoj ne možemo izjednačiti težnju domaćeg (na pr. mađarskog) naroda prema asimilaciji u zemlji prihvaćenih emigranata, sa slučajem kada ovo hoće jedan drugi (na pr. hrvatski) narod iz namera osvajanja tuđih zemalja, ili pogotovo kada upravo kolonisti hoće asimilirati starosedelački narod koji se nikada nigde nije ni pomerao – jer imamo toga južnije i takvih primera (Kosovo, Vojvodina). I sa time smo već i dali odgovor na pohlepno i bolno – i iz Zagreba i iz Beograda – postavljeno staro pitanje hrvatskih i srpskih „mitomana”, a to je „*zbog čega je bila masovnija samoasimilacija mađarskih Bunjevaca u mađarski narod, nego njihova hrvatizacija ili srbizacija?*” – podrazumevajući, naravno, ovde tlo cele istorijske Mađarske (tj. „Ugarske” na stručnom istoriografskom jeziku).

Gospodin Išpanović, međutim, ovde nije stao u očiglednom i samo njemu svojstvenom iskrivljavanju činjenica, što je on sumirao tek sa kratkom primedbom prema kojoj „ovo možemo slobodno izjaviti”, nego je išao i dalje. Uzeo je smelost da kritikuje čak i *Palas* leksikon, kao „*i druge leksikone*”, pošto je u njima navodno „*pisano ispod svake kritike*” o Bunjevcima, i to od strane tadašnjih mađarskih akademika. U jednom leksikonu, na primer, prema njegovoj tvrdnji, čak su pisali „*da reč bunj, Bunjevci, bunjistar vodi poreklo od buntovnog naroda i označava narodni šljam.*” A posle, oslanjajući se na ovu manipulaciju, praktično je degradirao i ceo referat gospođe Nevenke Bašić Palković, koja je

---

⁵ U originalu: „A bonyevácoknak a 18–19. században, ill. részint a 20. században az egymással rivalizáló, de olykor egymást is fedő, kiegészítő horvát, szerb (és magyar) nemzeti integrációs és asszimilációs törekvésekkel kellett szembenéznük.”

doputovala iz Subotice, kao izaslanik prekograničnih Bunjevaca, i koja istražuje mađarsku literaturu o Bunjercima, sa ovim rečima: „*Tako, dakle, molim vas, pozivati se na ovde pomenutu mađarsku literaturu, to je blago rečeno odvratno, da mi plaćemo radi povratka takvih karakterisanja Bunjevaca, kako je to objavljeno u mađarskoj literaturi.*”

Zlonamerna i uvredljiva etimologija imena „Bunjevac” od pojma „buntovnog šljama”, međutim, može zapravo da potiče tek upravo od Hrvata. U svakom slučaju, Mađari bez poznavanja južnoslavenskih jezika apriori i nisu mogli znati nikako šta bi ta, njima strana reč „buna” u stvari mogla da znači. Tim pre je to znao narod Hercegovine i okoline, koji danas već doista poseduje hrvatski identitet, i računa se kao Hrvat. Ta kaljava etimologija, dakle, može da potiče jedino od krugova velikohrvatskog-ilirskog pokreta iz 19. veka, koji su se naoružavali i sa mnoštvom drugih verbalnih izmišljotina, kao što su zločeste igre raznim rečima ili kao što su prostačke pogrdne pesme. Hrvatski „mitomani” su u pogledu ovog malenog naroda, predviđenog za etničku konzumaciju, držali dovoljnim, izgleda već i samo ponižavanje imena Bunjevaca, umesto uobičajenog apologiranja – kao što su, prema njima, Bošnjaci „cvijeće hrvatskog naroda”, a Srbi „najplemenitiji deo hrvatskog naroda”, itd?????. Taj mađarski leksikon je, međutim, tek pomenuo ovu narodnu etimologiju sa Balkana, i to između ostalih objašnjavanja bunjevačkog imena.

Jako greši, dakle, onaj ko smišljeno „okrivljuje” Mađare zbog integracije doseljenih Bunjevaca, a koji su, zapravo, dobrovoljno i spontano prelazili u krilo domaćeg naroda, što je zapravo i bila prirodna stvar. Razlog najnovije samoasimilacije je, verovatno, i taj što su Bunjevci 20. veka još od malih nogu bili ismevani od svojih velikohrvatskih drugova mališana, ne samo zbog svog specifičnog jezika, već i zbog ove zlonamerne etimologije narodnog imena. Izlaz su našli u samoasimilaciji u mađarsku zajednicu koja ih je i prihvatila u svoju zemlju. Uostalom, samo neko nedobronameran vidi bilo što loše u tome što osoba, koja emigrira u jednu tuđu zemlju, pokušava da se uklopi u novu sredinu i zajednicu. Pa, valjda, ako jedna srpska porodica emigrira u Hrvatsku i posle dolazi još na stotine i hiljade porodica izričito sa ciljem da

preovladaju svojim masama domaće stanovništvo, i to bez ikakve namere da se uklupe u starosedelačko društvo, svakako da će izazvati otpor domicilnog naroda. Jer je to, zapravo, pokušaj demografske ili etničke-nacionalne agresije. Isto bi se odnosilo, naravno, i u obrnutom slučaju.

Ali gospodina Išpanovića ne samo da boli mađarizacija doseljenih Bunjevaca, nego čak poriče i to da je na jugu mađarske nizine prisutna „*takozvana hrvatizacija bunjevačkih zajednica*” tokom poslednjih desetljeća. Po njemu, naime, „*u Mađarsku kolonizirani Bunjevci potiču sa onih teritorija Hrvatske i Bosne i Hercegovine (prvenstveno Hercegovine) gde i danas žive Hrvati katolici.*” Ovi Bunjevci su, dakle, bili po njemu, od iskona pravi Hrvati! Dobro bi bilo da za tu tvrdnju gospodin Išpanović ima makar i jedan jedini dokaz. Ne možemo, naime, nad celom jednom nacionalnom zajednicom izvršiti duševni i jezički genocid, tek na osnovu takvih kula u vazduhu. Pogotovo se ne može to učiniti na osnovu anakronističnog projiciranja današnjih prilika unazad u daleku prošlost, na teret današnjih Bunjevaca u Dalmaciji i Hercegovini koji su se *u međuvremenu* zaista kroatizirali – umesto etničke realnosti ranijih doba. To je isto, kao kad bi neko hteo na osnovu sadašnjih etničkih prilika na Kosovu ili u Vojvodini da „dokazuje” narodnost (etnicitet) tamošnjeg prvobitnog stanovništva iz srednjeg veka. To je ispolitiziranje istorije, najobičnija falsifikacija! U ovom pitanju, naime, kamen spoticaja leži upravo u tome, da se, po do danas poznatim istorijskim izvorima, *doseljeni Bunjevci nigde nisu u prošlosti izjasnili ni jednom kao Hrvati*. I mađarski zakonodavci bi morali, dakle, uzeti u obzir i stvarne istorijske činjenice.

Ovo naravno, nije mogao već ni Išpanović da poriče, što mu ipak služi na čast. Prema njegovim samokritičkim rečima naime „*moramo reći i to, da se očigledno tada još nije pojavila takozvana ideja o hrvatskoj nacionalnoj državi*”. Ovo je mađarske Bunjevce uistinu inače sustiglo tek u 20. veku, dok su Bunjevci, iz tadašnje Hrvatske-Slavonije (Horvát-Szlavónország) kroatizirani već u 19. veku, a koje niko nije oplakivao mada ih tamo ima oko deset puta više! „*Očigledno je, dakle, da kolonisti nisu dolazili ovamo sa idejom o hrvatskom-velikohrvatskom narodu,*

nego” su se bez ikakve rezerve izjašnjavali kao ponosni Bunjevci. Tako su to činili i preci gospodina Išpanovića. I to sa razlogom! To su naime istorijske činjenice uprkos tome, što bi ovi današnji hrvatofilski potomci već želeli svoje bunjevačke pretke da prikažu u vidu kojekakvog „lokalnog” etničkog identiteta. A što, naravno, ne mogu da podupiru sa naučnim dokazima, i to ne samo što se prošlosti tiče nego ni što se današnjice tiče. Dabome, teško je, naime, dokazivati neistinu, čak i ako smo toliko ubeđeni u njegovu stvarnost, ili bismo želeli da je vidimo za istinu.

Konačno, govornik se osvrnuo još na diskusiju pri donošenju čuvenog narodnosnog zakona u mađarskom saboru 1868. godine, kada je glavni notar Subotice (Szabadka) objašnjavao, zašto su Bunjevci izostavljeni iz reda nabrojanih narodnosti u zemlji. Međutim, i ovde se ispoljava karakteristična neobjektivnost gospodina Išpanovića, koji bi uvek i svugde vidio samo „dokaze” za hrvatsku opciju! Po njemu, naime, to je posve prirodno, pošto su u Pešti valjda već tada smatrali da su Bunjevci tobož Hrvati. A Hrvati „*nisu bili imenovani 1860. godine kao manjine jer su tada bili državotvorni narod. Tako da smo mi živeli u jednoj državi, mađarski Hrvati nisu prelazili državnu granicu, kad su se preselili ovamo u Bačku.*” (Samo se nadati možemo, da gospodin Išpanović isto tako dobronamerno razmišlja i o Bošnjacima /Šokcima/, Rašanima /Srbima/ i Vlasima (Rumunima),⁶ koji takođe nisu prešli

---

⁶ Jedan je od najvažnijih principa historiografije, da se tzv. epohalni činioци ne projiciraju unazad iz sadašnjosti u prošlost. To važi za promenljive geografske nazive, državne granice, etničke prilike, za imena naroda itd. Stari *Mađari* se tako u nauci označavaju kao *Ugri*. Kao što ni Inke ne mogu biti Kečue, ni Kumani iz 13. veka Oguzi ili Gagauzi, a ni Zetljani Crnogorci. Anahronistično bi bilo nazivati Mađarima Ugre, kao i Rumunima Vlahe, Albancima Arnaute tokom izlaganja događaja pre modernog doba, kada im u srpskom govoru to još nije bilo ime. I u mađarskoj stručnoj literaturi se Srbija naziva Raškom (Rácország) – no, trebalo bi ovde i *Srbe* (szerb) nazivati dosledno *Rašanima* (rác) – sve do kraja 19. veka, posle čega se koristi i naziv Srbija (Szerbia). Po nekima su ti stari etnonimi porugljivi. Istina, imena naroda kao što su na pr. Tatar, Vlah, Šiptar, pa i Ugar su dobili u neko doba neki vid porugljivog prizvuka u govoru i svesti srpskog naroda; ali koji etnonim predstavlja izuzetak u tom smislu? A i uzroci tim prizvucima se često mogu naći u nenormalnom ponašanju „ekstremista” dotičnog naroda. Ne sme se dakle rušiti ni samopoštovanje srpskog naroda „disciplinovanjem” srpskog jezika, kako su to u 20. veku neki forsirali (vidi na pr.

državnu granicu tokom 16. i 17. veka prilikom kolonizacije od Turaka okupiranih delova Hrvatske-Slavonije!)

Međutim, odmah posle – *sa njegove strane* već od 1860. – pohrvaćenih Bunjevaca u daljnjem svom izlaganju Išpanoviću se neprimetno ili nehotice izmakla i reč, kako bi se po notaru Subotice „*Bunjevci bunili protiv narodnosnih doktrina, jer oni smatraju da su kao etnička grupa Dalmatinci a po narodnosti Mađari.*” I tako iz toga odmah izlazi na videlo, da su ovi već pomađarizovani Bunjevci upravo zbog svog mađarstva bili izostavljeni iz nabiranja narodnosti u Pešti, pošto su ih već smatrali kao etničku grupu mađarskog naroda (kao što su isto takva etnička grupa, na primer, i pomađareni Kumani pa i Paloci, itd.). A ne zbog njihovog navodnog hrvatstva, kako to Išpanović misli i tvrdi bez ikakvog dokaza ili uzroka u svojoj predrasudi, u svom velikom naporu da podstakne hrvatofilske naklonosti današnjih jadnih pomađarizovanih Bunjevaca. Pri tome on uopšte i ne primećuje da mađarski etnički status Bunjevaca u očima peštanske vlade potpuno uništava njegov napor, da ih proglasi za „državotvorne Hrvate” čak i sa strane mađarskog sabora iz 1868-e. I gle, koliko li to boli pojedince, što su se ovi doseljenici pomešali upravo sa domaćim stanovništvom, umesto da se priklone velikohrvatskoj ideji pa da se, oslanjajući na njih, zgodnom prilikom i Baju i celu Baranju priključe Hrvatskoj!

Dušan J. Popović: *Srbi u Vojvodini*, I–II. tom, Novi Sad, 1990.), jer – povodom tih negativnih prizvuka – danas bismo trebali da zaboravimo već i etnonime kao što su Rumun, Bugar, Mađar, ili Albanac, sa istim „prizvucima”. Da ih zovemo od sada Dačanima, Bolgarima, Hungarima i Skipetarima? Pristalice projiciranja današnjih etnonima vekovima unazad, samo podupiru klevetu prema kojoj bi stari istorijski nazivi, kao Vlah, Ugar, Arnaut itd. bili porugljivi etnonimi. A rešenje nije u stalnom menjanju imena naroda. Možda se svi slažu u tome, da bi bilo najbolje odstraniti stvarni uzrok tih negativnih prizvuka, a to je nacionalna netrpeljivost među narodima, a češto i jednostrana predrasuda protiv tobož ‘porugljivih’ Srba. Treba danas već priznati i poštovati – osim osnovnih naučnih principa – i senzibilitet onih ljudi koji se osećaju srpski, a možda će se zauzvrat umnožiti i oni mađarski istoriografi, koji će kao dostojni naučnici, i narod srednjovekovne *Raške* (Rácország) dosledno označiti imenom *Rašan* (rác)...

A bunjevački narod, koji je bio jedan od najratobornijih Košutovih pristalica, pošto je 1848. sa oružjem u ruci zaprečio put takozvanim „Srbobrancima” i „Srbijancima”, kao i „velikom” Jelačiću 1849. ka severu, postao je tako zaista državotvorni narod sve do trijanonskog raskomadanja svoje otadžbine, a što je bila Mađarska. Međutim Bunjevci su bili državotvorni ne kao Hrvati nego kao Mađari. Inače integracija Bunjevaca u domaće društvo, ili, u najmanju ruku, njihovo iskreno mađarsko rodoljublje je pre trijanonskog diktata⁷ bio doista na takvom stepenu, da ih u to vreme uglavnom i možemo smatrati za Mađare, to jest za etničku grupu sa mađarskim identitetom. „Kakva šteta!” – čuje se. I negoduju tu oni koji nemaju ništa protiv, ako se to isto dogodi recimo u Rijeci, na račun tamo doseljenih Srba ili pak Mađara – kojih je donedavno bilo čak šest hiljada. A slučaj subotičkih, bajskih, somborskih Bunjevaca nikako nije bio rezultat neke nasilne mađarizacije. To dokazuje upravo njen uspeh, jer gde se asimilacija nasilno vrši, tamo će to i pretrpiti poraz. A dobrovoljnu asimilaciju dokazuje i činjenica, da su se Bunjevci smatrali Mađarima već i pre politike mađarizacije, koja je sve do danas svestrano – od Zagreba do Beograda, i od Bukurešta do Praga – i žestoko kritizirana, a što se datira tek posle mađarske-hrvatske nagodbe iz 1868. godine.

Ne treba dakle huškati protiv Mađara u hrvatskom-bunjevačkom pitanju, jer to verovatno i nema nikakvih osnova, pošto danas nikome i ne pada na pamet da mađarizuje baš Bunjevce. Ne trebaju nam ta plašenja čak ni onda, ako s time hoće neko držati bunjevačku manjinu u krilu velikohrvatske ideje, koja nema neku veliku volju da se kroatizuje čak ni dan danas. Gospodin Išpanović, koji tu vidi i neku „političku igru” – očigledno polazeći iz sopstvenih namera! – vodio je ovde rat između

---

⁷ „Zašto diktat?” – čuju se i ovde uzvrćanja. Mada odgovor zna svako, ko zna i da razmišlja: sporazum potpisuju dobrovoljno, a diktat po diktatu. A ne može se trijanonski ugovor o nasilnom potčinjavanju pod tuđe vlasti više od trećine mađarskog naroda (a da ne govorimo o potčinjavanju Rusina, Nemaca, Jevreja, Bunjevaca, čak i Slovaka itd. koji nisu hteli pod češku, rumunsku, srpsku vlast) i mnogo više od polovine mađarske otadžbine nazivati za „sporazum”, jer se to rađa između slobodnih i ravnopravnih strana. Mađari krajem rata nisu bili takvi: oni su bili prisiljeni na ovaj diktat, pod teretom okupacije cele zemlje.

Bunjevaca i Hrvata zapravo na „mađarskim leđima”. Jer on misli i kaže, da se „*pri iznošenju našeg stava, a koji se zasniva na stavu Akademije, završava ova politička igra i nadamo se da ćemo zauvek prihvatiti činjenicu da su Bunjevci neotuđivi deo hrvatske zajednice, deo hrvatskog naroda. To je i stav hrvatske države. I više nećemo biti ni samostalni Bunjevci, niti katolički Srbi, niti – kako sam i rekao – Bunjistri, nego Hrvati. Nadam se da će Parlament doneti takvu odluku.*”

Još samo da dodam nešto, povodom ove potresne slike budućnosti prikazane od strane predstavnika manjinske kancelarije. Nasuprot njegove velikohrvatske vizije po mom mišljenju postoji i ta mogućnost, da bi se i mnogi već pomađareni Bunjevci vratili svojim korenima, ukoliko bi se oslobodili od okova nasilne velikohrvatske nacionalne ideje. A tako oslobođeni Bunjevci, zajedno sa svojim hrvatiziranim sunarodnicima, bi već mogli da daju i mnogo veću snagu i diku našoj maloj mađarskoj domovini, nego što su to dali tokom 20. veka u prinudnom braku koji je životario donedavno pod imenom saveza „Južnih Slavena”, a najnovije pod nasilno nametnutom imenom „Hrvata”.

3. Moje pismo kao odgovor na zvanični stav MTA iz 2006. godine koji mi nisu omogućili da lično pročitam na kraju „pretresa” pred parlamentarnom komisijom 28. novembra 2006. godine, sem ona „dva minuta” od koja su mi dali 49 sekundi:

Gospodinu **Dr. Vizi E. Silvesteru** predsedniku MTA

Poštovani Gospodine Predsedniče!

Povodom pokretanja inicijative za priznavanje bunjevačke nacionalne samostalnosti i prihvatanja Bunjevaca kao 14. nacionalne manjine Republike Mađarske, akademija nauke (MTA) je 11. aprila 2006. godine zauzela stav koji karakteriše manjkava i nejasna istorijska predstava o bunjevačkom problemu (a sa kojim sam se ja upoznao tek neposredno pred saslušanja parlamentarnog odbora, 23. novembra).

Pošto se na „dan rasprave“ 28. novembra nije pojavio niko od strane MTA, a umesto toga je dostavljeno ovo pismo, od presudnog značaja za diskusiju, prinuđen sam da Vam pošaljem svoje argumente naknadno. U cilju objektivnog i odgovornog donošenja odluke po ovom pitanju, naime, bilo bi potrebno da se stavovi MTA potkrepe i sa nekim bitnijim istorijskim činjenicama. Jer zvaničnici Hrvata u Mađarskoj napadaju nacionalnu samostalnost Bunjevaca, kao da se tu stvarno radi o korenitim Hrvatima, a zapravo ni oni sami to nisu. Ali, upoznavanje stvarnog istorijskog razvoja današnjih Hrvata otkloniće sve postojeće nejasnoće. Naravno, bunjevačka nacionalna i etnička samostalnost postoji bez obzira na sva poricanja, čak i na relaciji južnoslavenskih naroda kao što su Hrvati, Bošnjaci, Šokci, Srbi i drugi, sa kojima su se pomešali.⁸

Bunjevci se, naime, i te kako razlikuju od ostalih delova stanovništva, čak i od ostalih južnoslavenskih naroda, po jeziku i kulturi, po svojoj drevnoj tradiciji. Međutim, da bi se to pokazalo i dokazalo, celishodno je da se upoznamo, najpre, sa jezičkom i istorijskom prošlošću ovih južnoslavenskih naroda. Pre svega s time, ako se to posmatra iz istorijskog aspekta, da značajan broj Hrvata nikada nije ni živeo u Mađarskoj (Ugarskoj), i to uključujući i istorijsku Slavoniju (Szlavónország) ili Totsku (Tótország) oko Zagreba, što je u državnom pravnom pogledu, sve do 1868, bila jedna mađarska pokrajina.⁹ Ukoliko bi neko, dakle, želeo u Bunjevcima, Bošnjacima ili Slavoncima da vidi korenite Hrvate, neće moći da objasni očiglednu činjenicu kako su ovi Hrvati valjda napustili svoj čakavski jezik da umesto toga danas govore štokavskim narečjem Bošnjaka i Srba. Otkud nam taj problem?

---

⁸ Borovszky, Samu [red.]: *Magyarország vármegyéi és városai. Bács-Bodrog Vármegye*. I. tom, 395.

⁹ Istorijaska Slavonija (Szlavónország) ili Totska zemlja (Tótország) je bila u suštini isto takva mađarska pokrajina kao i erdeljsko vojvodstvo. Malena banovina Slavonije sa isto tako malenim hrvatskim kraljevstvom južno od linije Kapela-Bihać je imala veze samo u pogledu zajedničke državne uprave i jedinstvene administracije, ali i to je postala praksa tek na kraju vladavine dinastije Arpadovaca (895–1301). U vezi s tim vidi: *Történelmi Világatlasz*. Kartográfiai Vállalat, Budapest 1991. 109–111, 115.

Pa upravo otuda što su i ovi današnji Hrvati svi u stvari potomci Bošnjaka, Bunjevaca i ostalih doseljenika bez ikakve veze sa hrvatskom narodom.

U istorijskoj Slavoniji, naime, nikad nisu živeli Hrvati – a što je zemljopisno srce današnje Hrvatske – od kuda ili preko čega možemo uopšte pretpostaviti selidbu Hrvata u tursko vreme na teritoriju današnje Mađarske, sve do osmanlijskih trupa koji su uglavnom likvidirali tamošnje prastanovništvo. U *današnjoj* Hrvatskoj, naime, na predelima severnije od Kapele – što je sve i oduvek bio sastavni deo Mađarske – prvobitno su živeli Mađari još od doba Seobe naroda, i tzv. Slavonci koji su govorili svojim karakterističnim kajkavskim jezikom. Krajevi oko Zagreba (Zágráb), cela dolina Save je, dakle, dobila svoje ime upravo od tih Slavonaca. A koji su zapravo Slovenci bili, ako ćemo ih nazivati po modernom imenu naroda kojem su pripadali. Svoje sugrađane su Mađari, koji su u tom Zadravlju (Drávántúl) bili najmasovniji, nazivali Totovima (tótok), isto kao i sve Slavene u Karpatskom basenu – kasnije su ih poznavali i pod imenom Venda što su preuzeli od Nemaca. A narod sa čakavskim narečjem tj. Hrvati su, nasuprot pogrešnom javnom mišljenju današnjice, prvobitno živeli upravo u toj Dalmaciji, koja posle Turaka nije više smatrana hrvatskom teritorijom (ovu Hrvatsku Kraljevinu su mađarski kraljevi prisvojili sebi jos od 1102-e godine). No Hrvati nisu bežali ispred Turaka u prvom redu prema severu, nego na zapad prema Istri. U Mađarsku, dakle na predele u mađarskom Zadravlju i Zadunavlju su stizali uglavnom samo narodi severnije od Dinarskih Alpa, a to su Šokci, Bunjevci, Bošnjaci, Srbi, Vlasi i u manjoj meri Slavonci (tzv. „Gradišćanski Hrvati” tj. zapravo Slovenci). Slavonce su Hrvati u srednjem veku nazivali inače „Bezjacima” tj. valjda „slabićima”. Razlog tome je možda to što su slavonski staleži voleli demonstrirati da „ne pripadaju Hrvatskoj nego Mađarskoj!”¹⁰ A iz svega ovoga se i ne pokazuje neka izrazita simpatija između Hrvata i Slavonaca.

---

¹⁰ Csorba, Béla [red.]: *Affelett sokszor harcolást töttek. Források a Délvidék történetéhez (Bölcs Leótól Nagy Szülejmán századáig)*. I. tom. Budapest, 1997, 120.

Sami Slavonci su svoju postojbinu nazivali na svom jeziku *Slovinska* ili *Slovinija*.¹¹ Njihova „Slovinija”, dakle, već i na osnovu sopstvenog naziva nas upućuje na to, da je ovde reč upravo o srcu slovenačkog etničkog prostora. Svi znamo, da su čak i vojne vlasti u Gradecu (Grac/Graz) 1538. godine organizovale vojnu krajinu u Slavoniju oko Varaždina pod nazivom „vendskog” tj. slovenskog, a ne hrvatskog bataljona. Šta više, kajkavski Slavonci su ispred Turaka bežali upravo prema slovenačkom zapadu, a ne na sever, što takođe ukazuje na postojanje zajedničkog identiteta koji se prostirao preko austro-mađarske granice između mađarske Slavonije i Štajerske. Italijanski historičar Marino Sanudo iz 16. veka je usred toga i celi kajkavski prostor (Slavonija oko Zagreba, Istra, Kranj, Štajerska i Koruška) pominjao pod imenom „La Besiathia”. Ova, za naše današnje oči neobična geografska lokalizacija slovenačkog etničkog prostora je bila valjda uzrok i tome, što je Primož Trubar uzeo za osnovu slovenačkog književnog jezika upravo kranjsko narečje, koje je bilo tada zapravo baš u srcu rascepanog slovenačkog naroda u svom velikom prostoru od Tirola do Vukovara. Ali Trubar, tvorac slovenačkog književnog jezika u svom pogovoru prevoda Evandjelja samo slavonske Slovence naziva Bezjacima, kada piše o tome da „slovenački jezik nije jedinstven. Drugačije, drugim rečima govore Kranjci, opet drugačije Korušanci, Štajerci, Dolenjci, Bezjaci ili oni sa kraja Kraša”. Ovde, dakle, jasno naglašava čak i Trubar da su Slavonci ili Bezjaci izvorni Slovenci. To može biti razlog i tome što Trubar, kao osnovu za slovenački književni jezik, uzima kranjsko narečje, na sredini u relaciji nemačke Koruške (Kärnten) i mađarskog Valkošaga (Valkóság, okolina Vukovara/Valkóvár).

O tome je pisao i slovenački „preporoditelj” Jernej Kopitar (1780–1844) u pismu od 6. februara 1809-e Dobrovskom, moravljanskom „ocu slavistike” (Josef Dobrovsky, 1753–1829). Prema tome stanovnike sve tri slavonske županije (Križevac/Kőrös, Varaždin/Varasd i Zagreb/Zágráb) su tek od nedavno počeli nazivati Hrvatima i to u smislu geografskog a ne etnografskog pojma. Kopitar je i naglašavao u drugom

---

¹¹ *Istorija Naroda Jugoslavije*. I. tom. Beograd, 1953. 168.

pismu od 1. februara 1810-e da „*sjeverno od Kupe u stvari nema genetskih nego samo geografskih Hrvata, a genetski to su samo Vendi [Slovenci]. Nije dakle neistorijski kad Slovenci neće da budu Hrvati, već je to veritatis causa [zbog istine]...*”¹² Međutim, ne samo da slovenački naučnici pišu tako, nego i poneki temeljniji mađarski stručnjaci, koji tvrde da su Slovenci krajem 19. veka živeli osim u Pomurju „još i u Hrvatskoj i u Slavoniji”.¹³ Albin Balog (Balogh), pre prvog svetskog rata, na primer, jasno kaže, da su „Vendi ili Slovenci kao starosedeoci poreklom ustvari koruški Slaveni, koji su uglavnom živeli na današnjoj slovenačkoj teritoriji, dakle, i u Zagrebačkoj, u Križevačkoj i u Varaždinskoj županiji.”¹⁴ Slične citate možemo naći i u tvrdnjama savremenih istraživača. Ištvan Kiseli (Kiszely István), na primer, isto tako tvrdi, da su „nekada cela Istra i Friuli bili slovenački. Granica Slovenaca prema Hrvatima na jugu je bila Kupa, pa uz obalu Save do ušća reke Bosne, a odatle na sever do ušća Drave.”¹⁵ Naravno, bavili su se ovim pitanjem i srpski naučnici. Tako Jovan Cvijić navodi da su „Slovenci bili naselili pored alpske Kranjske i veliki deo civilne Hrvatske (varaždinski, zagrebački i križevački srez)”.¹⁶

Zemlja Bunjevaca, dakle, nikako nije mogla da bude usađena u nekakvu homogenu etničku kartu Hrvata, jer severno od Dinarida prvobitnih Hrvata zapravo uopšte i nije bilo: ta pretpostavka u tom prostoru nije

---

¹² Kopitar ovako nastavlja: „Ja sam sigurno toliko pravedan prema Hrvatima kao Vaša Prečasnost prema Slovencima, ali pogrešan naziv vređa me (sablažnjava me): mi Slovenci ne treba da se zovemo Hrvati, nego oni sami treba da se zovu ono što su, tj. Slovenci... Kako uopšte dolaze Zagrepčani ka hrvatskom poreklu. Ne dajmo se, dakle, zavarati administrativnom podelom zemalja i naziva...” Citira Nikola Žutić: Rimokatolička crkva i hrvatsvo – od ilirske ideje do velikohrvatske realizacije, 1453–1941. Beograd 1997, 35.

¹³ Vidi Bán Péter [red.]: *Magyar történelmi fogalomtár*. II. tom. Budapest 1989. 250.

¹⁴ Balogh, Albin: *Ország és nyelv a magyar történelemben*. Budapest 1928. 142.

¹⁵ Kiszely, István: *A Föld népei*. I. tom. Európa népei. Budapest 1979. 456.

¹⁶ Jovan Cvijić: *Balkansko poluostrvo i Južnoslovenske zemlje – Osnovi Antropogeografije*. II. knjiga, Beograd 1931. 154.

ništa više od kule u vazduhu! Pitanje samostalnosti Bunjevaca, dakle, nas vodi dosta daleko, ukoliko to napadamo upravo sa hrvatske strane (ranije su se sa takvim nastojanjima javili samo Srbi). Naime, u tursko doba mađarske županije u Zadravlju su uglavnom izgubile prvobitno starosedelačko stanovništvo, a na njihove ostatke su se svalili bosanski katolici i pravoslavci.¹⁷ A doseljeni katolički Bosnjaci, koji su ovde čak prerasli u većinu stanovništva, postepeno su u jezičnom smislu uglavnom asimilirali i sve preostale stare Slavonce, koji se danas mogu prepoznati tek po narečju tzv. hrvatske kajkavštine. Razlog tome je bila od Beča antimadžarski nastrojena javnost posle karlovačkog mira iz 1699-e, koja je mađarsko Zadravlje svojatala za Hrvatsku (umesto Dalmacije pod Mlecima).¹⁸ To ispolitizirano javno mnjenje je učinilo, da su ovdašnji slavenski katolici jednostavno počeli da se smatraju kao Hrvati tj. kao ljudi iz Hrvatske (po Vuku Karadžiću „hrvaćani“), i to prvenstveno na osnovu te nestvarne geografske određenosti. Samo radi jasnoće, da se ta pokrajina kojim slučajem nazivala Vendska, Slovenija ili Raška, verovatno bi njihovo stanovništvo sebe danas nazivalo Vendima, Slovencima ili Rašanima. Slična situacija je bila u neku ruku i u istorijskoj Hrvatskoj (u Dalmaciji), ali gde su hrvatski starosedeooci prošli isto tako kao autohtoni Slovenci severnije od Kapele, jer su ih

---

¹⁷ Iako sa mađarske strane doseljenje Bošnjaka dobija malu pažnju, činjenično stanje je da su Bošnjaci stizali u istorijsku Slavoniju u masama od više stotina hiljada ljudi već od druge polovine 17. veka. Prema Klari Heđi, na primer, bosanski franjevački pokrajinski poglavar je sam samcat preselio sto hiljada ljudi u godinama 1680-ih na severnu obalu Save. Vidi Klára Hegyi: *Egy világbirodalom végvidékén*; Magyar História, Budapest, 1982, 184. Odnosno P. Unyi Bernárdin OFM: *Sokácok-bunyevácok és a bosnyák ferencesek története*, Budapest, 1947, 74. Dalje Fra. Batinić M. V.: *Djelovanje Franjevaca*. II. tom, 161-163. A prema studiji Pavičića Stjepana, *O govoru u Slavoniji do turskih ratova i velikih seoba u 16. i 17. stoljeću* najveći talasi katoličkih Bošnjaka su krenuli u Slavoniju ili Totsku tek početkom 18. veka, a njihovu masu tadašnje hronike opet procenjuju na sto hiljada ljudi. Ali preseljenja Bošnjaka na ove predele su se odigrala još i 1739-e u sličnom obimu...

¹⁸ Međutim mađarsko zakonodavstvo pod imenom Slavonije ili Totske je još i 1741-e „podrazumevalo samo gornju Slavoniju tj. Varaždinsku, Zagrebačku i Križevačku županiju“. Vidi Szalay, László: *A magyarországi szerb telepek jogviszonya az államhoz*; Pest, 1861. 51. U državnompravnog smislu hrvatski nacionalisti su mađarsku državu prisilili tek od 1868-e na odricanje od istorijske Slavonije.

preplavili Bunjevci iz Dinarskih oblasti.¹⁹ A pošto ova mletačka, a od 1797-e austrijska pokrajina se nazivala jednostavno Dalmacijom, ljudi iz ovdašnjeg naroda, u koji su se asimilirali i mnogi ostaci starih Hrvata, počeli su da se nazivaju jednostavno kao Dalmatinci...

Ipak, u savskoj i kupskoj dolini 1848. godine među slavonskim starosedeocima, a naročito među seljaštvom, još uvek je živeo duh stare slavonske samosvojnosti (slavonstvo), nasuprot nasilnoj hrvatizaciji.²⁰ „Jedan deo Hrvata između Drave i Save oko Zagreba nepravedno nosi ovaj naziv” – piše, na primer, i Karl Ekerman (Eckerman), upravo 1848. godine. „Oni govore slovenačkim jezikom, za razliku od drugih Hrvata čiji jezik više naginje srpskom jeziku.”²¹ Po knjizi „Stanovništvo

---

¹⁹ Unyi, Bernárdin: *Sokácok-bunyevecok és a bosnyák ferencesek története*. Budapest, 1947. 24. U prilog tome ide i tvrdnja jednog hrvatskog istoričara koji se isto zalaže čak i za retrogradnu istorijsku kroatizaciju Bunjevaca, prema kojem su svi današnji Hrvati u Bosni i Hercegovini kao i veliki deo življa na primorju zapravo Bunjevci i u etničkom i u jezičkom smislu. Reč je o blizu milijun ljudi, koji daju oko 20% sveukupnog hrvatskog naroda! Citat u originalu glasi ovako: „A bunyevec népcsoport zöme ma a Horvát Köztársaságban él, de Délnyugat-Bosznia és Nyugat-Hercegovina horvátsága is eredetében, nyelvjárásában a bunyevecokhoz köthető. Becslések szerint ma kb. minden ötödik horvát, vagyis közel egymillió fő bunyevec eredetű. Új horvátországi lakóhelyeiken a 18. századi források és ma is létező helynevek (pl. Bunjevci község Gorski kotarban a Károlyváros-Fiume útvonal mentén) tanúsága szerint ugyanúgy alkalmazták magukra nézve a bunyevec nevet, mint a Duna mentére költözött társaik.” Vidi Sokcsevits Dénes: *A bunyevec népcsoport a horvát nemzeti integrációs folyamatban*. <http://bunyevec.com/>

²⁰ Gavrilović Slavko: *Srbi u revoluciji 1848-49*. In Istraživanja 5. Novi Sad, 1976. 287.

²¹ Ali ne zadugo! Slovenački jezik autohtonog stanovništva u srcu nove Hrvatske je iščezao na udaru kroatizacije što se vidi i u kasnijim popisima stanovništva iz hrvatske-slavonske kraljevine. Prema tome 1880-e slovenskim jezikom u toj zemlji govorila su još 20 102 stanovnika, a 1900-e 19 180 stanovnika. Posljednji austro-mađarski popis iz 1910-e godine je zabeležio 15 686 Slovenaca u Hrvatskoj koji su još govorili jezik svojih predaka. Takvih Slovenaca sa svakodnevnim slovenačkim govorom je bilo najviše u kraju oko Zagreba i Varaždina gde su činili još oko 10% stanovništva, a u kotaru Koprivnica, Križevci, Karlovac, Sisak, Sušak, Čabar do 5%. Vidi podatke ovde: Statistički atlas Kraljevina Hrvatske i Slavonije 1875–1915. Priredio dr R. Signjar, ravnatelj Kraljevskog zemaljskog statističkog ureda, Zagreb 1915.

Austrijske Monarhije” Adolfa Fikera (Ficker) broj svih Slovenaca – osim Austrije i u užoj Mađarskoj, kao i u sada već odcepanoj Slavoniji tj. Hrvatskoj-Slavoniji – je blizu cifre od milion i dvesto hiljada. Ali po Fikeru samo dve trećine od toga živi u unutrašnjoj Austriji, a ostatak od blizu 400 hiljada živi u Hrvatskoj-Slavoniji. „Slovenci koji su živeli u Hrvatskoj jesu skoro potpuno pohrvaćeni; šta više hrvatizacija ponegde obuhvata čak i Donju Kranjsku” – piše, dakle, Fiker 1860-e godine.²² I jeste, mada je u Mađarskoj to manje poznata stvar, ali je istorijska činjenica da je velikohrvatski nacionalizam oduvek pokušavao da svojata sve susedne slavenske narode za Hrvate. To u pogledu Šokaca (Bošnjaka) i Slavonaca (Slovenaca) po svim znacima je i uspelo. Kao što vidimo, danas se već i međumurski kajkavski Slovenci slave, kao da su oni najveći i najizvorniji Hrvati u celoj Hrvatskoj – mada su njihove dede još govorili izvornim Slovenačkim jezikom...!

Međutim, ko je makar i donekle načisto sa prošlošću južnoslavenskih naroda, zna da su nacionalistički nastrojani hrvatski političari i istoričari oduvek napadali susedne narode iz pozicije jedne nestvarne apologizirane istorijske predstave. Tako je to bilo sa samim ostacima Slovenaca iz kranjske-korušanske-štajerske oblasti koji su bili izvikavani kao „planinski Hrvati”, tako je to bilo sa muslimanskim Bošnjacima, koje su veličali kao „cvijeće hrvatskog naroda”, pa i sa Crnogorcima koji su prema tome „Crveni Hrvati”. Čak su osporavali i samostalni nacionalni identitet srpskog naroda! Ante Starčević „otac Hrvata” je, naime, revidirao istorijske činjenice do te mere da je tvrdio kako „u Srbiji živi najplemenitiji deo hrvatskog naroda”, a ni od toga se nije ustručavao da Nemanjiće proglasi za „Hrvate najčistije krvi”.²³ Ovo su,

---

²² „Die Gesamtziffer der Slovenen Österreichs steigt nahe an 1.200.000, wovon zwei Drittheile dem Kronlande zugehören. Die Slovenen des heutigen Königreichs Kroatien sind fast vollständig kroatisirt; ja, die Kroatisirung greift strichweise seihst nach Unter-Krain herüber.” Ficker Adolf: *Bevölkerung der Österreichischen Monarchie in ihren wichtigsten Momenten statistisch dargestellt*. Wien, 1860. 39.

²³ Evo još jednog citata iz pera najvećeg kovača novog naroda nove Hrvatske: „U Stefanu-Dušanu ugasi se poslednji trak prejasne hervatske dinastije Nemanićah, koji kroz vekove, i kao kralji, vladahu iztočno-severnih pokrajinah Hervatske.” Ante Starčević: *Pasmina Slavoserbska po Hervatskoj*. Zagreb, 1876, 29.

dakle, tipični primeri velikohrvatskog istorijsko-psihološkog oružja. Pokušaje hrvatizacije u velikoj meri olakšava i velika sličnost jezika svih tih naroda. Dinarska grupa južnoslavenskih naroda – Hrvati, Crnogorci, Srbi, Bunjevci i Bošnjaci govore sličan jezik u tolikoj meri da se u potpunosti mogu sporazumevati. Radi ilustracije osnovnih razlika među ovim jezicima da damo primer reči „reč”. Kod Srba je to *reč*, kod Bunjevaca i Bošnjaka *rič* a kod Hrvata riječ. Zbog toga je Bernard Unji (Unyi Bernárdin, 1897– 1951), najveći istoriograf Bunjevaca, došao do ovog zaključka: „objektivno i nepristrasno gledajući, sa aspekta jezika Bunjevci i Šokci se mogu isto tako smatrati Srbima kao i Hrvatima.”²⁴ Ipak, danas se smatraju posebnim jezicima srpski, hrvatski, bošnjački, a možda već i crnogorski.

Ne može se naime očekivati od jedne nezavisne države ili od jednog samostalnog naroda da bude bez sopstvenog jezika! Znači, Srbi ne mogu da govore ni bunjevački niti crnogorski, ali ni Bunjevci hrvatski ili bošnjački, nego svako imenuje svoj jezik. Nije ovo neka balkanska specifičnost: zvanični norveški jezik je, na primer, potpuno identičan sa danskom književnom jezikom – ipak se zove norveški jezik! Pa nema veće razlike ni između bugarskog i makedonskog govora ali ni u jeziku Tadžika i Perzijanaca od, da kažemo i bliži primer, između mađarskih Sekelja u srcu današnje Rumunije ili mađarskih Paloca na jugu Slovačke.²⁵ Pitanje jezika pojedinih naroda u nekim slučajevima je tako ipak pre svega političko pitanje a ne lingvističko ili naučno. Jezik jednog samostalnog naroda mora da bude obeležen imenom tog dotičnog naroda, i to bez obzira na sličnost drugom jeziku. Ali ovo je tačno i obrnuto. Političari, naravno, dobro znaju to i maksimalno da iskoriste: po Hitleru svi germanski narodi su bili Nemci i svaki germanski jezik je bio dijalekt nemačkog jezika. Ili da uzmemo primer današnjeg Dalekog

---

²⁴ Unyi isto: 216.

²⁵ Jezik Tadžikistana pa i jezik dari u Afganistanu je samo politička varijanta novopersijanskog jezika, koje ne opravdava ništa osim njihove teritorijalne odvojenosti. A zajednički jezik Norvežana i Danaca se zapravo zove bukmo. Današnji govorni jezik u Norveškoj naime potiče iz Danske. Vidi Kan A. Sz.: *A Skandináv orszákok története (Dánia, Norvégia, Svédország)*. Budapest, 1976. 7.

Istoka: zvanični jezik u Kini je han, koji je nasilno nametnut ogromnim narodima po broju sličnih Francuzima ili Nemcima. Ali predstavnici ovih, u etničkom smislu progutanih naroda u pekinškom parlamentu mogu da se sporazumevaju samo uz pomoć prevodilaca! Narodi koji su se zapeli negde na pola puta u pogledu narodnosne samostalnosti i političke nezavisnosti, zvanično – po papiru – dakle govore jezik onog naroda koji ih uzurpira i svojata. Primeri za to su bili, do nedavno Bugarima smatrani trakijski Turci, erdeljski Mađari koji su po Čauseskuovoj retorici bili „rumunske nacionalnosti”, ili pak Moravljani koji teoretski sve do danas govore „češki”. Tu su dalje i Rusini u Karpatima, čiji je jezik zvanično „ukrajinski”. Šta više, setimo se i toga da pre sto godina ni sami Ukrajinci nisu govorili ukrajinski nego samo „ruski”, a njih su nazivali Malim Rusima. I mogli bismo još dugo nabrajati najrazličitije primere ovog jezičkog i psihičkog terora iz celog sveta, koji etnocid (genocid) sprovode po pravilu upravo pomoću već asimiliranih članova dotičnog otpisanog naroda. U Mađarskoj je tako poznat slučaj moldavskih Mađara, tzv. Čangova koje zvanično i dan danas smatraju Rumunima, i to pre svega upravo njihovi sopstveni čangovski popovi – svidelo im se to ili ne.

Ovaj osvrt na istoriju jezika dakle potreban nam je ovde, jer samo tako možemo shvatiti specifičnost i delikatnost ovog predmeta. A shvatanje toga u današnjoj Mađarskoj još uopšte nije na pomolu, što potvrđuje i primer Bošnjaka. Jer prošla je već čitava decenija, da su Bošnjaci izvojevali svoju slobodu – a koji su pre toga bili stalno izvikivani kao muslimanski Srbi ili kao muslimanski Hrvati –, i tako bošnjačka narodnost danas je već i zvanično priznata i u Srbiji i u Hrvatskoj. Ipak useljene Bošnjake u Mađarskoj još i dan danas smatraju baš Hrvatima. A razlozi tome su indiferentne činjenice: što su i oni katolici, što ih je malo i što su u velikoj meri izgubili osećaj samosvojnosti, pa više ni nema ko da protestuje. Na sličnom koloseku žele danas držati i bunjevački narod, kao i bunjevački jezik – i tako, prema tome, sve je to „hrvatsko”. Ali Mađarska ne sme zaboraviti da postoje specifični slučajevi pri određivanju samosvojnosti jednog naroda ili jezika. Ljudi iz Ždale na primer, u mađarskom selu na levoj obali Drave pored Koprivnice sebe isto prikazuju najvećim Hrvatima – čak i na svom prastarom mađarskom

maternjem jeziku!²⁶ A isto to čine i mnogi obmanuti Mađari u Moldaviji, u otcepljenom Erdelju i u Slovačkoj. To su, dakle, svi Mađari sa mađarskim govornim jezikom, ali i sa potpuno istrebljenom svesti svoga mađarstva (kao što će to za sto godina i Srbi upoznati, koji su ostali u Hrvatskoj, u Crnoj Gori ili pak na Kosovu). I to se događa, uprkos tome, što to ne shvata ni jedan peštanski Mađar, koji je vaspitan u skladu sa principom „kroz jezik živi nacija”. Ne, nacija ne živi zapravo kroz jezik, nego kroz srce. Opet neki tvrde da su Mađari samo oni koji žive u Mađarskoj, a i Srbi za sto godina će biti samo oni koji su u Srbiji, itd. Ni to ne stoji. Srbinom, Mađarom, Bunjevcem ili Hrvatom se ne rađamo, pa ne možemo to postati ni putem pukog jezika i govora, nego se tek osećamo takvim, ako stičemo taj identitet, taj osećaj! Pa isto tako su i Irci i Amerikanci ratovali sa Engleskom, mada i oni sami govore engleski jezik. Takođe su primeri za to neki sremski i banatski Mađari, davno zaboravljeni od strane Budimpešte, koji danas već govore samo srpski jezik, ali se osećaju i izjašnjavaju kao Mađari...!

Na sličan način se danas slave i ponosni Hrvati-Bunjevci. Ali pitanje jezika je potpuno indiferentno. Naime odlučujući momenat leži u nacionalnom osećaju, bez obzira na jezik. Uzaludni su čak i pritisci, nagovaranja, tlačenje, mnoge kamuflažne teorije, badava što ispolitizirano javno mnjenje nekih vekova neće da prizna postojanje pojedinih naroda. I pored toga ovi narodi još opstaju, iako ponekad samo putem velikih teškoća, na putu ka izumiranju. Isto je to tako i sa Bunjevcima, Bošnjacima i Hrvatima. Sve su to samostalni, međusobno i od Srba nezavisni narodi, iako im je jezik vrlo sličan, iako je često poricana njihova samosvojnost, ponekad čak i iz sopstvenih redova. Badava oni govore praktično i na istom jeziku! Ovi narodi naime razumeju princip „kroz jezik živi nacija” iz suprotnog aspekta: pa upravo se zato jezik Bošnjaka zove bošnjački jezik, jer „kroz jezik živi nacija”...! A to ne smemo uskratiti ni jednom narodu sa sopstvenim identitetom, koji želi samo da

---

²⁶ I ima još mnoštva takvih sela u Hrvatskoj, sa „Hrvatima” koji i dan danas govore mađarskim jezikom! Vidi http://adattar.vmmi.org/fejezetek/1317/13_az_eszaknyugat-horvatorszagi_szorvanyokrol.pdf

bude nabran među narodima ovog sveta, da bude priznat kao etnička stvarnost. Ne smemo stvarati situaciju, u kojoj se jezički i duhovni genocid može izbjeći samo putem stvaranja nacionalne države, a ponekad i po cenu ratovanja naroda punog želje za slobodom, ali koje drugi narodi hoće u etničkom smislu jednostavno da progutaju. Ne samo što istorijska prošlost ili pak politička stvarnost traži slobodu za bunjevačku nacionalnost u Mađarskoj, nego to traži ustvari već i naša čovečnost...

Za ovo naime, u slučaju Bunjevaca postoje svi zakonski uslovi. Jer Bunjevci ne potiču sa prvobitnih hrvatskih etničkih teritorija i nisu narod bez istorije, ne govore nikakav dijalekt hrvatskog jezika, a nemaju ni hrvatsku nacionalnu svest (osim onih koji su već kroatizirani). Ne bi se moglo reći ni da je dolina reke Bune ili bilo koja druga teritorija sa koje su se Bunjevci razišli etnički izvorna hrvatska teritorija, pošto se ni sami iseljeni Bunjevci nikada nisu nazivali Hrvatima, i nikada nije ni jedan od njih tvrdio nešto slično. Što se toga tiče, za ovu teoriju i ne postoji ni jedan jedini naučni dokaz. Bunjevci su, dakle, živeli u Bunjevačkoj, bilo gde da im tražimo nacionalnu otadžbinu. A bunjevačku zemlju su, naravno, naseljavali Bunjevci, iako je ta Bunjevačka bila možda anektirana Bosni ili čak Hrvatskoj. Objektivni istraživač treba da se zainteresuje sasvim drugim pitanjima. Jer nezgodne istorijske činjenice dokazuju upravo suprotnu situaciju: umesto nikad viđenih Hrvata u Bunjevačkoj, zapravo su Hrvatsku preplavili Bunjevci! Jer tokom velikih migracija u 16–18. veku – kao što smo to već i naveli – zapravo je istorijska Hrvatska postala bunjevačka zemlja! Na osnovu pretpostavljenih teorija, raznih historiografskih neistina i indiferentnih aspekata, dakle, nećemo nikako moći donositi objektivne i odgovorne odluke. Samo realni podaci, samo istorijske činjenice na raspolaganju, mogu biti osnova za njihovo donošenje. O poreklu Bunjevaca i njihovog jezika, što smo do sada razmatrali, moglo bi se još dosta reći, otkrivajući još do sada uglavnom na žalost i neotkrivenu nacionalnu istoriju koja bi konačno jasno svedočila i o nacionalnom identitetu Bunjevaca, osloncu izražavanja i odbrane njihovih zajedničkih interesa. Evo sad nekoliko važnijih podataka o glavnim epizodima istorije, koje se tiču mađarskih Bunjevaca...

Na osnovu do danas poznatih istorijskih podataka ova narodnost na tlu istorijske Mađarske postoji već puno vekova, a prvi put se pominje 1622. godine od strane Jovana Matkovića u vezi molbe radi osnivanja bunjevačke plebanije u Baji.²⁷ Međutim, ustvari Bunjevci su postali opšte poznati tek u vreme svog velikog doseljenja 1687. godine. Na žalost, manje je poznato da su Bunjevci bili jedni od najsamopožrtvovanijih i najborbenijih boraca u ratu za nezavisnosti Mađarske 1848-49 godine. Ne samo da su pokrenuli odlučnu borbu protiv Stratimirovićevih srpskih separatista, koji su mučno zaklali blizu deset hiljada mirnih rodoljuba – nenaoružanih civila – Mađara i Jevreja u Bačkom Sentomašu (Srbobran),²⁸ u Feldvarcu (Bačko Gradište), u Senti i u Kanjiži,²⁹ nego i protiv regularnih trupa hrvatsko-slavonskog bana Josipa Jelačića, koji se tu pojavio nešto kasnije.³⁰ Gavro Grosšmid (Grosschmid Gabor), koji je

---

²⁷ Unyi isto: 25, 63. Autor se tu oslanja na Eusebije Fermendžina: *Acta Bosniae*. 367. In tab. Vol. Memoriali 382, fol. 93, 114.

²⁸ Gnusno mučenje i maltretiranje rodoljubivih Bačkosentomašana do smrti 14. jula 1848-e od strana tzv. „srbobranaca” vidi u studiji Délvidéki S., Atilla: *Az 1848-as Bácszenttamás véres titkai*. In *Bácsország*, 2001/I-IV. 71-78. Već sam i svoj diplomski rad pisao na temu neotkrivenih istorijskih izvora ovog „srbobranskog” masakra nad nenaoružanim sopstvenim sugrađanima mađarske i jevrejske narodnosti. I to isto sam publikovao u jednoj kraćoj studiji na stranicama subotičkog lista *Bácsország*. Ovde dakle otkrivam svoje izvore što još nikad niko nije istraživao iz aspekta zataškano masovnog pokolja nad nevinom i miroljubivom, ali antiseparatističkom stanovništvom Bačkog Sentomaša tj. današnjeg Srbobrana (Szenttamás). Mada se taj strašan pokolj i danas skriva pred srpskom javnošću iz političkih razloga, mađarska javnost beleži to čak i putem jedne književne obrade iz pera veoma popularnog pisca Morica Jokaija, što je on materijalizovao u svojoj noveli još iz 1850-e godine (Jókai, Mór: *Szenttamási György*).

²⁹ Vidi o tome obimno u knjizi Délvidéki S., Atilla: *Fejezetek a rácjársok történetéből = Lángoló temető: Az úgynevezett Vajdaság kihalásának elhallgatott titkai és borzalmái (1268–1868)*, Bemutató kötet, Szekszárd, 2009. Ili sažeto na srpskom jeziku Delvideki S., Atila: Eskaliranje tzv. „rašanskih najezdi” u Južnomadžarskoj krajini 1848/49 g. (A délvidéki rácjársok kirobbanása 1848/49-ben.) In „Magyar-szerb kapcsolatok a történelemben 2001-ig.” „Mađarsko-srpski istorijski kontakti do 2001. godine.” II. magyar-szerb történész konferencia előadásai – Baja, 2010. június 18–19. Baja, 2012.

³⁰ Arpad Lebl: *Revolucionarni pokret u Vojvodini 1848–1849*. Novi Sad, 1960. 25.

kao komesar regrutiranja Bačko-Bodroške županije ispostavio 1848. skoro 10 000 regruta za tri meseca bez i trunke prinude, piše, na primer, u svojim sećanjima da su i Nemci i Šokci, a pogotovo Bunjevci i Ruteni, „sa radošću skakali na vagu.”³¹ Čitava 34. domobranska (honvedska) brigada formirana u Somboru je bila sastavljena od takvih srpskih i bunjevačkih rodoljuba zajedničke mađarske domovine. Bunjevci su tada i još skoro 100 godina morali da se brane protiv velikosrpske etničke aneksije. Zato, prilikom srpske okupacije od 1918. godine i neposredno posle trijanonskog diktata su se Bunjevci i Šokci borili protiv velikosrpskih pretenzija iz Beograda putem zahteva sopstvene autonomije.³²

Tek nakon slabljenja velikosrpskog pritiska je mogla izroniti na videlo uistinu opasnost od velikohrvatske etničke agresije. Zbog toga je ideja, koja je Šokce i Bunjevce izvikivala za Hrvate, dobila na snazi tek od 1936. godine.³³ A u najnovije doba pod uticajem Tita, koji je bio zagorskog tj. slavonskog porekla i hrvatskog identiteta, Bunjevce je prividno već neopozivo progutao hrvatski nacionalizam, pod pritiskom snažnog jugoslovenstva. To je prestalo tek posle raspada zajedničke titostičke države, paralelno sa pojavom slobode savesti i slobode govora o bunjevačkom pitanju. I posle ovog perioda se sve slobodnije moglo govoriti i o problemima Bunjevaca. U Vojvodini od 1991. godine ljudi opet smeju slobodno da se izjašnjavaju kao Šokci i Bunjevci, usled čega se broj deklariranih Hrvata značajno smanjio. Isto se može očekivati i u Mađarskoj, jer ako se i ovdašnji Bunjevci oslobode od ropstva hrvatskog nacionalizma, njihov će se broj spektakularno povećati. Naravno oslobađanje će se ostvariti i u slučaju da se ovaj proces pokuša silom zaustaviti, ali onda će on biti još izraženiji...

---

³¹ Grosschmid, G.: *Az utolsó báró Kray a szerbek között 1848–1849.* In Bács-Bodrog Vármegye Történelmi Társulatának Évkönyve. II. god. 104.

³² Unyi isto: 216.

³³ Isto.

Bili smo, dakle, primorani da na ovim stranicama podrobnije rasturamo fikciju o tobožnjem hrvatskom poreklu Slavonaca pošto se bilo kakav naučni pristup pitanju porekla današnjih „hrvatskih etničkih grupa” neizbežno sudara sa hrvatskom varijantom dako-romanske teorije bez ikakvog dokaza ili oslonca, naravno. Prema toj teoriji bi prvobitno živeli baš Hrvati čak i u otadžbini Bunjevaca, zatim i u zagrebačkom kraju, pa i u Zadradlju itd. Moramo neminovno i do kraja raskrinkati svaki takav pristup velikohrvatskog nacionalizma, jer otpisani Bunjevci, u svojoj krajnjoj bedi, mogu da se odbrane od žalosne sudbine Slavonaca, tek ako pribegnu sveukupnom arsenalu naučne argumentacije. Samo se tako mogu odbraniti Bunjevci od svog holokausta, da ih proklamiraju izvornim Hrvatima i to upravo oni koji ni sami nisu izvorni Hrvati, nego su, takođe, Bunjevci, Slovenci ili Bošnjaci. U pitanju samostalnog nacionalnog identiteta Bunjevaca, dakle, ne smeju se više ignorirati naučno-iskustvene činjenice iz etničke i jezičke istorije zapadnog Balkana. Puko nepoznavanje činjenica, naime, još ne oslobađa nikoga od obavezne odgovornosti i argumentovanosti pri donošenju odluka.

U prilog tome, da rezimiramo na kraju ove naučne činjenice po naređanim stavkama!

1. U Mađarskoj nisu poznate osnovne istorijske činjenice o Bunjevcima po kojima to nije narod bez istorije, nije narod sa hrvatskom narječjem i ne potiče ni sa bilo kakvih hrvatskih etničkih teritorija.
2. Tako u Mađarskoj nije poznato ni to da je, ustvari umesto „hrvatskih” Bunjevaca iz dinarskih krajeva, istorijska Hrvatska postala bunjevačka u etničkom smislu putem velikih migracija u 17. i 18. veku.
3. U Mađarskoj je potpuno nepoznata istorijska činjenica da se upravo etnički kontinuitet Hrvata može staviti pod znak pitanja – umesto Bunjevaca – zbog istorijske pozadine u kojoj nema Hrvata severno od Kapele.
4. U Mađarskoj je danas skoro potpuno nepoznata uzročno-posledična činjenica prema kojoj ovdašnji Bunjevci već ni zbog toga ne mogu biti Hrvati što ni oni koji im hrvatstvo nameću nisu etnički Hrvati.

5. U Mađarskoj je danas sasvim zaboravljena veoma važna historijska činjenica da su mnogi starosedeoci Zagrebačke i Varaždinske županije bili Slovenci po nacionalnom opredeljenju još i krajem 19. veka.

6. U Mađarskoj se rado zaboravlja i to, da duhovno-jezički genocid nad jednom narodom po pravilu sprovode upravo asimilantni pripadnici sopstvene etničke grupe – i da je to upravo slučaj i sa Bunjevcima.

7. U Mađarskoj nije poznat ni osnovni historijski fakat što se tiče specifičnosti hrvatskog nacionalizma, kojeg karakteriše psihološko nastojanje esproprisanja nacionalne svesti susednih naroda.

8. U Mađarskoj je vrlo slabo poznata i činjenica da kroatizacijskim nastojanjima daje zapravo realnu osnovu značajna okolnost prema kojoj jezik dinarske grupe južnoslovenskih naroda se u stvari ne može razlučiti.

9. U Mađarskoj nije poznato empiričko saznanje da je pitanje nacionalnog bića uvek političke prirode: samostalan narod ima pravo na jezik sa imenom od sopstvenog etnonima čak iako je to istovetan sa drugim jezikom.

10. U Mađarskoj je danas skoro nepoznata historijska činjenica da su se Bunjevci žestoko borili kako protiv velikosrpske tako i protiv velikohrvatske etničke agresije: to su 1848. vodili sa oružjem a od 1918. putem političkih pokreta.

11. Vladajuće mišljenje u Mađarskoj je posve iluzorno i pogrešno, prema kojem bi svojatanje Bunjevaca od strane velikohrvatskog nacionalizma za vreme Tita – poreklom iz murskih krajeva – bilo nepovratno i jasno.

12. U Mađarskoj se ne shvata da bi trebalo uzeti u obzir, pri rešavanju hrvatsko-bunjevačkog spora, osim mišljenja Hrvata i mišljenje Srba, kao i neutralnu austrijsku i italijansku historiografiju i stavove slovenačkih ili bošnjačkih naučnika.

13. U Mađarskoj vlada neverica čak i prema već empirijskom statističkom faktoru, da će se i broj Bunjevaca spektakularno povećati u slučaju ako se Bunjevci oslobode od idejnog ropstva hrvatskog nacionalizma.

14. Konačno, s obzirom da samostalno biće bunjevačkog naroda danas još samo hrvatska strana poriče, pri formiranju zvaničnog mađarskog stava mora se uzeti u obzir odlučujuća historijska činjenica da se ovde doseljeni Bunjevci u prošlosti nikada nisu izjašnjavali kao Hrvati!

Poštujući i braneći pravo na slobodu opredeljenja onih koji se danas i dalje osećaju Hrvatima, moramo napomenuti da kriterij pripadnosti jednoj naciji ne leži ni u faktičkom istorijskom poreklu, ni u sopstvenom jeziku, nego, pre svega, naravno u nacionalnom identitetu. A polazeći od ovog stanovišta, nacionalnom biću mađarskih Hrvata dolikuje priznanje isto tako, kao što to zaslužuju i stanovnici sa isključivo bunjevačkim ili bošnjačkim osećajima bez trunca hrvatskog i srpskog ili drugog identiteta, jer prema stavu Etnografskog instituta SANU u ovom pitanju „vrednovanje i merenje ispunjenosti objektivnih kriterijuma za postojanje nacionalne manjine u cilju priznavanja, ili negiranja postojanja određene nacionalne manjine, ne može da bude predmet naučnog istraživanja i zaključivanja.“ SANU nam skreće pažnju i na to, s punom pravom, da „takvi pokušaji znače negiranje subjektivnih kriterijuma, a samim tim i nametanje određene samobitnosti licima kojih se to pitanje tiče, odnosno političku instrumentalizaciju naučnog mišljenja.“ Zbog svega toga „Etnografski institut SANU stoji na stanovištu da su Bunjevci grupa sa posebnim etničkim identitetom koja se pravno posmatrano, u skladu sa međunarodnim pravom i demokratskim standardima u državama koje poštuju prava nacionalnih manjina, treba smatrati posebnom nacionalnom manjinom.“

U dokumentu SANU se dalje navode, da “Savetodavni komitet Saveta Evrope koji pomaže Komitetu ministara Saveta Evrope u procesu nadgledanja sprovođenja Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina koji čine priznati i nepristrasni autoriteti u oblasti zaštite nacionalnih manjina”, konstatovao „da je u SCG bilo rasprava vezanih za međusobni odnos između hrvatske i bunjevačke samobitnosti” i podvukao „da ovom pitanju treba prići sa puno poštovanja principa sadržanih u članu 3. Okvirne konvencije i da ne bi trebalo da bude pokušaja da se određena samobitnost nametne bilo kojem licu kojeg se ovo pitanje tiče. U tom smislu, Savetodavni komitet pozdravlja činjenicu da popis stanovništva u Srbiji iz 2002. priznaje pomenute samobitnosti na ravnopravnim osnovama.” Većina Bunjevaca, koji žive izvan hrvatskih granica, se dakle, zahvaljujući tome, već izbavila iz svog velikohrvatskog ideološkog zatvora. To isto želi da postigne i inicijativni odbor

koji se bori za samostalno biće mađarskih Bunjevaca, ako ne u Budimpešti onda u Strazburu.

Međutim ko iz istorijskih etničkih ili jezičkih aspekata želi da vrši agresiju na bunjevačku nacionalnu samostalnost, kao što to, na žalost, čini Mađarska Akademija Nauka svojim zvaničnim i – kao što se to naknadno ispostavilo – sudbonosnim stavom, taj će, pre svega, razotkriti prošlost Hrvata u Mađarskoj, pošto će se iz istorijskih etničkih ili jezičkih aspekata vrlo brzo ustanoviti da su i svi oni Bošnjaci, Bunjevci i Slovenci! Uzimajući, dakle, u obzir sve ovde navedeno, sa poštovanjem molim MTA da preispita svoj zvanični stav objavljen u dokumentu od 11. 04. 2006-e godine i da po ovom pitanju zauzme kauzalan stav, koji je nezavisan od bilo kakvog političkog uticaja, očišćen od velikohrvatskih istorijsko-jezičkih fikcija i koji se zasniva na stvarnim naučnim činjenicama.

Dato u Baji, 7. 12. 2006.

Atila Š. Delvideki

*Atila Š. Delvideki (Délvidéki S. Atilla) je istoriograf, istraživač, istoričar. Rođen je u Srbobranu-Sentomašu (Szenttamás) 1965. godine. Osnovnu školu je završio u rodnom gradu, a građevinsku srednju školu u Bačkoj Topoli. Godine 1988. počinje svoje studije na Filozofskom Fakultetu u Novom Sadu. Na Istorijskom odseku Univerziteta Janus Pannonius u Pečuju (Pécs) je 1996. stekao diplomu profesora istorije. Ekspert je za pitanja zajedničke prošlosti srpskog, bunjevačkog i mađarskog naroda, sa naročitim obzirom na izostavljene ili tamnije stranice naše zajedničke istorije (međunacionalni sukobi, etničko čišćenje, genocid). Studije su mu publikovane u Srbiji i u Mađarskoj. Bavi se i sociologijom manjina, srpskom i mađarskom praistorijom, istorijskom kartografijom, filozofijom religije, istorijom religije, istorijom kosmosa, geologijom, paleontologijom i arheologijom.

Zvonko Stantić

Prilog poznavanju istorije bunjevačke oficirske familije Marković

Istorija oficirske familije Marković, ukazuje na moguć, značajno drugačiji pristup bunjevačkoj istoriji i poriklu. Za sad je još rano, iz elemenata istorije ove familije, koja je bila jedna od dvi rukovodeće, pored Vidakovića, u organizaciji i sprovođenju priseljenja na prostor Ugarske, u saradnji sa austrijskom armijom, donosit dalekosižne zaključke, al ako istraživanje porikla oficirske familije Vidakovića, pokaže značajne sličnosti, moraće se razmisliti o izmini polazni osnova. Prvi koji je piso o oficirima Markovićima, bio je, akademik Slavko Gavrilović. To su naučni radovi, objavljeni u Zbornicima MS za istoriju:

*Sombor u borbi za elibertaciju 1745-1749*³⁴

*Sombor - graničarski šanac (1687-1745)*³⁵

*Podaci o bunjevačkoj oficirskoj porodici Marković (od kraja XVII do sredine XVIII veka)*³⁶

*Podaci iz 1746. o oficirima Potiske i Pomoriške vojne granice*³⁷

---

³⁴ Slavko GAVRILOVIĆ „Sombor u borbi za elibertaciju 1745-1749“. - Zbornik MS za istoriju, br. 37, Novi Sad, 1988.

³⁵ Slavko GAVRILOVIĆ „Sombor - graničarski šanac (1687-1745“) - Zbornik MS za istoriju, br. 46, Novi Sad, 1992.

³⁶ Slavko GAVRILOVIĆ „Podaci o bunjevačkoj oficirskoj porodici Marković (od kraja XVII do sredine XVIII veka)“ – Zbornik MS za istoriju, br. 61-62, Novi Sad, 2000.

U spomenutom tekstu „SOMBOR GRANIČARSKI ŠANAC“ akademik Slavko Gavrilović piše:

Sredinom avgusta 1687. vojska pod hercegom Karlom Lotarinškim prešla je Dunav kod Baje i doprla do *Apatina*, dok su trupe bavarskog izbornog kneza Emanuila prodirale sredinom Bačke. Obe vojske *naišle su na Bunjevce - Race katolike* (rasciani catholici), koji su, nekako u to vreme, prešli iz Bosne (aus *der Turkey herübergegangene Rätzen*) i našli se *na području severne Bačke*. Tu skupinu Bunjevaca, koja se sastojala od oko 5.000 duša, predvodili su Dujo Marković i Đuro Vidaković. Pošto ih je oko 1.500 bilo pod oružjem, knez Emanuil ih je prihvatio i preporučio Dvorskom ratnom savetu pa su *Marković i Vidaković* mogli da pođu u Beč i lično pregovaraju oko naseljavanja na pusta mesta u Bačkoj. Tom prilikom *bunjevačke starešine* molile su da njihovi saplemenici budu stavljeni *pod nemačke oficire*, a nikako pod Mađare.

U međuvremenu, 12. septembra 1687, carska vojska pod komandom generala Veteranija ušla je u *Sombor* gde je dočekan od „*Raca*“ *obe veroispovesti*, naseljenih mnogo ranije, u vreme turske vladavine u Bačkoj. Njima su se odmah pridružili *novodošli „Raci“*, *prvenetveno Bunjevci*, koji se tada za stalno naseljavaju na prostoru severne Bačke. Dvorski ratni savet odobrio je takvo stanje, a general Anton Karafa, za kapetana somborske milicije imenovao je **Duju Markovića**. Isti čin podario je *Đuri Vidakoviću*.

O svemu tome nedvosmisleno svedoči patent generala Antona Karafe, pisan u Eperješu 17. oktobra 1687, u kome se (u slobodnom prevodu sa latinskog) kaže:

---

³⁷ Slavko GAVRILOVIĆ „Podaci iz 1746. o oficirima Potiske i Pomoriške vojne granice“ – Zbornik MS za istoriju, br. 67-68, Novi Sad, 2003.

Grb grofova Marković

Pošto je povodom predstavke Duje Markovića i Đure Vidakovića, Raca katoličkog obreda (Rasciani Ritus catholicorum), *car odlučio da oni, zajedno sa svojom milicijom, bez ikakve zapreke ostanu u okrugu Bačka između Tise i Dunava, počev od Baje preko Subotice, Martonoša, Sente, Sombora, Bača i Titela, do dalje njegove naredbe, neće biti ni u kakvoj zavisnosti ili potčinjenosti bilo kog generala ili oficira mađarske*

vojske, nego samo pod njegovim (Karafinim) generalatom i njegovom zaštitom. Stoga se svima objavljuje i stavlja do znanja da se ni pod kojim izgovorom ne mešaju u službu (nadležnost) pomenute dvojice Raca-katolika, niti da ih uznemiravaju; njima se, šta više, daje pravo da prikupljaju razbežane stanovnike kao i da *iz turskih oblasti dovode druge naseljenike, da postavljaju oficire* i čine sve za carsku službu nezavisno od mađarskih vlasti. Dalje im se, kao *kapetanima*, dozvoljava da mogu arestovati sve skitnice, koji nemaju carski pasoš ili pasoš svojih oficijala, da mogu hvatati razbojnike, progoniti sumnjiva lica, hvatati ih i predavati komandantu u Segedinu. U svemu tome imaće podršku Generalata, odnosno segedinskog komandanta, pukovnika Nehema, kome će se obraćati za sve potrebe, pošto je njemu dato pravo da odlučuje u stvarima koje Karafa zbog udaljenosti od njih (u Eperješu!) ne može da rešava. Tako, dakle, rečeni kapetani sa svim Rackim vojnicima (*cum Rascianis omnibus Militibus*) neće zavisiti ni od koga, nego samo od tog Generalata i komandanta Segedina. To je *izričita careva zapovest* kojoj se, pod pretnjom *teške kazne*, niko ne sme suprotstavljati.

Međutim, u toku 1687. godine želju da preuzme komandu *nad svim Bunjevcima* između Dunava i Tise izrazio je i *pukovnik Pjetro Ričardi*, grof od Like (inače rodom Dubrovčanin), koji je služio pod zapovedništvom grofa Rabate na Slavonskoj granici. Pošto mu je Rabata dao preporuku, Ričardi je krajem januara 1688. godine od Dvorskog ratnog saveta u Beču dobio odobrenje „*da preuzme komandu nad Racima Bunjevcima u Baji i Kalači*” kako bi ih angažovao u borbama protiv Turaka i u obezbeđenju zemlje od razbojnika. Ričardi je, inače, stavljen pod zapovedništvo generala Karafe, pod kojim su već bili Marković i Vidaković. Na taj način Bunjevci su razdeljeni u dve celine: na severniju, na prostoru Baje i Kaloče, i južniju, na prostoru Subotice i Sombora, odnosno Bačko-bodroške županije.

Pojava pukovnika Ričardija uznemiravala je bunjevačke kapetane Duju Markovića i Đuru Vidakovića, pa su se oni aprila 1688. godine, s preporukom generala Karafe, obratili Dvorskom ratnom savetu tražeći i zvaničnu potvrdu svog kapetanskog zvanja, predavanje naselja na Dunavu i Tisi kao i vraćanje hrane koju su im oduzeli Mađari, odnosno

naknadu štete nanete im s mađarske strane, odmah pri prelasku na carsko zemljište. Kapetani su takođe molili za redovno snabdevanje svoje vojske, kao i za zastave i doboše za nju.

Svojim dekretom od *19. aprila 1688.* Dvorski ratni savet, u ime carevo, *potvrdio je imenovanje obojice bunjevačkih kapetana* i obavestio ih da je njihova molba za podelu kapetanata i dobijanje triju zastava, hrane i plate, kao i otklanjanje nepravdi, koje su im naneli Mađari, upućena generalu Karafi, od koga se očekuje da o svemu pošalje informaciju i mišljenje, posle čega će uslediti konačna odluka.

Za Duju Markovića izričito se navodi da je uspešno suzbijao razbojništvo, koje je bilo uhvatilo maha, da je prikupio na sve strane raspršene graničare, kao i da je mnoge stanovnike doveo „iz Turske” i njima napunio graničarske šančeve u Bačkoj. Krajem maja 1690. godine kapetan Dujo Marković, sa ženom Petronelom Vukelić i sinovima Đurom (Đorđem), Matijom i Kuzmanom te kćerkom Martom, dobio je ugarsko plemstvo, a nobilitiran je bio i kapetan Đuro Vidaković, tadašnji zapovednik tvrđave u Baču.

Od jeseni 1690. godine, pošto su Turci ušli u Beograd, ratište se prenelo na Srem i Bačku, pa je bio ugrožen i Šanac Sombor. U dva maha *Turci su napali Sombor*, ali ih je odbila i *porazila racka milicija* pod kapetanom Dujom Markovićem i njegovim starijim sinom Đurom. Oni su *progonili Turke do Višnjice (kod Beograda) i Iriga* i tamo ih, ponovo potukli. U toku zime 1690/91. njih dvojica češće su proterivali Turke i Tatаре iz Bačke i Srema, pobili ih mnoge, pa i pašu Siarta, i doveli mnoge zarobljenike, zbog čega ih je 15. maja 1691. komandant Segedinskog okruga, potpukovnik grof Leopold Herberštajn, posebno preporučio svojim pretpostavljenima. Međutim, Turci su iskoristili jednu priliku kad je kapetan Dujo sa svojim vojnicima bio odsutan iz Sombora, pa su provalili u Šanac i poharali svu njegovu imovinu vrednu mnogo hiljada forinti³⁸.

---

³⁸ Slavko GAVRILOVIĆ „*Sombor - graničarski šanac (1687-1745)*” - Zbornik MS za istoriju, br. 46, Novi Sad, 1992

Prvi među bačkim poginulim Markovićima, bio je Dominik Marković, koji je komandujući jedinicom od 200 konjanika i 600 pešaka, junački poginuo 19. avgusta 1691. godine u Slankamenskoj bici. Prema porodičnom pridanju, Dujo Marković se borio hrabro, jedared prošavši kroz turske redove, ali mu je u povratku turski vojnik nečasno ranio konja, a zatim ga je dok je padao, janičar proboo kopljem.³⁹

Neposredno posle pogibije kapetana Duje, njegov sin **Đuro Marković** obratio se komandantu carske vojske, Ludvigu Badenskom, da bi ga on imenovao za *vicekapetana* u Somboru. Badenski je 28. avgusta 1691. iz svog ratnog logora kod Petrovaradina potpisao dekret kojim je „*plemenitog i vrlog*“ Đuru Markovića postavio za kapetana u Somboru i to ne samo zbog očevih zasluga, nego i zbog Đurinih „sopstvenih kvaliteta i delatnosti,“ ističući lično uverenje da će on u vršenju carske službe, ići stopama svog slavnog roditelja. U isto vreme, Đurin brat **Matija Marković** postao je lajtnant („vicekapetan“) somborske „racke milicije“. Pod njihovom komandom ta milicija, sastavljena od konjice (husari) i pešadije (hajduci), celo leto i jesen 1691. godine „dostojnim načinom i sa dužnom vernošću“ služila je u carskoj vojsci u Segedinskom kapetanatu sve dok, po carskoj odluci, nije bila otpuštena svojim kućama, o čemu je 11. decembra posvedočio segedinski kapetan Jovan Boćan.⁴⁰

Ako se vratimo na same dokumente, koje su **Dominik Marković** i **Đuro Vidaković** podneli dvorskom Ratnom veću (Hofrat) vidimo i određenu strategiju obraćanja. Prvo su bavarskom izbornom knezu *Maksimilijanu* pridali 9. jula 1687. molbu u ime 1500, u borbi protiv zajedničkog neprijatelja, kako su napisali, iskusni i naoružani boraca, tražeć za nji tri devastirane varoši, Suboticu, Baju i Segedin, Sombor ne

---

³⁹ LELBACH Gyla „Bacsikai katonacaládok története“ Budapest, 2011.

⁴⁰ Slavko GAVRILOVIĆ „Podaci o bunjevačkoj oficirskoj porodici Marković (od kraja XVII do sredine XVIII veka)“ – Zbornik MS za istoriju, br. 61-62, Novi Sad, 2000.

spominju⁴¹. Molbu je Maksimilijan zadržavao sve do 1. septembra, kad je zavedena u zvaničnom protokolu. Pisana je na nemačkom jeziku. Četri dana kasnije 5. septembra, oni pridaju *novi zahtiv*, u kojem obavijštavaju Ratno veće da je već došlo 5000 duša iz turske zemlje i mole da njim se napismeno naznače mesta stanovanja.⁴² Sve ovo upućiva da su oni 1500 naoružanih boraca, možda bili 57 dana na uspišnoj probi, pošto za novopridošli 5000 duša, Marković i Vidaković, naprosto obavijštavaju Ratno veće, *da su već stigli*.⁴³ Svakako da je vrlo upitna često citirana varijanta, da su ovom seobom rukovodili, pored ovoliko naoružani boraca, 18 franjevaca, koji su se prema nepotvrđenom dokumentu iz đeđeškog samostana, morali vratiti u tadašnju Tursku, kako stoji u dokumentima, a misli se na Bosnu, kako je to akademik Gavrilović priveo. Jedino je sigurno, da su oni dilili sudbinu naroda i ko virni “ujaci” pratili ga di god da je išo. Znali bi smo o tom više, da su sačuvane originalne matične knjige rođeni, umrli, vinčani, krizmani i prikršteni, pisani ćirilicom, al su subotičke pripisane u segedinskom franjevačkom samostanu na latinicu, pod rukovodstvom fra Daniela Zavodskog, dok su somborske takođe u tom periodu pripisane, takođe na latinicu, po svemu sudeć u bajskom franjevačkom samostanu, pošto je subotički pripadao

---

⁴¹ Hofrat 1687. Prot. reg. Tulio 400. No. 11:Remittitur hiermit sind auderer, dass dergleichen Ratz, welche sich in 1500 wehrhaften Mannern bestehend anerboten treu zu verbleiben und andere mehr vom Feinde herüber zu bringen, gegen dem, dass ihnen zu Szegedin, Sobathic und Bouia zu verbleiben und die drei vorgeschlagene Palanken zu erbauen erlaubt werdo...

⁴² 1686.godine Segedin kao jedan od većih ugarskih gradova ima 2000 stanovnika. Vojna jedinica od 1500 iskusnih boraca za ono vrime je bila ogromna. Taj broj bi i danas bio respektabilan.

⁴³ Hofrat 1687. Prot. exp. folio 573. No. 43. : Markovics und Juro Vidakovics bitten um einige devastirte Castellen und territoria für 5000 aus der Turkei herübergegangener Ratzen, damit sie unterkommen und sich ernähren mogen. Versprechen dagegen jederzeit unter dem Commande eines deutschen Generals eder Offiziers wider den Erbfeind die Waffen zu führen...

redodržavi sv.Kapistrana ko i segedinski, a somborski redodržavi Bosne Srebrne, ko i bajski. Originalnost ti crkveni knjiga počinje tek od momenta kad su ko novopripisane, date na upotribu franjevačkim župama. U jednoj odluci rukovodstva grada Subotice iz 1696. godine stoji odluka da se za desetogodišnjicu doseljenja napiše detaljna hronika, al za sad je nisam uspio nać u dokumentima IAS, il u objavljenoj literaturi.

Poznati Plemićki rodovi Markovića su: Marković de Progarsk, Markovics de Vasvár, Markovics de Zsena, Markovits de Gátföld, Markovits de Kisterpest et Spizza, Markovits de Pankota, Markovits de Szamosujvár, Markovits de Zsena, Markovich de Csernek i Markovits de Spizza.

Med najstarije spomene Markovića, ko sridnjovikovni vlastelina, nailazimo na **Ljuboslava Markovića**, u povelji broj III, iz 1323.godine, zapisane od dijaka Brajana iz Bobovca, tadašnjeg pristonog grada Bosnie, u Zemljaničkoj župi, kojoj je gospodar bio Stipan Hrvatinić, pod tadašnjim banom, Stipanom Kotromanićom.⁴⁴

Drugi mogući trag, vodi do neretvanskog ratničkog plemena Kačića, omiški knezova, jednog od šest rodova iz koji su birani banovi. Godine 1499. Kačići i područje Krajine, padaje pod tursku vlast. U to vrime, starešina Kačića je knez **Juraj Marković**, kod kojeg je plemić Dmine Papalić, vlastelin tvrđave *Nehaj* u Kaštel Štafiliću kraj Splita, pronašo 22. oktobra 1500. godine u Krajini, u Poljicama, čuveni manuskript, „*Letopis popa Dukljanina*“ ili „*Barski rodoslov*“ iz 12. vika, o čemu svidochi Marko Marulić, koji je hroniku pisanu ćirilicnim pismom, čiji original do sad nije pronađen, priveo na latinski jezik.⁴⁵ Kaki je zapravo naziv bio u originalu, danas niko pouzdano ne zna, više je stvar privođenja, pod uslovom da Marulić nije uno izmina, ko što je već u nemačkom privodu Biblije uneto. Podaci o bunjevačkoj familiji Marković de Spizza, iz koje su i somborski Markovići, vode nas u

---

⁴⁴ „GLASNIK Zemaljskog muzeja“ Sarajevo. 1906. str.416.

⁴⁵ <http://hr.wikipedia.org/wiki>

duboku prošlost na prostoru današnje Crne Gore, do sridnjevikovnog mista Spič i kadgodašnje njeve velike tvrđave Haj Nehaj, sa crkvom posvićenom Sv. Dimitriju, izgrađeni oko 1500.godine (Nechagia), čije impozantne zidine i danas stoje na planini iznad Sutomora. U vrime vladike Petra Petrovića iako katolici, potpomognuti carskim austrijskim dvorom, imali su određenu ulogu u konfiguraciji odnosa Austrije i Crne Gore. Na sličnim zadacima naoružavanja crnogorske vojske u to vrime, valjda ne potpuno slučajno, Austrija je angažovala još *dva Bunjevca*, ličke *generale Rukavinu i Filipovića*. Za vrime Austrougarske, granica sa Crnom Gorom prolazila je opštinom Bar, do šumovite plaže Šušanj, koja je bila na austrijskoj teritoriji. Na plaži u Sutomoru, sve do kraja I svitskog rata, stala je bista Franje Josipa, koja je posli pobide crnogorske vojske, bačena u more. I plemeniti **Markovići** u Umagu, potiču od barsko-budvanski Markovića, a koriste još uvek stari grb. U opisu jedne bunjevačke svadbe sa početka 18. vika, na prostoru Duvanjskog polja, spominje se upotriba crvenog barjaka sa bilim križom i bilim obrubom. Ovaku zastavu, al ko crkvenu, s bilim križom u sridini ko simbolom, sačuvali su iseljenici iz Crmnice u Peroju (Vodnjan, Pula, Istra), iseljeni tamo 1657. Crnogorski krstaš barjak (prvi put se spominje u jednom dokumentu iz 1687. godine) bio je sa crvenim krstom na bilom platnu, do kraja 18.vika, to je glavna crnogorska ratna zastava, takozvani alaj barjak. U vrime Petra II Petrovića barjak minja izgled, te je od tog vri-mena na crvenom polju bili krst, a u vrime kneza Danila I Petrovića crveno polje je obrubljeno zlatnožutim obrubom. Crmnica je područje sa kojim se sutomorsko područje graniči. U njoj postoji prizime Spičano-vić, što znači da se ta familija, izmisticivši se doduše samo 1-2 km, ipak doselila iz susidnog Spiča. Na stilizovanoj mletačkoj graviri Bara iz 1571. godine neposridno prid osvajanje grada od Turaka, mož se vidit položaj *Spiča* (zapadno od Bara) - Spich - s kaštelom Nehaj (Nechagia) i Ratačkom opatijom Sv. Marije, po kojoj je Sutomore dobilo ime (Rotez abacia) u Barskoj biskupiji, izmed Bara i Paštrovića. U vrime koje se odnosi na Markoviće, to je zapadni dio područja Spič, koji na more izla-zi plažom Čanj (što bi se moglo privesti ko Ivanovo) i poluostrvom Ratac. Istočno od Bara su *Mrkojevići (Marchoueigi)*, pravoslavci koji su priznali osmanlijsku vlast (na njevoj tvrđavi vidljiva je zastava sa polumisecom), a prema njima je stražu čuvala *Guardia de Marchoigi*.

Manje utvrđenje iznad plaže Sutomora koje je možda nešto starije, zove se Golo Brdo, a postoje indicije da se zvalo Haj. Pripadnicima mađarski i švajcarskih plemićki ogranaka porodice Marković, ove informacije nisu nepoznate. Tokom šezdeseti godina, švedanka **Dorothea Markovic de Szenai**, dolazila je u *Spič* i slikala kaštel, odnosno tvrđavu *Haj Nehaj*, razgovarala i stanovala kod meštana Sutomora, koje spada u spičku oblast, a istraživala je i u Herceg Novom. Đula Lelbah je u svojoj knjigi⁴⁶ pogrišno locirao Doroteino putovanje “in Cattaro”. To me je navelo da pokušam utvrditi etimološki šta je “de Spizza” i ima li tom spomena u Kotoru. Nije bilo, al sam imo sriće da me ljudi upute na Bar, koji je od 1089. godine sidište Barske nadbiskupije i arhiepiskopije Dukljanske crkve. Na grbu porodice Marković de Spizza stoji 1187-1741. godina kada su pod ovu nadbiskupiju spadale biskupije Kotorska, Ulcinjska, Skadarska, Pilotska, Svačka, Drivatska, Raška, Zahumska, Bosanska i Travunjska biskupija.⁴⁷ Na grbu vidimo iznad kamene tvrđave crveni malteški križ, devetozubu krunu koja je dozvoljena samo grofovima, crnog medvida i jednoglavog orla, te lavove koji drže tri klasa žita, poput sadašnjeg bunjevačkog grba.

Pored **Dorothee Markovic de Szenai**, dolazili su ovim povodom u Sutomore i budimpeštanski Markovići de Spizza. U zborniku naučni istraživanja o bunjevačkom jeziku “Bunjevci. Etnolingvistička istraživanja”, profesora Žarka Bošnjakovića i Biljane Sikimić, izdatom prije mjesec dana, u popisu korišćene literature, navedena je knjiga profesora Momčila Popovića i Dragoljuba Petrovića “O govoru Spiča”. Prema razgovoru sa prof. Petrovićom, u analizi sadašnjeg govora, u regionu Spiča nije našo dodirni tačkica sa bunjevačkim jezikom.

Zanimljivo je da pored spominjane dvije tvrđave pod imenom Nehaj, za prostor na kojem žive ili su živili Bunjevci, možemo vezati i senjsku tvrđavu sa istim imenom Nehaj.

Med somborskim Bunjencima, nalazi se i prezime Paštović, koje su iseljenici s područja između Sv. Stefana, kako se kadgod zvalo puno

---

⁴⁶ LELBACH Gyula „Bacsikai katonacaládok története” Budapest, 2011.

⁴⁷ http://hr.wikipedia.org/wiki/Barska_nadbiskupija

šire područje od današnjeg, te Buljarica, nosili u novim sridinama. Ima ga u Italiji, i u Istri (Pastrovicchio). Ne želeć prijudicirat njevo poriklo, ko ni poriklo Markovića, znamo da u vezi s tim, slidi još dosta istraživanja, kako bi se stavovi mađarski autora i članova ove familije, učinili eventualno koherentnijim. Iz iznetog, *ne mož se zaključit* da je poriklo ostali naših familija, geografski identično sa poriklom Markovića. Poznati mađarski vaterpolista, dvostruki olimpijski pobidnik, sad već pokojni *grof Kalman Marković de Spizza et Kisterpest* (26.8.1931- 5.12.2009.), u intervjuu za mađarski *Sportmúzeum*, na pitanje mađarskog novinara dal su Markovići na mađarsko tlo stigli ko Srbi, odgovara da ne misli da se tako tribaje izjašnjavat, jer su oni, kako kaže, Dalmati, što nesumnjivo svidoči, da suprotno mnogim tekstovima, mađarizacija nije uništila sve što je slavinsko, pa ni među najvišom gospodom, kako često čitamo, već je ta živa žerava, pokrivena debelim slojom gari. U Mađarskoj je 1939. godine, kad je donet zakon zvan “Numerus clausus” živio vrlo velik broj Jevreja sa prizimenom Marković. Zato je Kalmanov otac 1940. iz opreza, zatražio i dobio potvrdu plemstva. Iz potvrde se vidi da oni tu potvrdu temelje na starijoj potvrdi Marije Terezije, a iz nje se vidi da su oni, kako kaže dalmatinski grofovi, o čemu kod kuće ima tušta dokumenata. Do 1945.godine živio je grofovskim životom, iako je otac u prithodnom periodu uspio prokockat od Pešte do Las Vegasa, više od 80% imetka na pokeru, menšdeferu, ajncu i kladenju. I Kalman je imao taki sklonosti, al je poraz daleko teže podnosio nego radost pobide, pa se nije pravo laćo. Maturirao je iz latinskog u gimnaziji, a posli završava vojne škole. Na oslovljavanje sa barune, dva put ispravlja novinara, naglašavajuć veliku razliku, da je grof za rang viši od barona, iznad je kaže herceg, nadherceg i kralj, a ispod su baroni i plemići (armalisti). Igro je vaterpolo za “Ferencvaroš” a najviše za “Vašaš” što bi se kod nas moglo privest ko “Metalac” i za “Spartakus”. Iako ni po čemu nije pripado med metalce u “Vašašu”, oni su ga prihvatili, premda je već ko vrlo mlad imo sklonosti da komanduje ekipom, kako kaže, njegov se glas vrlo često čuo u bazenu. Taj klub je najviše volio, jer ga nikad nisu provocirali zbog njegovog grofovskog porikla ko u Ferencvarošu, zbog čega ji je napuštio. U novom klubu ga je rukovodstvo od tog zaštitilo. Na helsinškoj Olimpijadi 1952. je već sa 21 godinom vođa pobidničkog tima. Tu ulogu mu je selektor povirio ko

taktički najzrilijem u timu, iako je samo jedan bio mlađi. Nikad kaže nije bio diktator, nikad nije bio nadmen prema saigračima, uvijek je motiviso razgovorom. Na Olimpijadi u Melburnu 1956. još uvijek je imo komandnu ulogu u šampionskom timu. Tu su se kaže, u finalu borili protiv Sovjeta, ne samo ko sa protivnicima, već i kao s neprijateljima, zbog mađarske revolucije. 1956. godine olimpijski tim se vozom priko Italije i Jugoslavije vratio u Mađarsku. Na **Markovića** su se kladili da će baš on bit prvi koji će emigrirat, međutim *oficirsko vaspitanje* nije mu to dozvoljavallo. Tad je u Budimpešti imo majku, mamu i buduću ženu. Posli demokratski promina u Mađarskoj, titulu grofa prinosi na Zoltana sina iz trćeg braka, višegodišnjeg Dejvis kup igrača, a sad pridsidnika FK "Vasas" Budimpešta. Zanimljivo je da se i Zoltanu u štampi i zvanično, obraćaju titulom grofe. Koliko je ona u Mađarskoj bila velika, govori nam izmed ostalog činjenica, da su grofovi sa admiralom Miklošom Hortijem, sve do početka II svitskog rata, ako njim je tako odgovaralo, razgovarali sideć na konju, dok je on ko plemić nižeg ranga, moro stojat.⁴⁸

Najstarije podatke o familiji **Marković** u Hrvatskoj, nalazimo još u 15. viku, u selima Mohlić i Šćitar u Bužanima (oko današnjeg Perušića), a oko 1487. godine Markoviće nalazimo u Kosinju. U Modruškom urbaru iz 1486. godine spomenut je plemić Marković, Anton i dva kmeta Markovića. Nakon provale Turaka, Markovići se iz Modruša sklanjaje u Ogulin na sigurno. Oko 1715., nakon oslobađanja Hrvatske od Turaka, Markovići sudiluju u poznatoj seobi u kraj oko Pečuja, tako da su se naselili u selo Garčin kod Mohača.⁴⁹

U Ogulinsko-modruškoj dolini **Markovići** su jedno od najstariji prizimena, a prvi se put spominju 1461. u jednoj ispravi kojom župnik u Gomirju, Matko Grepčić, daruje selo kmeta Broza Markovića samostanu Svetog Mikule na Gvozdi (Sveti Nikola na Kapeli).

---

⁴⁸ Karsai Elek, „A budai Sándor palotában történt 1919.-1941.“ Budapest, 1963.

⁴⁹ Hrvoje Salopek, Ogulinski i Modruški rodovi, Matica hrvatska Ogulin-Hrvatska matica iseljenika-Rodoslovno društvo "Pavao Ritter Vitezović", Zagreb-Ogulin

Godine 1447. nalazimo **Markoviće** ko plemenite ljude u Nebljusima, u Nebljuškoj župi.⁵⁰

Markovići su bili stari rod i u Prozoru, kod Otočca. U Gackoj je najstariji spomen ove familije iz 1540. godine, di u Prozoru nalazimo dvi familije **Marković**, u popisu članova vojne posade tvrđave Otočac iz 1672. Ova je familija popisana ko nova haramijska familija, u tvrđavnom nasilju Otočac. Kad su Turci tokom 16. vika navaljivali na te krajove, nekoliko familija Markovića iselilo se u Sloveniju i Gradišće. Poriklom su iz severne Dalmacije, iz okoline Zemunika. Godine 1605. senjski kapetan Frankol, nakon zauzimanja Zemunika, u Senj i okolinu dovodi oko 700 *bunjevačkih familija*, među kojima su, prema nikim podacima, bili i **Markovići**. Pripadali su rodu Krmpoćana, a u grupi krmpoćanskih familija, spominju se u dokumentima Vuk i Tomo **Marković**. Naselili su ji u Lič u Gorskom kotaru, na imanju Zrinjskih. Iz Liča, zajedno s drugim *familijama Bunjevaca-Krmpoćana*, u drugoj polovini 17. vika, naseljavaje Podgorje i okolinu Svetog Jurja. Ovaj se rod navodi u poznatom popisu žitelja tvrđavnog naselja iz 1701.godine, a bili su u Otočcu jedan od jači i brojniji rodova. Markovići su iz Otočca naselili Kmpolje, Perušić, pa ji u tim područjima imamo zapisane u popisu iz 1712. Zabiluženi su i u Budaku, te u Pišaću, pokraj Udbine u Krbavi. U gradu Senju, živilo je nekoliko familija Markovića, a najpoznatiji med njima, bio je senjski trgovac Josip pl. Marković. Osim **Markovića Bunjevaca**, postoji i poriklom goranska grana familije Marković, koja je u Gacku i Liku doselila iz Gorskog kotara. Prema popisu stanovništva iz 1930. godine, ove Markoviće nalazimo u Perušiću, Kmpolju i Ličkom Osiku.⁵¹ Teško je utvrdit vezu izmed ovi Markovića i Markovića iz Otočca, pa tako i Markovići koji se spominju u Prozoru 1540. nemadu po svemu sudeć, veze s Markovićima – Bunjevcima, koji su doselili iz severne Dalmacije. Prema popisu stanovništva iz 1930. godine, u Pa-

---

⁵⁰ Enver Ljubović - "Grbovnik Gacke, Krbave, Like, Senja i Vinodola" , Senjsko književno ognjište, 2007.

⁵¹ . Stjepan Pavičić, Seobe i naselja u Lici, Zbornik za narodni život i običaje, knjiga 41., MH, Zagreb, 1962

zarištu je bilo 30 familija **Marković**, a u Svetom Jurju i Gospiću, po četiri familije roda **Markovića**. Mnogi su iseljeni, posebno izmed dva svitska rata, na područje Novske, Gradiške, Garešnice, Slavenskog Broda, Našica i Požege.⁵² U istom popisu, di su popisane stare otočke familije, nalazimo i Markoviće sa 65 familija⁵³ Markovići su služili ko iskusni graničarski oficiri u raznim dilovima Vojne krajine, pa su zbog revnosne službe mnogi bili unapriđeni u visoke vojne činove, a mnogi su dobili i visoka vojna i druga odlikovanja.

U jednoj od prvi *seoba Bunjevaca 1605.* godine, nakon što su Osmanlije zauzeli Zemunik, prišlo je iz Ravni kotara i Bukovice, na stranu Austrije oko 700 osoba, od toga oko 200 za vojsku sposobnih i s oko 20 000 komada sitne i krupne stoke, a naseljeni su u Lič kraj Fužina, koji je od 1522. bio pust i nenaseljen. Ta je grupa doseljenika bila poznata pod imenom "**Krmpoćani**", jer je došla s područja stari Krmpota (danas Međida)⁵⁴ u području između Knina, Benkovca i Obrovca, koju su vodili knez Damjan Petrović-Krmpoćanin, njegov rođak Tadija Petrović, Tomo Skorupović, Mile Butorac i **Toma Marković**.⁵⁵ Iz nedavno izašle knjige Zlate Bujan Kovačević, "*Fužinarski Bunjevci*", vidimo da ti *Bunjevaca*, još ima u znatnom broju, al da njim je jezik zbog nedostatka podrške i pritiska starosidilačkog stanovništva na one "koji su sašli s planine, misleć na Bunjevce", posto mišavina njevog novoštokavskog, sa čakavštinom, čak sa primesama kajkavštine, što nas triba ozbiljno opominjat, da svoj jezik, makar ko humani bileg prošlosti, marno čuvalo, koristeć ga naročito u svakodnevnoj komunikaciji, ne zaboravljajuć da škula dicit nije dovoljna.

Prema Vajay Szabolcsu, švajcarskom geneologu mađarskog porikla, neupitno je da u Ugarsku doseljena grana bunjevačke familije

---

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem

⁵⁴ Primedba autora

⁵⁵ Ivan pl. Tomičić od Gorice: "Rod Rukavina", Prosvjeta, Zagreb, 1898, s.128-130.

Marković, potiče od **Stefana Markovića**, koji je služec u carskoj floti, za ostvarene uspihe i vojne zasluge, zajedno sa svoji šestoro braće i ocom **Alessiom**, dobio je 6. oktobra 1541. godine plemstvo od Karla, 5. nemačkog cara i 1. španskog kralja. Stipan (zabilužen ko Stefano) Marković, je sa svojom braćom i ratnom grupom brodova kojom je komandovao, pomogo carskoj floti u *bici kod Majorke*. Od ove braće, tvrdi on, nastale su somborska, subotička i lička grana. Kasnije je jedna grana Markovića, uspila dokazat i ponovo obnovit plemstvo, sa pridevom de Spizza, dobijeno od mletačkog dužda, kojem pripadaju i somborski Markovići⁵⁶

U svom radu „Somborska bunjevačka porodica Marković“, akademik Slavko Gavrilović navodi štogod drugačije podatke: -Kasniji dokumenti, iz prve polovine XVIII stoleća, svedoče da je somborska bunjevačka i kapetanska porodica Marković bila poreklom iz Like, a još četrdesetih godina XVII veka Markovići su, kao martolozi, služili u turskoj vojsci, nakon čega su, kako u svom obraćanju carici Mariji Tereziji 1748. g. navodi major Marko Marković, ističući to kao posebnu zaslugu svojih predaka, prešavši sa turske na austrijsku stranu, napustili pravoslavlje i prihvatili rimokatoličku veru (...*Praedecessores mei ejuratis Schismaticis Dogmatibus, Orhodoxae Romano Catholicae fidei salvificia amplexi Sacra...*), u koju su preveli i znatan broj svojih sunarodnika.

Somborska grofovaska familija Markovića de Spizza, uništila je u posliratnom periodu dokaze vlasteliskog porikla, ko uostalom i gotovo sve plemićke familije, a dicit o prithodnom periodu, radi njeve sigurnosti nisu divanili. Ipak po ličnom kazivanju **Ivana Markovića**, njegov otac takođe **Ivan**, mu je 1994. godine, tek kad je znao da mu se kraj primako, ispričao par detalja iz porodične istorije. Gradonačilnik Josip je jednog zimskog dana tiro sanke priko zaleđenog rukavca Mostonge. Led je popuštio, a Josip se naša u smrtnoj opasnosti. Tad se zavitovo Gospi, ako se živ izvuče, u njezinu čast, podigniće zavitnu kapelu. To je bio razlog podizanja zavitne kapele Snižne Gospe. U kući izgrađenoj 1904.,

---

⁵⁶ LELBACH Gyla „Romba dölt világ” Budapest, 2010

od koje je Markovićima 1956. godine oduzeta polovina, živio je **Josip Marković** unuk gradonačelnikov, čije slike se nalaze u familijarnoj zaostavštini. Njegov mlađi rođak, somborčanin Arpad Marković, bio je *austrougarski general*, koji se posli I svetskog rata priselio u Brazil, di je u Rio de Žaneiru bio vlasnik fabrike porcelana. Do kraja pedeseti godina redovno je slao roditeljima Ivana Markovića u Sombor kafu, kakao i biber, što je bio u to vrime glavni dio kućnog budžeta, a onda su kontakti pristali. Brat Ivana starijeg, *grof Dr Bela Marković* (1897.-1941.) bio je *konzul Kraljevine SHS u Grčkoj*. Poginuo je 1941.godine u avionskoj nesrići.⁵⁷

Oko plemićke povelje od 29.maja 1690. godine, vodile su se rasprave, dal je nju zaslužio Dominikov⁵⁸ otac Đuro Marković, jer se i njegove zasluge u povelji navode, il sam Dominik, za vojne zasluge u oslobađanju kršćanski teritorija od turske vojske, odnosno dovođenja 1500 naoružani i iskusni boraca u Bačku. Prema **Andriji Markoviću**, potomku **Adalberta Markovića**, nema dileme da je car Leopold I, što potvrđiva i Ivan Bojnic,⁵⁹ plemstvo dodilio Đurinom sinu Dominiku, Duji Markoviću. Na porodičnom stablu, koje je izradio Sluha Marton, vidljivo je da ono počinje sa Đurom, a *ime Dominika navedeno je kao Damjan*, što je narodu bliži oblik od crkvenog Dominik.⁶⁰

Dujinog sina Đuru je na komandno misto somborskog kapetana imenovo Luj Badenski, koji je kasnije učestvovao u bitki kod Sente. Oko tog ko je sve bio kapetan somborski, ima dosta proizvoljnosti, ko što je spominjanje kapetana Jajića i Brankovića, kao komandanata somborski husara i hajduka, u ovoj bitki. O tome, somborski istoričar Milan Stepanović kaže: „Somborski kapetani su bili: Duja Marković (1687-1691), Đuro Marković (1691-1716), Jovan Branković (1717-1734) i

---

⁵⁷ Razgovor vođen 9.11.2013.

⁵⁸ U familijarnom stablu Markovića u knjizi „SZLUHA Marton, „Bács-Bodrog vármegye nemes családjai” Budapest 2002“ umisto imena Dominik, odnosno Dujo, stoji Damjan, što je bliže bunjevačkoj narodnoj tradiciji.

⁵⁹ Ivan BOJNIC „Velika knjiga plemićkih grbova“, Budimpešta 1896.

⁶⁰ SZLUHA Marton, „Bács-Bodrog vármegye nemes családjai” Budapest 2002.

Marko Marković (1734-1745). Netačni su podaci o Jovanu Brankoviću ko pridvodniku Somboraca 1697. godine. u Bitki kod Sente, a o navodnom kapetanu Jajiću (il Jaiću) nema relevantni istorijskih podataka, tako da je vjerovatno samo rič o pridanju (u Somboru je, polovinom XVIII vika, postojala srpska porodica Jaić, al njezini članovi nisu imali vojničke činove, niti su bili imućni). To je prvi put pomenio Nikola Vukićević, u svojoj mladalačkoj povisnici Sombora 1860. godine (taj rad je pripun pridanja i zapisani priča stari Somboraca, al brez upotrebe pisani arhivski izvora).

Prema Đuli Lelbahu, koji je u rodbinskim odnosima sa Markovićima, izdata je komanda (pridpostavlja se da je izdo svojim podčinjenima ondašnji kapetan somborske milicije **Đuro Marković** stariji) da se sjaši sa konja i da se pišačkim jurišom napadne na turske šančeve. Turci su potisnuti prema mostu, koji je bio pod stalnom artiljerijskom vatrom. Poginilo je oko 20000 i nestalo oko 8000 Turaka, od veliki vezira do begova i janičara. U ovoj bici *poginuli* **Đuro Marković** imao je *sina*, takođe **Đuru**, koji je u braku sa Anom Kovačić imao sina **Adalberta** (1749-1819.) koji je 1780. bio glavni bilužnik, a od 1787. je bački katedralni odvitnik. Prija tog bio je stanovnik Kule i Apatina, u kojem je i umro. On je dobio kraljevsku plemićku povelju 1803. godine, posli koje koriste pridložak de Nemesmilitics. Adalbert je od 1818.godine prisidnik sudbenog stola Bačke županije i rukovodilac pravni poslova „Društva kanala Franc Jozef.“ Njegova unuka **Agneza Marković**, udata za Samuela Skenderovića, imala je ćerku Petronelu (1855-1936.) koja se udala za Matu Vojnića de Bajša. Ko somborski kapetan, Đuro je više puta *zapisan ko* **Đuro Dujmović**, sa prizimenom po očevom hipokorističnom imenu.⁶¹ Istraživanje geneologije ove familije složeno je, jer se po starom običaju unucima, jel sinovima daju didina jel očeva imena.

Sin Duje Markovića, **Josip**, a ne Josif, kako se u pojedinim somborskim tekstovima navodi, bio je oženjen plemenitom *Marijom Šajnović*, koja mu je rodila dva *sina* **Marka** i **Josipa**. Josip je bio somborski varoški biro, jel kako bi danas kazali – gradonačelnik. On je

---

⁶¹ Ibid.

zaslužan za pošumljavanje oko 1000 ha Bukovca i Šikare, za šta je sadni materijal nabavio iz Slavonije i iz Senja. Uredio je somborske sokake i pustare. Isposlovo je kraljevske garancije za kopanje kanala, koji povezuje Dunav sa Tisom. Kanal je završen 1802. godine, omogućivši transportovanje poljoprivredni viškova iz Bačke sve do Ulma, što je naročito vidljivo u uspihu porodice Lebah, koja je od Vojnića naslidila Zobnaticu. Austrijska carevina dobro je znala cinit sposobne ljude, te je tako carica Marija Terezija, Josipu dodilila zlatnu medalju sa kolajnom.⁶² Đula Lebah je tu napravio grešku, **Josip** nije bio kapetan, pošto on *dolazi u Sombor tek posli elibertacije*. Sridinom septembra 1687. mnogobrojno tursko stanovništvo i vojska, mirno napuštaje Sombor. Oktobra i novembra naseljavaje se u njeg Bunjevci, a 1690. naseljavaje se Srbi u Velikoj seobi, pod Čarnojevićem. *Potiska* i *Pomoriška vojna granica* postojala je od 1702.⁶³ – 1751.⁶⁴

U Istorijskom arhivu grada Sombora, *sačuvan je samo jedan originalni dokument Markovića*, a to je pismo pukovnika **Marka Markovića** svojim militarima i somborskim deputircima, pisano u Aradu 1746.godine⁶⁵, al navedimo i nekoliko zanimljivi pripisa izvoda odluka razni organa, u vezi sa radom **Josipa Markovića**:

-Još 1769. godine sudac SKG Sombora podneo je *spasonosni plan* da se podigne skela kod sela Almaša, odnosno od Apatina do Almaša, dakle kod utoka Drave u Dunav. Razlozi su bili sledeći: Kad bi se ta skela postavila jako bi skratio put za trgovce od Bačke i potiskih krajeva do županija Hrvatske i Slavonije. Skela kod Dalja nikako ne odgovara jel se Dunav tamo često izliva skoro na jednu milju i jako otežava prolaz. Kad bi se skela podigla i uspostavio promet, put bi bio bez velikog obilaženja, bez opasnih puteva, bez plaćanja taksa, tako bi se

---

⁶² LELBACH Gyula „Bacsikai katonacaládok története” Budapest, 2011.

⁶³ 1702. Sombor postaje „vojni šanac“, a 1717. „vojna varoš“

⁶⁴ 1745. u vojnoj varoši Sombor, dolazi do ukidanja Potiske vojne granice, zbog čega Somborci na zboru 18. novembra donose odluku da krenu u borbu za elibertaciju i potvrdu svojih privilegija.

⁶⁵ Istorijski arhiv Sombor, Fond Vojno utvrđenje Sombor (1720-1749)

moglo stići za pet sati od Osijeka do Sombora, a time bi se trgovina i te kako unapredila, a da se ne spominje koristi za vreme rata, bio on pruski ili turski, ovaj put bio bi najprikladniji i najkraći, kako preko Dunava, tako i preko Drave, da se dođe u središte bačke županije, da se prebaci hrana i sva ratna oprema, a bez ikakvog obilaženja.⁶⁶

-**Josip Marković** je prvi planirao čišćenje jezera (flavialis locum) pokraj Sombora. Tako bi se povezala Mostonga sa Dunavom. O tom pitanju neka se sasluša Marković i odrede spremni inženjeri koji će ovaj projekat proučiti i o tome nas detaljno obavestiti.⁶⁷

-Ovo je prvi poduhvat melioracije ovih krajeva pre nego što su braća Kiš ostvarili plovni kanal Beždan-Bečej. **Josip Marković** je jedan od najznačajnijih pomagača braći Kiš da im se omogući dobivanje dozvole za kopanje Bačkog kanala (Dunav-Tisa). Kanal je mnogo koristio Somboru. Isušeno je velik broj rukavaca Mostonge i to baš na teritoriji grada. Nestale su bare koje su bile podloga za širenje zaraznih bolesti. Poznato je da je Sombor i okolina u to vreme bio većinom pokriven trskom i raznim šibljem u kojima su se legle razne barske ptice i krstarili čopori vukova.⁶⁸

Na istom tragu je i dokument Generalne kongregacije iz Baje od 25.aprila 1775, u kojem se između ostalog kaže: -Ujedno se upozorava Bačka županija i vaša pretitularna gospodstva da pristupe čišćenju Dunava jer od Tolne do Petrovaradina već četiri godine stradavaju trgovci sa hranom zbog podvodnih panjeva i drugih smetnji. Ista kongregacija piše 8. septembra iste godine u dopisu pod naslovom „Čišćenje sliva Dunava kroz županiju, o planiranom kanalu somborskog suca **Josipa Markovića**“ i naređuje slideće: -Zbog ubrzanja i poboljšanja i unapređenja saobraćaja plovidbenim putevima kroz Županiju, naređuje se čišćenje Dunava od panjeva i balvana od Zemuna do Feldvara i dalje do Austrije. Što se tiče planiranog kanala za

---

⁶⁶ Istorijski arhiv Sombor, omot Josip Marković, Fond 2, inv.br 44/2

⁶⁷ Istorijski arhiv Sombor, omot Josip Marković, 124/1771. Fond 2 inv.br.44/1

⁶⁸ Ibid.

povezivanje Mostonge sa Dunavom, određuje se sveštenik Tobiha Grueber da rukovodi ovim poslovima. Županija može materijalno pripomoći.⁶⁹

U izveštaju Bačke županije, Namesničkom veću o planu **Josipa Markovića**, somborskog senatora, da se izgradi put Sombor – Apatin, da se očisti Mostonga i poveže sa Dunavom stoji: -Bačka županija poslušna intimatu Namesničkog veća, br.1162. od 16.marta t.g. u vezi plana Josipa Markovića somborskog senatora, da izgradi put Sombor – Apatin i da očisti Mostongu i poveže sa Dunavom. Bačka županija je izaslala svoje delegate da na licu mesta pregledaju sve nameravane poslove i o tome se ovde priključuje i šalje naš izveštaj.

Ličnim pismom palatin Albert 1771. godine o planu **Josipa Markovića** da se očisti rečno jezero Mostonge /Fluvialis lacus/ pokraj Sombora i kako bi povezao Mostongu sa Dunavom, naređuje neka se sasluša Marković i odrede spremni inženjeri koji će ovaj projekat proučiti i o tome nas detaljno obavestiti. Odgovor nalazimo u županijskom konceptu, u kome se ova pravda da ih dvogodišnja poplava sprečava da ovaj plan prouče i ostvare.⁷⁰

Josip Marković je, kako sam piše u predlogu jednog projekta poslatog Ugarskoj kraljevskoj komori, *rođen i vaspitan u Somboru*; niko vrime bio je podžupan u Slavonskoj Požegi, a u Sombor se vratio u vrime elibertacije grada⁷¹.

Drugi sin **Matije Markovića, Marko**, bio je takođe somborski kapetan. Somborska milicija, čijom konjicom je on komandovao učestvovala je u neuspešnim pohodima Karla III od 1736- 1739. godine.

---

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Milan STEPANOVIĆ “Šume i staništa divljači kraj Sombora i somborskih salaša.”

Na ratištima u Šleziji, Bavarskoj i Češkoj pri opsadi Praga, nalazio se i somborski kapetan **Marko Marković**, koji je 1744 - 45. tamo komandovao sa pet potiskih husarskih četa, za koje je od februara 1744. do kraja aprila 1745, na ime oficirskih plata i husarskog „lenunga“, od Dvorskog ratnog saveta potraživao 206 forinti, budući da su, skoro redovno, i jedno i drugo, stizali sa zakašnjenjem i posli više urgencija, zbog čega su graničari češće napuštali svoje jedinice i vraćali se kućama. S prolića 1744. godine od 661 somborskog militara, na ratištu u „Rajhu“ (Nemačkoj) nalazilo se njih 370, i to 166 konjanika (husara) i 204 pešaka (hajduka). Kapetanu Markoviću uspilo je da potiske graničare zadrži u Bavarskoj i priko zime 1744, zbog čega ga je decembra te godine, maršal Adam Baćanji posebno priporučio Dvorskom ratnom savitu. Tako su graničari ne samo ostali na ratištu, nego se u toku 1745. godine, njihov broj i povećao pa se tamo našlo čak 512 Somboraca (166 husara i 346 hajduka), odnosno 87,5% od aktivnih (in Dienst stehenden) 585 somborskih militara. Od priostalih 73, u Slavoniji „na komandi,, bilo je 28 husara, 23 su bila spremna za izmarširanje, dok su se 22 hajduka nalazila na „postirungu,, na Dunavu. Sve će to biti dobar razlog za *unapriđenje kapetana Marka Markovića u čin majora* (Obrstwachmeister) dekretom Dvorskog ratnog saveta od 12. septembra 1745, u kome se posebno ističu njegove zasluge, hrabrost i iskustvo pokazano u toku tog ratovanja. Učešće somborskih graničara nije, naravno, ostalo bez žrtava, o čemu rečito svidoci smanjenje vojno aktivnih („služećih“ - Dienende) sa 661 s proleća 1744. na 585 u septembru 1745. godine. Prema češće ponovljenom tvrđenju somborski militara iz kasnijih godina, oni su iz posljednji ratova izašli sa 305 udovica i još puno više nezbrinute dice, sa 144 invalida, nesposobna za borbu i rad, dok ji je oko 200 bilo u pruskom *zarobljeništvu* (u Frajburgu i Breslavi), iz koji su se vratili plativši veliku *otkupninu*. Gdine 1746. Marko Marković je u Aradu odkale svojim militarima u Somboru piše pismo koje je zanimljivo ne samo sa istorijskog, već i sa lingvističkog gledišta. Pismo je pisano latinicom, koristeć grafiju različitu od današnje, najviše u pisanju slova č, ć, slovo ž piše se znakom x, a koristi i znak y sa dvi tačke ozgor :

Dobro Rodni Gospodari officiri meni stimati

Imajuchi priliku piszati /: kada szam szobom dochi joster nemogo / nehti propustiti vasz szovim moim piszmem pozdraviti I od P. Boga vami svake dobro i napredak zeliti, iako ste ozgor od deputirta imate znano nesinite meni obznaniti o shemi mile biti razumili stogod dobro da poszao varoskij hodi i akosze poszao produlij pisite geri deputirem a i jazsam piszao dabi izvadili od dvora zapoviszst. Dabi u vasz nedirali dokle bisze dilo ne svrsilo, i to valya dasze radi izvaditi pria termina, uzmite priliku koliko szu puta subotiesani termin produlivalij jer ako pria neizvadisze takieshe varmega i Komora na vasz napashti i pod svoi jurisdiction uzeti, i ondache texje biti izpod nicovesze ruke izvaditi, imore biti dasze neche mochi ni izvaditi. Szosze mene dotiche jazsam zdravo, xivim vami szvima na sluxbu xelechi u napredak svima g: officirem celei varosij sdralye srichu i svaki napredak szovim priporucujuci vami osztajem.

D. officirim i ostali militara Zomborskij:

Na sluxbi gotov

M. og Markovich

obrsztwahtmaister

Arad 1m Septus

1746.⁷²

---

⁷² IA Sombor , Fond 2 inv.br. 44

Marko Marković je posli penzionisanja pukovnika Mikše Petraša, postavljen u činu potpukovnika za *kapetana tvrđave u Slavonskom Brodu*. **Marko Marković konjički potpukovnik**, komandant značajne tvrđave i cilog područja koje je potpadalo pod Slavonski Brod 1753. godine kupuje vlastelinstvo i tvrđavu Cernik u Slavoniji. Njegov sin Stipan, temeljito je obnovio ovu tvrđavu i pritvorio je u barokni dvorac, te uredio park oko dvorca. 1758. godine u Cerničkom vlastelinstvu dolazi do promine, 4. aprila iste godine, kada carica Marija Terezija izdaje *darovnicu Stipanu Markoviću*, u kojoj stoji da cernička dobra pripadaju sinu pokojnog Marka Markovića, odnosno njegovom sinu Stipanu i njegovim muškim potomcima. Ukoliko oni izumru, ženska grana familije stiće pravo na nasliđivanje, ukoliko isplate 11.718 forinti, zajedno sa meliorizacijama (popravljanje tla). Darovnica nabraja i vlasnike cerničkog vlastelinstva od godine 1707 – 1753, i kaže da je bečka komora dio ovog vlastelinstva oduzela za potrebe slavonske vojne granice u protivridnosti od 6000 forinti, al je ono posli ipak vraćeno u vlasništvo barona Josefa Petrascha koji je 7. novembra cilo vlasništvo prodo potpukovniku Marku Markoviću za 22500 forinti, ocu spomenutog Stipana Markovića. Darovnica i to spominje da je otac potpukovnika Marka Markovića bio kapetan i zvao se **Matija**, a da je i njegov otac, **Dominik**, bio kapetan, komandant somborski i poginio u slankamenskoj bitki protiv Turaka. Rođeni brat **Matije Markovića – Đuro** je isto bio kapetan, stoji dalje. Sin **Stipana Markovića** zvao se **Andrija**. On je godine 1836. dobio pravo od Ferdinanda V, da tri puta održi vašar u palanki Cernik. Po darovnici Andrija Markovich je bio dvorski savitnik, porotnik banske table i **viceban** Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Ovaj dvorac, danas u funkciji razvoja turizma, kolokvijalno gledano, nosi naziv Kulmer-Marković, iako je posli Markovića prominio velik broj vlasnika, i staro ime zadržalo se u njegovom nazivu. Godine 2011. ova sridnjovikovna tvrđava, bruto površine 3850 m², za Markovića prioprvljena u barokni dvorac, nakon tri godine dilomično je ko jedinstvena kulturna vridnost građevinski obnovljena. Prija nekoliko godina dvorac je vraćen Barbari Kulmer iz Zagreba, u privatno vlasništvo. *Grb Markovića* od klesanog kamena i danas, nakon toliko izmena vlasnika, nalazi se iznad glavne kapije dvorca. U međunarodnom

projektu, finansiranom evropskim fondom, iz koji je izvršena rekonstrukcija dvorca, stoji u naslovu da se radi o *Marković – Kulmer dvorcu*, dok se na Wikipediji navodi obrnuto.⁷³

Sin Marka Markovića **Stipan** (1738.-1798.) bio je Požeški podžupan i kraljevski savitnik. Sa Mitterpacher Katarinom izrodio je **Andriju** (1766.-1853.) *hrvatskog podbana i tajnog kraljevskog savitnika*, zatim **Ignacija** (1770.-1826.), oženjenog za groficu Francisku Hadik i **Antuna** (1778.-1828.) oženjenog za Terezu Dori.⁷⁴

U najstarijim, delimično sačuvanim, zapisima matičnih knjiga somborske crkve Sv. Trojstva iz 1699. godine, zabeležena su u Somboru imena **Bartola, Franje i Grgura Markovića**.

Među razvojačenim Somborcima 1746. godine zabeležen je sin Duje Markovića **Kuzma**, a na poreskom popisu Sombora 1755. g. zabeleženi su *gospodar i senator Josip Marković*, te **Ivan i Nikola Marković**.

Među somborskim Bunjevcima prezime **Marković** zabeleženo je još u vreme turske uprave, 1677. godine, a postojalo je i na popisu somborskih komorskih stanovnika 1715. godine, ali nije bilo srodno sa kapetanskom porodicom Marković, doseljenom 1687. godine. "U svojoj knjizi „Ponovo o somborskim salašima“ M. Beljanski je neutemeljeno i pogrešno zaključio da Markovići iz Gradine, sa *nadimkom Kapetani*, potiču od starije somborske porodice istog prezimena, zabeležene ovde u vreme Turaka, kojoj se trag izgubio još početkom XVIII veka", navodi somborski istoričar i publicista Milan Stepanović, u svojoj budućoj knjigi.

U Protokolu SKG Subotice od 1779.godine, dakle prve godine u statusu slobodnog kraljevskog grada, u zapisniku sa 2. zasidanja magistrata, spominje se **Alberto Markovich**, kao *exactore*, ili nadglednik poslova, odnosno kontrolor izvršenja, dok se dalje za isto

---

⁷³ Branko NADILO, „Građevinar“ 2000.g. br.12

⁷⁴ Ibid.

zasidanje spominje i **Josepho Markovich**, kao dodiljeni kontolor isplate (*perceptor exsolventas assignari*).⁷⁵

U spivu somborskog *fratra Bone Mihaljevića* „Kripost posli smerti živi...“ (1788.) o kapetanu Marku Markoviću i njegovom ocu Matiji je zapisano:

U to vrime jeste bio nazvan

Marković Mato vice-kapetan

Koji rodi slavnoga junaka

Srčanoga po imenu Marka

Koji rodu učini veselje

Kad zadobi veliko poštenje

Da postane i on kapetanom

*I zomborskim virnim komendantom...*⁷⁶

Među razvojačenim Somborcima 1746. g. zabeležen je sin Duje Markovića **Kuzma**, a na poreskom popisu Sombora 1755. g. zabeleženi su *gospodar i senator Josip Marković*, te **Ivan** i **Nikola Marković**.

U pismu od 20. marta 1941. koje je od **Andrije Markovića** dobio Đula Lelbah, a koje je pisala **Marija Marković** (1881.-1946.) udata za grofa Đerđa Saparija, svom *didi Beli Markoviću*, nalazi se detaljan *prikaz porodičnog stabla* Duje Markovića. Iz njega se između

---

⁷⁵ IAS Protokol Magistrata „Prothocollum aeconomicum Maria Teresiopolis Ab Ano 1779.“

⁷⁶ Milan STEPANOVIĆ „Somborska hronika fra Bone Mihajevića 1717-1787“ Sombor 2012.

ostalog vidi, da je Marija praunuka **Ignaca Markovića**, a navodi se i da joj je svekar, grof Đula Sapari, pridsidnik mađarske vlade.⁷⁷

Originalni *portreti* Vojnića, Skenderovića i **Markovića**, i njevo oružje ko što su srebrom okovane jednocivne i dvocivne puške, pištolji i skupocine banderijalne sablje, čuvane vikovima, sve do oslobođenja 1945. bili su u velikom salonu Vojnićeve palate na subotičkom Korzou, a posli tog su, za sad, netragom nestali. Vojnićevi su ko vlasnici palate stanovali na prvom, a **Markovići** na drugom spratu. 1962. Đula Lelbah, koji se rodio u njoj, posutio je Suboticu i pokušao uč u trag ovim portretima i porodičnoj kolekciji istorijski važnog oružja. Na žalost, nije uspio u tom, jedino mu je onovrimeni Vojnićov sobar Josip, za kojeg je saznao od gospođe Lelbah Lili, dao vazuu sa *grbom* Markovića, koji je njegova majka Vojnić, dala naslikat.⁷⁸

Nikola Marković, koji je nosio grofovski naslov i pridložak *de Spizza*, bio je u bliskim rođaćkim odnosima sa subotičkim Vojnićima. Još 1960- ti godina, odlazio je u Budimpeštu u positu kod Irene Lelbah, i njezinog supruga nadhercega Albrehta, kojem je bio pravni savitnik, a bio je izvanredan poznavalac geneologije Markovića, i svi veza bački i erdeljski grana. On je 1960. godine pokazao pravo stablo Markovića Lelbach Gyuli i detaljno *pridočio rođacke veze* između bačkih i erdeljskih grana. Lelbach na žalost tada još nije vodio beleške.⁷⁹

Zanimljivo je možda, da je nadherceg Albreht, po ričima Lalia Gabora, pokojnog višeg arhiviste IAS, imao u Subotici luksuzni stan, u palati na trgu Ferencu Rajhla, ko i da su odlazili u Sombor.

Spominimo pored Markovića *de Spizza* još dva plemićka roda Markovića. (*Terpesti*, u kraljevskim knjigama zavedeni kao Kis-Terpesi). **Marković Emanuel i Antun de Terpest** dobili su 3.oktobra 1839. godine plemićku grbovnicu na biharski *Terpest*. Familija *potiče iz Samošujvara*, odakle su se naselili u *Biharsku, Bekesku, Aradsku i*

---

⁷⁷ LELBACH Gyula „Bacsikai katonacaládok története” Budapest, 2011.

⁷⁸ LELBACH Gyula „Romba dőlt világ” Budapest, 2010.

⁷⁹ Ibid.

Čanadsku županiju. Raspolagali su zemljoposjedničkim pravima u Terpestu i Madarašu. Među članovima ove grane **Antun** je od 1847.-1848. podban Čanadske županije, a od 1861. je poslanik državnog parlamenta, **Vince** (rođen 1818.) bio je revolucionarne 1848. godine husarski kapetan. **Kalman** je od 1887-1897. godine poslanik u državnom parlamentu, a **Antun** je zemljoposidnik u Inandu.⁸⁰

Josip Marković sa pridloškom *Senai*, bio je upravitelj fiskalnih imanja, a 1803. godine dobija plemstvo, koje je objavljeno tek 1819. godine. Sa Frumer Rozom dobio je sina **Josipa**, koji je od 1860. godine glavni sudija. On je sa Torok Klementinom imao *sinove Đulu i Odonu*. Josip koji je dobio plemstvo, imao je iz drugog braka *sina Mora*, on je dobio pridložak *Senai*, sudskog procinitelja i *ćeri Mariju, Anu i Paulinu*.⁸¹

Matija Antun Marković je kao profesor kanonskog prava radio na peštanskom pravnom fakultetu. 24. februara 1791. godine, dobio je u Požunu plemićku grbovnicu. Zaslužan je, što je *rukopis privoda Biblije* na „bosanski, aliti ilirički jezik“, kako stoji na prvoj strani tog izdanja, Bunjevca fra. *Matije Petra Katančića* ugledu svitlost dana. Značaj toga privoda, za nas je ogroman, iako nam je original relativno nedostupan. Štampan je par godina posli smrti Katančića, na našoj čistoj ikavici, što može biti izvor lingvističkih proučavanja starovrimenog jezika bunjevačkih intelektualaca. Značajna karakteristika Katančićevog privoda je što je rađen direktno sa Vulgate, doslovno, bez stilskih izmena, koje se već u nemačkom privodu mogu naći. On je tvrdoglavo insistirao na čistoj Vulgati, smatrajući nedozvoljenim vršiti izmene, zbog čega je kasnije njegov privod, sa svim originalnim nedostacima zapisa Vulgate, bio kritikovan. Povrimeno je Katančić dolazio u Suboticu kod rodbine, koja ga je zapamtila kao pomalo čudnog fratra. Njegova rodbina i danas živi u Subotici. Kadgod su se po familijarnoj pridaji, obadvi familije prizivale Katanići.

---

⁸⁰ Dr BOROVSZKY Samu “Magyarország vármegyéi és városai” VÁRMEGYÉI ÉS VÁROSAI”

⁸¹ Ibid.

Sin brata **Matije Antuna Markovića, Josipa, Pajo Marković** bio je prvo na *Peštanskom*, a potom na *Zagrebačkom fakultetu*, profesor filozofije i međunarodnog prava, a njegov brat **Matija**, je bio *doktor nauke o državi i pravu*. Oni su prema plemićkoj diplomi, poriklom od grofova Markovića *iz Dalmacije*. Od cara Franje, su 28. maja 1795. godine, u Beču dobili plemićku grbovnicu, na bazi odluke cara Leopolda II od 23. februara 1791. (Liber Regus LVIII.518). Grbovnica je objavljena i prihvaćena na županijskom saboru iste 1795. godine. 1797. godine **Pajo Marković** od županije dobija potvrdu plemstva. Na županijskom popisu nobilitara 1841. godine, *u Subotici se nalaze Sigismund, Aleksandar, Ivan, Danilo, Stanislav i Ladislav*.⁸²

Blaško (Blaža) Marković rođen je u Somboru 1876. godine, bio je bunjevački književnik iz Bačke i organizator radničkog pokreta u Somboru. Pismo je pozorišne pridstave koje su postavljane posli smrti i pisme, od kojih je širom prostora Balkana poznata njegova pisma *U tim Somboru*. Borio se za prava radnika, organizovo je prvomajske parade u Šikari kod Sombora. U prvom svjetskom ratu, mobilizovan je u austro-ugarsku armiju. Sreća mu je oma okrenila leđa. Poginuo je već 1915. na galicijskom bojištu u Przemislu.⁸³

U "Sali grbova" somborske županije, na tavanici su prikazani plemićki grbovi familija Deri, Rudić, Latinović, Vujević, Knezi, Bakin, Stratimirović, Vojnić, Gomboš, Vidaković, Sučić, Odri, Zako i Gabai-Horvat. Ovo su plemići bačko-bodroške županije, al mali dio, jel ji je samo u Nemeš Miletiću bilo 63. Čudno je, što grba grofova **Markovića** i Brankovića, koji su najjače somborske oficirske familije generacijama, zaslužni i za urbani razvoj grada, u ovoj sali nema. Jedan od mogućih stavova je da u županijskoj zgradi nema grbova somborski gradski plemića, jer su se oni kao čelnici slobodnog kraljevskog grada Sombora, pozivajući se na carsku povelju, često suprotstavljali zahtivima županijski vlasti.

---

⁸² Szluha Maton „Bács- Bodrog vármegye nemes családjai“ Budapest

⁸³ Ante SEKULIĆ, "Bački Bunjevci i Šokci", Školska knjiga, Zagreb 1989.

Ko što vidimo, bunjevačke familije **Markovići**, raspolagale su ogromnim imecima, imale velika državna i vojna ovlaštenja i činove, plemićke titule, širom Ugarske, Dalmacije i Slavonije. Priživili potomci kod nas sa tim nisu upoznati, nema više ni međusobnih kontakata, ni međufamilijarnih podržavanja.

Detaljan prigled veza **Markovića** sa fortifikacijom i regijom **Spizza**, slavinski **Spič**, po kojem rod sa pridloškom *de Spizza*, baštini *najstarije mletačko plemićko pravo*, izazvat će nesumnjivo određena neslaganja. U pitanje se mož dovodit jedino *pravo* Markovića na korištenje predloška de Spizza, (budimpeštanski i somborski grofovi) i eventualna dokumentacija o tome, na bazi koje su prija tri vika od bečkog dvora dobili pravo korišćenja pridložka de Spizza, al je nesumnjivo da se odnosi na navedenu teritoriju, u barskoj regiji.

MARKOVIĆI de SPIZZA ko veza sa starim Spičom i tvrđavom Haj Nehaj

Prema iznetom u prvom dilu teksta, *region Spiča*, koji spada u širi regiona grada Bara, zapravo je polazište ove vrlo razgranate oficirske familije, koja plemstvo baštini iz sridnjeg vika, kao *mletački plemići*, a od 1690. i kao *austrijski*. Poveznica sa somborskim i budimpeštanskim grofovima **Markovićima de Spizza**, je Spič odkale i potiče prifiks de Spizza, područje iznad Sutomora, na kojem su u sridnjem viku **Markovići** bili vlastelini, sa tvrđavom Haj Nehaj, koju su Mleci izgraili oko 1500te godine. Na grbu somborske familije **Marković**, nalazi se datum 1187 – 1741. godine sa devet zubaca na kruni, što je rezervisano za rang grofa.

Najstariji pomen u istoriografiji ovog prizimena, nastalog od patronimika Marko, u Baru, vezuje se za **Dimitrija (Demetrios, Demetrio)**, plemića iz Bara. Navodi se da se jedna grana familije Marković zaklela na odanost i virnost Mletačkoj Republici i **conte Demetrio, nobile di Antivari**, sa svojim se vojnicima, **uporno borio protiv Turaka tokom opsade Skadra** (koji su Turci opsidali posebno 1474. i osvojili 1479. g.), a sa jednim svojim brodom protiv **kralja**

Ferdinanda, na način da je podsticao divljenje svojem junaštvu, tako da je primio svečanu pohvalu od strane Generalnog Kapetana mletačke armade Triadana Grittija i skadarskog potestata Antonija Loredana. Zbog ovih herojskih zasluga, izabran je za *cittadino veneto originario*, sa istim pravima za dicu i svoje naslinike, što je Agostino Barbarigo, „Božjom milošću dužd Venecije“, objavio u duždevoj palati 27. februara 1497. g.⁸⁴

Triba međutim, istaći da je Bar 1405-1412., 1421. i konačno od 1443. g. bio pod mletačkom vlašću, te da se njegovi stanovnici, mletački podanici, nisu višekratno morali zaklinjat na virnost suverenu. Međutim, ukoliko je rič o osobi koja je poticala s Baru neposridno susidnog područja **Mrkojevića**, čiji su pravoslavni stanovnici u mletačkim izvorima najčešće biluženi ko *Marcovichi*, a koji su nakon pada Skadra uglavnom priznavali tursko vrhovništvo, onda bi posebno zaklinjanje Mletačkoj Republici bilo razložnije pritpostaviti. Međutim, ni jedan stanovnik Mrkojevića, priseljen u Bar, nije titulisan kao „*nobile di Antivari*“. Tako su označavani samo pripadnici stari, katolički, patricijski porodica iz Bara.

Sačuvan je, međutim, arhivski podatak o još jednom *Marcovichu* iz Bara, ali se on, ipak, na osnovu raspoloživih saznanja, ne može direktno povezati s prethodno navedenim. U Veneciji se nalazi testament *Michiela Marcovicha*, od 10. avgusta 1534. godine, šnajder (*sartor*), pokojnog *Steffana de Antivari*, stanovnika venecijanske kontrade *S. Provolo*. Glavna naslidnica njegovih dobara bila je njegova žena *Catarina*. Iako zanimanjem zabilužen kao šnajder, indikativno je da je *Michiel* bio član **ugledne mletačke bratovštine S. Marco**, u čijoj je bratimskoj grobnici i želio da bude saranjen. Posebno je u svojem testamentu pomenio «*la mia spada che ho in casa, che è una buona spada*», koju ostavlja Nicolu Pierovom «*in segno d'amor*». Testament je, dakle po njegovoj smrti, otvoren 10. novembra 1535. godine.⁸⁵

---

⁸⁴ Andrea BENEDETTI, *Umago d'Istria nei secoli*, vol. II, Trieste 1975., p. 134.

⁸⁵ Archivio di Stato di Venezia (ASV), b. 578, br. 280, 10. avgust 1534.

Spič, koji je pripadao barskom gradskom distriktu, dilio je, u vrime mletačkog suvereniteta (do 1571. godine) i kasnije, do priključenja Austro-Ugarskoj 1878. g., istorijsku sudbinu Bara. »*Fortezza de Spizi*«, pod jurisdikcijom Bara, posebno se pominje 1542. godine,⁸⁶ pri čemu se najvirovatnije mislilo na utvrđenje **Nehaj**, na zapadu Spiča. Shodno mletačkoj obavisti iz 1559. g., tamo bi se u vrime rata iz okoline zaklonilo do 900 duša, koliko i u kaštelu Ratačke opatije. Prema podacima iz izvištaja venecijanskih sindika Michaela Bona i Gaspara Erizza iz 1559. g., prid stalnim turskim napadima već prilično raseljeni Bar i njegovo podgrađe brojali su tada tek 1.624 stanovnika sa svega 440 ljudi sposobnih za oružje, dok je u četiri njegova pripadajuća sela, „*computando Spizza*“, bilo još 1.387 stanovnika sa 368 ljudi, koji su se mogli služiti oružjem.⁸⁷ Spič je imao virski podijeljeno stanovništvo; njegov dio koji se graničio s Paštrovićima činili su pravoslavci, dok su istočni dio, koji je gravitirao Ratačkoj opatiji (*Santa Maria degli Ospizi, de Roteço, di Rotazzo abbatia*, po kojoj je Sutomore i dobilo ime) i Baru, nastanjivali su katolici.⁸⁸

Crkva koja se nalazi u pomenutom utvrđenju **Nehaj**, sad u ruševinama, posvećena je **sv. Dimitriju Mučeniku**, zaštitniku cilog Spiča, u kojem je ime *Mitar* vrlo često i kod pravoslavni i kod katolika.

Da li nekadašnji patron Spiča implicira vezu s pomenutim **conte Demetrio**-m, „*nobile di Antivari*“, posebno odlikovanim venecijanskim građanstvom 1497. g., mož se samo pridpostavljat. Nije uočljivo ni u kaki bi se genealoški kontekst barski Markovića mogao smistiti **Damjan Marković** iz Perasta, koji je 24. VII 1510. g. darovao materi i bratu **imanja u zaleđu Bara** i Perasta (zemljišne poside i stočni fond).⁸⁹

---

⁸⁶ Milan v. ŠUFFLAY, *Städte und Burgen Albaniens, hauptsächlich während des Mittelalters*, Wien und Leipzig 1924., s. 34.

⁸⁷ *Commissiones et relationes Venetae (Mletačka uputstva i izvještaji)*, sv. III: *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, volumen undecimum, Šime Ljubić, Zagrabiae 1880., str. 117.

⁸⁸ Savo Marković „Sozina do početka XVIII vijeka“

⁸⁹ Lovorka ČORALIĆ, *Peraštani u Mlecima (15. – 18. stoljeće)*, Zbornik – Stjepanu Antoljaku u čast, Uredio Josip Kolanović, Zagreb 2003., str. 204-205.

Takođe se, bez konkretnije potvrde izvorima, može hipotetisati s rodbinskom povezanošću *Steffana (Marcovicha) de Antivari* (koji je navodi ko preminuo 1534. g.) i u literaturi poznatog *dalmatinskog* plemića **Stefana Markovicha, Conte-a di Spizza**.

Literatura navodi, na osnovu onoga što donose izvjesni narativni izvori, da je još car Friedrich I Barbarossa rodu plemića, vitezova i grofova dodilio 1189. g. ono što je car **Karlo V**⁹⁰ posebno potvrdio dalmatinskom plemiću **Stephanu Markovichu, Conte-u di Spizza**, zbog njegovih ličnih zasluga u ratu protiv neprijatelja iz severnoafričke Barbarije, dekretom izdatim na Mallorci 6. (ili 10.) oktobra 1541. godine. Stipan Marković je svojim brodovima i sa svojim dalmatinskim i albanskim vojnicima, zbog hrabrosti i iskustva – navodi se dalje - bio od velike pomoći u borbi za potčinjavanje grada Alžira i ostrvlja Mallorce, koji su bili u rukama nevirnika. Kakva je konkretno mogla biti njegova uloga, a posebno zasluga u ovom događaju, kod kojeg se nije od navedenih pojedinosti ne uklapaju, nije poznato.⁹¹ Zbog tog slavnog

---

⁹⁰ Karlo V Habsburgovac (Gent, 24. II 1500. – San Jerónimo de Yuste, Estremadura, 21. IX 1558.), sin austrijskog nadvojvode Filipa I Lipog i Ivane Lude, bio je austrijski nadvojvoda 1519-1521., španski kralj 1516-1556. (kao Karlo I) i rimsko-nemački car 1519-1556. (okrunjen 1530. g.).

⁹¹ Stoga se dalje upućuje na ukupna zbivanja. **Alžirska ratna ekspedicija** je priduzeta kada je, u želji da se osveti za osvajanje Budima, sveti rimski car Karlo V poveo flotu protiv otomanskog uporišta u Alžiru. Iz te sigurne luke muslimanskih korsara napadani su španski obalni posidi. Hajredin Barbarossa je Alžir zauzeo 1529. g., a kada je 1535. bio imenovan za visokog admirala (*Kaptan-i Derya*) Otomanskog Carstva u Carigradu, pripustio ga je sardinijskom renegatu **Hadim Hasan Ađi**. Flota sastavljena od priko 500 brodova i 24.000 boraca iz Španije, Svetog Rimskog Carstva, Kraljevstva Napulja i Sicilije, Papinske države, malteških vitezova i Genoveške Republike, prethodno se okupila u zalivu Palme na Mallorci, a Karlo V se ukrcao 28. septembra 1541. g. Flota je doplovila do Alžira 19. oktobra, a trupe su zbog jakog njihanja mora iskrcane 23. oktobra 1541. g., kada su i počele da opkoljavaju grad. Španci su bili na livom krilu, Karlo V i Vojvoda od Albe s nemačkim trupama nalazio se u centru, dok su Talijani s malteškim vitezovima napridovali obalom zdesna. Alžir je ubrzo bio opkoljen, osim sa severne strane. Hasan Aga je u gradu raspolagao snagom od samo 800 Turaka i oko 5.000 Araba i Mavara. Međutim, narednih dana, priroda im je pritekla u pomoć. S jakom kišom nastupila je oluja koja je učinila da se usidreni brodovi, posebno oni transportni, odvežu i budu odbačeni od obale, razbijeni ili potopljeni, što je otežavalo

poduhvata *conte Stefano*-u i njegovim potomcima priznat je stari plemićki naslov, utvrđeno je da će uživati sve privilegije viteza reda Sv. Jakova, odnosno grofova Svetog Rimskog Carstva.⁹²

U navedenim zvanjima, postavlja se i pitanje modaliteta učešća mletačkog građanina. Prema fra Serafinu Razziju, u floti cara Karla V nalazilo se i 13 dubrovačkih brodova, od kojih su neki nastradali, iako za to nema arhivskih potvrda.⁹³

„*I conti Marcovich da Antivari*“,⁹⁴ „*Nobili di Antivari*“ i vitezi sv. Jakova, navodi se, u svakom slučaju, dalje u literaturi,⁹⁵ koncesijom

---

pristizanje promrzle vojske, dok je njihov puščani prah bio mokar. Alžirci su počeli i s jurišima; Berberi s brda su veslače koji su se s petnaestak plovila dokopali obale, probadali kopljima. Kako je gotovo trećina flotile bila potopljena, a ostalom dilu Doria je naredio da isplovi na otvoreno more, uvidilo se da nema dovoljno prostora za evakuaciju trupa koje su bile u očajnom položaju i već su se povlačile, te je Karlo V naredio da se konji s brodova zakolju i bace u more. Vojska je ukrcana do 2. novembra i samo dio artiljerije i ratnih sprava. Karlo V, spašen je zahvaljujući malteškim vitezovima, na brodu sa zapovidnikom flote Andreom Doriom, našao je bezbidan vez 5 milja od Alžira, u španskoj Bujēa-i. Otale su zbog divljanja oluje isplovili tek 24. novembra, da bi 3. decembra 1541. stigli u Cartaginu. U poduhvatu je izgubljeno 17 galija, 130 karaka i priko 17.000 boraca.

⁹² A. BENEDETTI, *Umago d'Istria nei secoli*, vol. II, Trieste 1975., p. 134.

⁹³ Jorjo TADIĆ, *Španija i Dubrovnik u XVI v.*, Srpska Kraljevska Akademija, posebna izdanja, knjiga XCIII, društveni i istoriski spisi, knjiga 41, Beograd 1932, str. 78-79.

⁹⁴ A. BENEDETTI, *Umago d'Istria nei secoli*, vol. II, Trieste 1975., p. 127.

⁹⁵ Izvesnu sličnost s navedenim pridstavlja zasluga zbog koje je pofaljen i odlikovan od španskog vladara **Petar Stjepković Marković** iz Perasta, koji je 1571. g. u Lepantskoj bici bio pilot izuzetne vištine (navigator) na zapovidničkoj lađi Don Juana Austrijskog, vanbračnog sina Karla V. Od Peraštana, Stipan Marković je sačinio testament u Veneciji 1543. g., a u Perastu se Đuro Marković pominje 1519. g. Peraški zanatlija Mihovil Marković pominje se 1518., a ranije, Bona Marković 1504. g. L. ČORALIĆ, *Peraštani u Mlecima (15.-18. stojeće)*, ... op. cit., str. 202, 205, 206.

Karla V dobili su 1541. kao feud „*castello di Spizza*“, na jugu Dalmacije.⁹⁶

Barski nadbiskup Giorgio Bianchi, koji je Bar i okolna sela posetio 1637. godine, navodi: »Ispod Spiča, na vrhu jednog surovog i vrletnog brda biše kaštel zvan *Castel del Fran(ces)co*, da bi u vrime kad su bili zauzeti Ulcinj i Bar navedeni kaštel bio dat sporazumom. U pomenutom **kaštelu** bila je jedna crkva **Svetog Dimitrija** koja je ranije bila crkva matična i župna, u onim ritkim prilikama kada se posćivala. Katedralna crkva ranije je bila *S(an)ta Maria di Rotezzo*, koja je bila opatija.«⁹⁷

*

Conti Marcovich u Petroviji i Umagu vode poriklo s budvansko-barskog područja, odkale su se, moguće 1612. godine, iselili u Istru.⁹⁸

Iseljenici iz Dalmacije, prvo mletačke, a zatim od 1571. zauzete od Turaka, naselili su se 1627. na neobrađene zemlje Petrogne (ranije zvane *Betantia*, *Abitantia*, *Habitantia*) kraj Umaga.

Najznačajnija među doseljenicima bila je porodica *dei conti Marcovich*, kojoj su koncesijom Mletačke Republike dodiljene mnoge neobrađene zemlje u Petroviji, te su nazvani *signori di Petrovia*. «*La famiglia più ragguardevole del paese è quella dei conti Marcovich, nobili di Antivari e cav. Di S. Giacomo: del pari i Tomizza sono oriundi dall' Albania.*»⁹⁹ Poriklom Dalmatinci, odnosno *albanesi*, tj. iz

---

⁹⁶ Dario ALBERI, *Istria - storia, arte, cultura*, Trieste 1997., p. 1023.

⁹⁷ Marko JAČOV, *Spisi kongregacije za propagandu Vere u Rimu o Srbima 1622-1644* I, Beograd 1986., str. 337.; Šerbo RASTODER, Izveštaj nadbiskupa Marka Giorga o stanju Barske nadbiskupije 1697. godine, *Istorijski zapisi*, god. LXVII, br. 1-2, Podgorica 1994., str. 167.

⁹⁸ O budvansko-paštrovskoj porodici Marković vidi i: Carl Georg Friedrich HEYER von ROSENFELD, *Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg, 1873., s. 119-120.

⁹⁹ Giannandrea GRAVISI, *Toponomastica del comune di Umago*, Parenzo 1931., p. 10.

onovremene pokrajine Mletačke Albanije, doveli su sa sobom svoje porodice, koje su **napustile Spič** zbog nadiranja Turaka.¹⁰⁰ Dozvolom vlade, stanovnici Petrovije podigli su 1639. godine jednu kapelicu posvećenu **sv. Stefanu** prvomučeniku.¹⁰¹ Moguće je da je tamo ovoj porodici pripadao i **Zuane Marcovich**, slikar, koji je **1687.** u crkvi Sv. Martina u Sv. Lovreču (*S. Lorenzo del Pasenatico*) oslikao palu na platnu za oltar Gospe od Karmena, ostavivši natpis *Zuane Marcovich f. F. A Honor d. B.V.d. C. – A 1687.*¹⁰²

Pominje ih u svojem romanu *Il sogno dalmata* i Fulvio Tomizza: «*ad Antivari, luogo di provenienza dei parenti conti Marcovich*».¹⁰³ Familija Tomizza iz *Giurizzanè*,¹⁰⁴ takođe je poriklom iz kadgodašnje pokrajine Mletačke Albanije, koja je obuhvatala područje od Kotora do Bojane.

*

Ostali **Markovići** na području Bara, odnosno Spiča i Crmnice, koji gravitiraju i Budvi, su Brežani, Markovići iz Brijega i Sotonića.

Shodno **etnološkim** istraživanjima, Brežani u Spiču došli su u XVI viku i to dvi kuće iz **Vrake** kod Skadra, a dvi sa **Stijene Piperske**. To su najvirovatnije srodničke kuće te je moguće da su prvopomenute privremeno odseljene, tražeći trajni smištaj i priko današnjeg **Brijega u Crmnici** pridružile se naseljenima u Spiču. J. Erdeljanović pominje Brežane kao prolaznu grupu. „*Prema kazivanjima, pamte se pričanja*

---

¹⁰⁰ A. BENEDETTI, *Umago d'Istria nei secoli*, vol. II, ... op. cit., p. 122.

¹⁰¹ Ibid., pp. 123-124. Daniela MILOTTI BERTONI, *Istria, duecento campanili storici, two hundred historic steeples*, Trieste 1997., p. 106.

¹⁰² Antonio ALISI, *Istria, città minori*, Trieste 1997., p. 109.; D. MILOTTI BERTONI, *Istria...* op. cit., pp. 132-133.

¹⁰³ Fulvio TOMIZZA, *Il sogno dalmata*, Mondadori, Milano 2001., p. 77.

¹⁰⁴ Andrea BENEDETTI, *Umago d'Istria nei secoli*, vol. I, Trieste 1973., p. 149.

starijih ljudi o srodnosti Brežana u Spiču sa Markovićima, Briježanima u Crmnicu.“

Markovići su daljom starinom iz Pipera.¹⁰⁵ Najprije su se naselili u **Mainama kod Budve** i osnovali selo Markoviće. S. Nakićenović je početkom XX vika zabilužio da su se mainski «Markovići doselili iz Crne Gore ima 400 godina.»¹⁰⁶ Bratstveničko pridanje pamti iseljenje trojice braće iz Maina, od kojih je jedan pošao «**pod Bar**» di nije imao potomstva, a treći privremeno u Podgor i početkom XVIII v. na Brijege. Iz Maina su tako očli u **Crmnicu**, Brijege i u **Sotoniće**, drugi u **Spič**, a dio ih je ostao u Markovićima. Od Brežana u Spiču su Šoljage u Paštrovićima.¹⁰⁷

*

Markovići se, mada u *povelji neprovirenog porikla*, pominju i u **Kastel Lastvi** (današnjem Petrovcu), neposridno susidnoj Spiču.¹⁰⁸ Balša II je, prema pripisu povelje od juna 1389. (1379. g) - sa originala koji je bio snabdiven pečatom, a koji je nastao u Baru, di se nalazio Balša, okružen vlastelom i činovničkim aparatom sa upravnikom kancelarije - Dabajku Tomiću, za kojeg je bila udata ćer Balšine sestre, odnosno ćerka „*Duke od Kroacije*“, poklonio između ostalog i „*tri kuće ot Lastovljaneh*“ – među kojima i nekretnine **Radiča Markovića**.¹⁰⁹ Indikativno je da je i prizime *Hrvatini*, takođe kao bratstvo, prisutno u Spiču.

---

¹⁰⁵ Jovan VUKMANOVIĆ, *Crmnica, antropogeografska i etnološka ispitivanja*, Beograd 1988., str. 92.

¹⁰⁶ J. VUKMANOVIĆ, *Crmnica, antropogeografska i etnološka ispitivanja*, Beograd 1988., str. 92.

¹⁰⁷ Rade NOVAKOVIĆ, *Spič*, Beograd 1997., 122-123.

¹⁰⁸ Božidar ŠEKULARAC, Srednjovjekovna izvorna građa na stranicama „*Zapisa*“, *Istorijski zapisi*, godina LXIII, 1-2, Titograd 1990., str. 56.

¹⁰⁹ B. ŠEKULARAC, Srednjovjekovna izvorna građa na stranicama „*Zapisa*“, ... op. cit., str. 56.

U Budvi se, nakon što se grad, vraćen pod mletačku vlast, stabilizovao od turskog pustošenja, pominje **Cristoforo Marcovich** nakon 1577. g., kao mletački dragoman za „Serbian“ jezik.¹¹⁰ **Ivan Marković** se istakao (virovatno krajom XVI v.) u jednom okršaju s Peraštanima.¹¹¹

U popisu budvanskih stanovnika od 1619. g. nalazio se **Nikoleto Marković**, zapisan sa ženom, tri sina i dvi ćeri. Bio je ugledan brodovlasnik, al nepismen čovik u godinama. Spado je u **red plemića, koji je tad u Budvi bilo 67 kuća sa 259 duša** (dok je bilo 117 pučki kuća sa 443 duše). Mletačke vlasti su doznale da je prigovarao sa Aleksandrom Paštrovićem iz Budve, da bi stupio u redove španski agenata. Pojava armade admirala Santa Croce, naklonjene zavireničkim planovima skovanim u Napulju, prinudile su Mlečane da priduzmu oštire mire da bi održale mir u svojoj interesnoj sferi. Katorski providur je htio da se dočepa starog **Nikoleta**, da bi doznao pojedinosti o radu zavirenika; u novembru 1624. kad je propala nada u špansku pomoć ustanku, Marković je uhapšen u Budvi i pribačen specijalnim brodom u Zadar, di ga je saslušavo sam generalni providur Dalmacije i Albanije. Dokazavši da je bio sporedna veza glavni zavirenika ubrzo je pušten, a posli nekoliko godina priselio se sa familijom u Dubrovnik.¹¹²

Među „*le casate nobili di Budua*“, ubrajani su i **Markovich da Mitrovich da Pastrovichi**. Prema pisanju don Krsta Ivanovića (1628-1688.) u *Litopisu* iz 1650. g., **Markovići** su se takođe smatrali jednom od zapaženiji budvanskih familija; za rod Marković-Mitrović navodi da je poriklom iz **Paštrovića**. Zanimljivo je da je drugu knjigu „*Litopisa*

---

¹¹⁰ Ella-Natalie ROTHMAN, *Between Venice and Istanbul: trans-imperial subjects and cultural mediation in the early modern Mediterranean*, The University of Michigan 2006., p. 462.

¹¹¹ Lovorka ČORALIĆ, Budvani – vitezovi svetoga Marka, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 46, Dubrovnik 2008., str. 353.

¹¹² Vuk VINAVER, Pohara Perasta 1624 godine, *Istoriski zapisi*, god. V, knjiga VIII, sveska 4-12, Cetinje, april-decembar 1952., s. 331-332.

Budve“ pripisao **don Petar Marković**, budvanski patricij i kanonik, 1713. g.¹¹³

Silvester Marković je časno zaminjivao kapetana, te imao pismena priznanja i bio na dobrom glasu kao, vjerojatno njegov blizak rođak, **Krsto**¹¹⁴ (možda pomenuti *Cristoforo*). Oko 1653. pominje se **Joannes Marcovichius**, kao *Vicarius Apostolicus Buduæ*.¹¹⁵

Markus Markowiz, carski pukovnik i njegov brat **Nikolaus** (?), kapetan, poriklom iz Dalmacije, po pridaji, dobili su od cara *Ferdinanda* III, u Beču 8. decembra **1643.**, plemićki status i zaštitu. Najvjerojatnije je budvanskim Markovićima pripadao pomenuti **Marko Marković**, istaknuti učesnik početnih godina Kandijskog rata na dalmatinskom bojištu.¹¹⁶ Zabilužen kao guvernadur i zapovidnik albanskih (*Soldati Albanesi*) i hrvatskih formacija koje su **1646/47.** učestvovala u borbama kraj Šibenika i Skradina, poginuo je u lito 1648. u okršaju s Osmanlijama kraj Ribnika u Liki; moguće da je bio odlikovan naslovom viteza.¹¹⁷

Markov brat **Petar Marković** (*Cavalier Piero Marcovichio, Pietro Marcouich*), takođe učesnik u Kandijskom ratu, mletačkim vitezom imenovan je 17. avgusta **1656.** g.¹¹⁸ Potvrda, izdata u ime dužda Bertuccija Valiera (1656/58.) u sažetom objašnjenju razloga za imenovanje Petra Markovića za mletačkog viteza, navodi njegov čin (guvernadur) i društveni status (**plemić Budve i Paštovića – Nobile di Budua e de Pastrouichi**) te zasluge njegove braće („*morte de doi suoi*

---

¹¹³ L. ČORALIĆ, Budvani – vitezovi svetoga Marka, *Anali...* op. cit., str. 353.

¹¹⁴ <http://...www.montenegrina.net/pages/pages1...> (23. 9. 2009.)

¹¹⁵ Daniele FARLATI et Jacobus COLETI, *Illyrici sacri Tomus septimus*, Venetiis, MDCCCXVII., p. 132.

¹¹⁶ L. ČORALIĆ, Budvani – vitezovi svetoga Marka, *Anali...* op. cit., str. 353.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Ibid., str. 354, 357.

fratelli“) Matije (*Gouernator Mattio Marcouich*) i Marka (*Caulier Marco*), poginulih u ratovima s Turcima.¹¹⁹ U povelji se navodi da je i Petar, po uzoru na svoje priske i braću, zaslužan kao zapovidnik vojnih formacija u Kandijskom ratu – te se zbog navedenih zasluga i doprinosa familije Marković – imenuje mletačkim vitezom.¹²⁰ Na kraju povelje, koju je potpisao sekretar u duždevoj pisarnici, navode se prava koja novoimenovanom vitezom pripadaju (*„...non solo di usare le uesti, la cintura, la spada, li spironi d'oro, et ogni altro ornamento militare, ma di godere tutte le prerogatiue, perminenze, giurisdictioni, e libertà, che sono proprie...“*).¹²¹

Budvanski plemić i guvernadur **Petar Marković**, virovatno potomak pomenutog viteza, pominje se **1697.** g. U testamentu Đure Petrova iz Bara, Petar Marković je zabilužen kao jedan od njegovih dužnika, za iznos od 50 dukata:¹²² *„Item uado creditor dal mio Guvernadur Marcouich ducati cinquanta d'argento sono delle paghe scosse.“*¹²³ Petar Marković je zabilužen i u Đurinom kodicilu, napisanom nikoliko miseci kasnije u Veneciji, kada je Baranin svojem „drugom po oružju“ darovao 150 dukata, a njegovoj supruzi ostavio 50 dukata.¹²⁴ Markovićevom sinu, imenom nepomenutom, ostavlja kao legat 12 pušaka i 12 sablji: *“Lasso a Piero Marcouich ducati cento, e cinquanta. Alla sua consorte ducati cinquanta. A suo fio lasso schioppi dodeci, e sciabile dodeci, per mia memoria.“*¹²⁵

---

¹¹⁹ Ibid., str. 357.

¹²⁰ Ibid., str. 354.

¹²¹ Ibid., str. 354, 357.

¹²² Ibid., str. 354.

¹²³ V.: Lovorka ČORALIĆ, Mletački časnici, svećenici, građani – tragom Barana u Zadru (XVII.-XVIII. stoljeće), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 50, Zagreb – Zadar 2008.

¹²⁴ L. ČORALIĆ, Budvani – vitezovi svetoga Marka, *Anali...* op. cit., str. 354-355.

¹²⁵ Ibid., str. 355.

Ovoj porodici mogli su pripadati i **Lucija Marković** (1663-1722.), budvanska plemkinja iz Korčule, udata 1682. za trogirskog plemića Mate Cippico (1657-1683.), kao i **Ivana Marković**, plemkinja Bosne, Hercegovine i **Budve**, udata za kneza Ivana od kneza Jurja Šimunovog od roda **Jura**. U Trogiru se kao redovnice samostana sv. Petra navode i sestre Marković iz Budve: **Andrijana Marković** iz Korčule (oko 1663. – 1729.) i **Benedikta Kamila Marković** iz Korčule (oko 1664. – 1729.).¹²⁶

Slideće se dalje posebno navodi kod G. Stanojevića i Lj. Durkovića-Jakšića, **Nikolaus Marcovich** (rođ. 1753.), rodom iz Budve, sin je **Rada Debelje**,¹²⁷ a po materi **Cattarini Marcovich** unuk kapetana Nikole Markovića iz Budve. Svoje ime vezao je za tradiciju kuće svoje matere i pomoću svojeg rođaka **kapetana Francesca Marcovicha** iz Budve u Bergamu štampao povelju - „*con quale facendosi falsamente credere legittimo dipendente del privilegiato conte Stefano Marcovich d' Antivari la di cui linea rimase estinta, implorò d'essere ammesso agli onori con lo stesso specioso privilegio accordati sino l'anno 1541 dall'imperator Carlo V.*“ Potvrdu je tribalo da potvrdi bečki dvor, a u Beču je tradiciju svojeg porikla pomakao do Friedricha Barbarosse. U aprilu 1777. već je bio u Beču, a u septembru 1777. podnio je bečkom dvoru memorijal („*vari privileggi da Federico Barbarossa e da Carlo Sesto (!) imperatori gli furono concessi alla sua famiglia*“) kojim traži potvrdu starih privilegija. U isto vrime Marković je podnio svoj **pridlog o Crnoj Gori**; iz materijala se vidi da je sve sam započeo, a virovatno **imao i veće lične ambicije** u pogledu Crne Gore. Ali prije obraćanja bečkom dvoru, obratio se napuljskom kralju memorijalom po kojem će Božo Kamenarović skupiti oko 300 Bokelja „*ed altri luoghi*“ za

---

¹²⁶ Mladen ANDREIS, *Trogirsko plemstvo do kraja prve austrijske uprave u Dalmaciji (1805.)*, Trogir 2006., s. 35, 184, 282, 286.

¹²⁷ Ukoliko se radi o iseljeniku iz Bara - *Marinus Debela de Antibarò* pominje se već 8. VIII 1339. - značajno je istaći da je rič jednoj o najuglednijih barskih familija, koja je dala više katoličkih duhovnika (*D. Giorgio Debeglia*, 1717. vikar barskog nadbiskupa; *Filippo Debeglia*, barski župnik (1751-1775., Generalni vikar barskog nadbiskupa 1759., predstavnik peraštanskih pomoraca).

pomorsku službu Španaca. Kamenarović se u Trstu, di je bio trgovački posridnik, povezao s Markovićem,¹²⁸ koji je **za vrime Šćepana Malog (u pojedinim nemačkim tekstovima može se naći i Stipana Malog) boravio niko vreme u Crnoj Gori**, a posli je otišao i služio u ruskoj floti pod komandom Orlova i Dolgorukovog.

Zatim je služio u **prigovorima između Crnogoraca i Austrijanaca**. Krajom 1777. guvernadur ga je, sondirajući teren u Beču poslao da upita: „da li bi ćesarski dvor bio voljan da primi nekoliko glavara crnogorskih, koji bi htjeli doći da se poklone carici Mariji Tereziji i da zamole za njenu moćnu zaštitu Crnoj Gori.“ Međutim, ovaj avanturista je već od ranije radio kod bečkog dvora, bez ikakvog znanja Crnogoraca, **nudeći Austriji vojne usluge Crne Gore**.

Poslie odlaska crnogorske delegacije, Marković je produžio svoj rad kod bečkog dvora. Na povratku iz Rusije 27. aprila 1779., crnogorska delegacija je izjavila da ništa ne zna o Markovićevoj misiji. Car je prithodno poručio Markoviću da stvar još nije zriła da bi se donela konačna odluka te se on **uputio u Crnu Goru i razvio živu agitaciju, koja je rezultirala ugovorom za 1.200 dobrovoljaca iz Crne Gore od 17. XII 1778. g.** U Veneciji su priduzeli sve mire za sprećavanje ostvarenja ovog plana. Marković i Kamenarović („*Mi dvojica, koji imamo u onim stranama i prijateljstva i rodbinu*“) su u januaru 1779. bili u Dubrovniku, odkale su se uputili u **Paštroviće i Crmnicu**, di su s **pridstavnicima crmnićkih glavara** uspili da sklope ugovor za vojnu službu Crnogoraca austrijskom dvoru („*a Cernizza ove con quelli primati stabilirano l'unione di questi huomini fosse possibile al servizio dell'imperatore*“).¹²⁹ U Crnoj Gori, a **u prvom redu u Crmnici**, formalno su vrlo brzo uspili. Međutim, kada je u aprilu 1779. tribalo da se izvrši ukrcavanje na 6 austrijskih brodova pored Školja prid Budvom, Crnogorci su odustali.

---

¹²⁸ Gligor STANOJEVIĆ, Venecija i austrisko-crnogorski odnosi krajem XVIII vijeka, *Istoriski zapisi*, god. VIII, knjiga XI, 1-2, Cetinje 1955., str. 39-42.

¹²⁹ G. STANOJEVIĆ, Venecija i austrisko-crnogorski odnosi krajem XVIII vijeka, ... op. cit., str. 43-50.

Jedna je grupa glavara ipak pokušala iskoristiti interesovanje Austrije; **crmnički glavari, koji su uglavnom i prihvatili Markovićeve planove, uputili su jednu delegaciju u Beč**. Ova delegacija (mitropolit Arsenije Plamenac, serdar Mojsej Plamenac itd.) podnela je 20. aprila 1779. austrijskom dvoru predstavku u ime cile Crne Gore, kojom traže da ih prime „pod krilo moguće odbrane Vaše i slavne desnice“. Vladika Arsenije Plamenac imao je veze s Markovićom, kad su pojedini glavari iz Crmnice, Riječke nahije, Cetinja i **Marković** priduzeli separatnu akciju u Beču¹³⁰ (dok su arhimandrit Petar – kasnije Petar I Petrović, kao nasljednik mitropolita Save i guvernadur Radonjić prigovarali s Austrijom u ime Crne Gore, za isplatu veće novčane sume, a radi administrativnog uređenja zemlje.¹³¹

Moguće je da se guvernadur Radonjić nadovezao na Markovićeve planove, ili da se sam ponudio bečkom dvoru kad je saznao za Markovićove namire. Možda je vladika Arsenije pokušao da prigrabi crkvenu vlast, a Marković svitovnu, nudeći Crnu Goru u podanstvo, bez novčanih zahtiva, a pod uslovom da car drži svoju posadu u Crnoj Gori i da priko svojeg aparata upravlja i sudi u Crnoj Gori. „**Prvaci stranke u Crmnici**“ (Mihailo i Đorđije Plamenac, kako izvištava šef mletačke obavijestne službe u Kotoru Tripun Vrakijen), bili su u društvu svojih saradnika Bože Kamenarovića i **Mihaila** Debelje(!) iz **Budve**,¹³² označenog od vlasti 1780. kao eventualni pokretač emigracije za Austriju (Kraljevicu).¹³³

---

¹³⁰ Ljubomir DURKOVIĆ-JAKŠIĆ, Određivanje međucrkvenog položaja crnogorskoj mitropoliji, *Istoriski zapisi*, godina VI, knjiga IX, Cetinje 1953., s. 75-76.

¹³¹ Cfr.: Lj. DURKOVIĆ-JAKŠIĆ, Određivanje međucrkvenog položaja crnogorskoj ... op. cit., str. 76.

¹³² Slavko MIJUŠKOVIĆ, Politički manevri guvernadura Jovana Radonića, *Istoriski zapisi*, god. VI, knjiga IX, Cetinje 1953., s. 162, 164.

¹³³ S. MIJUŠKOVIĆ, Politički manevri guvernadura Radonića... op. cit., str. 164.

O pridlozima ove delegacije, raspravljano je u julu i austrijskom dvoru je bilo jasno da ima dvi ponude u ime istog naroda, tako da su izgledi na dalje prigovore i saradnju ostali otvoreni.

Završetkom rata s Prusijom u lito 1779., vojna služba više nije bila aktuelna. Godine **1782. Marković** i Kamenarović su pridali austrijskom dvoru jedan pridlog o iseljenju Crnogoraca u austrijske zemlje („*Aquileja*“). Marković je za usluge Austriji dobio grofovstvo i 1.000 jutara zemlje u **Banatu** kao nagradu.¹³⁴ Mletačke vlasti su ih i dalje pratile, a vezivanje Crne Gore za Beč izgledalo im je opasnije nego ruska zaštita.¹³⁵

Markovićev život i rad opisan je od strane nemačkog pisca (Erdemann Schmiedlein von Kleinhammer, *Kurzgefasste Geschichte des Grafen Miklas Markovich*), u knjizi izdatoj u Pragu. Autor navodi da je Marković pripodobio vladiku Arsenija Plamenca, pa je s njim i dvojicom glavara očo u Rim, di ih je primio papa i di su povelili prigovore o prilasku Crnogoraca u katoličanstvo. Zbog nesuglasica između Josifa II i pape, oko pojedinih manastirskih imanja, papa je morao otputovati i prigovori su prikinuti.¹³⁶ Za vladiku Arsenija Lj. Durković-Jakšić ipak ističe da nije prihvatio mletačku ponudu da 1782. g. odvoji Crmnicu od Crne Gore.

* * *

---

¹³⁴ Lj. DURKOVIĆ-JAKŠIĆ, Određivanje međucrkvjenog položaja crnogorskoj mitropoliji, ... op. cit., str. 75.

¹³⁵ G. STANOJEVIĆ, *Venecija i austrisko-crnogorski odnosi krajem XVIII vijeka*, ... op. cit., str. 51-64.

¹³⁶ Lj. DURKOVIĆ-JAKŠIĆ u *Određivanje međucrkvjenog ... op. cit.*, str. 75-76, upućuje i na članak o tome objavljen u **Jadranskom dnevniku**, 29. IX 1939. godine. U njemu se navodi mitropolit Mojsije (virovatno konfundiranjem M. Plamenca), ali je poznato da je vladika Arsenije imao veze s Markovićom, kada je s misijom bio poslat u Beč. Za vladiku Arsenija Lj. Durković-Jakšić citira zatim i druge pridloške („odan piću, te ga narod ne poštuje“). Ibid., str. 76.

Grb ove porodice, prema diplomi od 8. decembra 1643., podiljen je na četiri polja, s po dva ljljana u prvom i četvrtom, a okrunjenim grifonom na drugom i trećem, koji stoji na trobrđu, mašući desnom šapom sabljom.

Na vrhu grba su dva okrunjena šlema, jednom na vrhu Ugar s crvenom kapom s perom, sa zastavom s križom, a u drugom grifon sa sabljom u zamahu u desnoj šapi, čija okrunjena glava ima i oreol.¹³⁷

Prema onome kako ga opisuje A. Benedetti (*X Contributo al Blasonario giuliano*, u „La Porta Orientale“, Trieste nn. 7-8 (1965), p. 203), grb je takođe podiljen na četiri polja. Na 1. i 4. crvenom, na srbrnom toranu otvor je prema polju; na 2. prozor i na 3. izrickanost na gvelfski način. Na 2. i 3. zlatnom, **jednoglavi crni orao**; na svemu: srebro s dvi crvene *cesoie*. Kneževska kruna s jednim oklopljenim ratnikom iznad, s poprsjem prema gori, s raširenim rukama, od kojih desna drži sablju, a liva salazi na način da leprša na lijevoj strani oružja. S okrunjenog šlema spuštaju se trake, s desne strane srebrna i crvena, a s lijeve zlatna i crna. Vršak: toran nadvišen orlom, između dvi otkinute surle, desna srebrna i crvena, lijeva crvena i srebrna, na kojima su nanizane, horizontalno, četiri crveno-srebrna barjaka.¹³⁸

---

¹³⁷ Carl Georg Friedrich Heyer von ROSENFELD, *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien, nach archivalischen und anderen authentischen Quellen*, Nürnberg 1873, s. 119-120, Tafel 64; cf. et T. 4, 55, 59.

¹³⁸ A. BENEDETTI, *Umago d'Istria nei secoli*, vol. II, Trieste 1975., p. 134.

*Zvonko Stantić rođen je u Subotici 1955. godine, di stiče osnovno i sridnje obrazovanje. Osnovne studije okončao je na Fakultetu političkih nauka u Beogradu . Radio kao profesionalni radio novinar i u privredi. Učestvovao je 2006. godine na naučnom simpozijumu "O Bunjevcima" sa radom "Bunjevci na zapadnom dilu Vojne krajine u Dalmaciji, Liki i Krbavi" i 2008. na simpozijumu "Etnolingvistička i istorijska istraživanja o Bunjevcima" sa radom "Bunjevci u Subotici tokom graničarskog i komorskog perioda". Pisao je u više listova, najviše u "Bunjevačkim Novinama", iz oblasti vojne i religijske istorije Bunjevaca.

Intervju

Prva desetogodišnjica Nacionalnog savita bunjevačke nacionalne manjine

O počecima, radu i zalaganjima u BNS-u tokom deset godina divane za „Bunjevačke novine“ svi njegovi pridsidnici.

Ove godine BNS obilježava prvu desetogodišnjicu rada. Njegovim osnivanjem Bunjevci, konačno u svojoj dugačkoj historiji, imaju tulo koje će ji prid državom zvanično predstavljati. U okviru Zakona su određene i četiri oblasti o kojima se stara Nacionalni savit: obrazovanje, kultura, informisanje i službena upotreba jezika. U svim ovim oblastima postignuto je puno. Na samom početku, prije osnivanja BNS-a, postojalo je šest bunjevački institucija, danas ji ima 12. Njevi uslovi rada su teški, možda ne baš isti ko prije 10 godina, al svakako ima tušta mista za poboljšanje. Najpre triba kazat da Nacionalni savit i posli 10 godina radi u iznajmljenim prostorijama za koje godišnje daje više od polak miliona dinara, a sridstva iz koji se radi su minimalna. U ništa boljoj situaciji nisu ni sve ostale bunjevačke institucije kulture. Bunjevačka zajednica danas ima misečnik „Bunjevačke novine“, dičiji list na bunjevačkom „Tandrčak“, sat vrimenta radio emisije na radio Subotici i Somboru, polak satnu televizijsku emisiju „Spektar“ na RT Vojvodini. Brojna izdanja knjiga iz različiti oblasti u Bunjevačkoj matici, NIU Bunjevačkom informativnom centru, BKC „Subotica“, BKC „Bajmok“, UG „Bunjevačko kolo“ Sombor, UG „Bunjevci Nov Sad“ ... Radi se na standardizaciji jezika, praktično brez materijalni sridstava, što ovaj poso dosta otežava, radi se i na izradi bunjevački udžbenika...

Jedan od najveći uspiha BNS-a je svakako i uvođenje bunjevačkog govora sa elementima nacionalne kulture u osnovne škole, prvo od I – IV a kasnije i do VIII razreda. Broj učenika na ovom izbornom predmetu iz godine u godinu raste a širi se i teritorijalno po školama. Organizovana su dva naučna skupa o poriklu Bunjevaca, brojne

manifestacije, odabrana su četiri dana ko nacionalni praznik, opravljen nacionalni grb i zastava. Ovako nabrojani, jedno za drugim, čini se da je urađeno puno, al većina oni koji su na ovim poslovima smatraje da se moglo i više da nije bilo međusobni trzavica. Ostalo je još puno tog što se mora završit, kako bi se moglo jednog dana kazat da je bunjevačka zajednica u kulturnom, nacionalnom i jezičkom smislu zaokružena i barem dilom sačuvana od naleta asimilacije, što prirodne što nametnute. (Suzana Kujundžić Ostojić)

Prvi saziv BNS

S prvim pridsidnikom BNS-a Nikolom Babićom divanimo o procesu stvaranja ove krovne bunjevačke institucije.

Suzana Kujundžić Ostojić (SKO): Kako su protekle pripremne radnje za osnivanje BNS-a i njegov rad u samom početku?

Babić Nikola (BN): Te 2003. godine kad su se stekli Zakonski uslovi krenili smo u prikupljanje potpisa za sazivanje elektorske skupštine. Za nas Bunjevce, koji je onda bilo 21.000, tribalo nam je skupit 4.500 potpisa za 45 elektora. Tribalo nam je jedno četiri miseca da to sve pokupimo i nije bilo lako, jel smo u to vreme imali samo šest bunjevački institucija. Odlazili smo u kuće naši Bunjevaca i tražili njevu podršku da i mi imamo tilo koje će nas predstavljat prid državom, da će imat pravo na obrazovanje, svoj jezik i pismo, kulturu i njezin razvoj, radio i televizijske emisije i naše novine, što su svi zdušno podržali. Možem kazat da je najveći dio tog posla obavila ondašnja Bunjevačko - šokačka stranka, al ni mi u to vreme nismo bili teritorijalno rasprostranjeni. Kad smo skupili potpise i kad sam očo u Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, ondašnje, Srbije i Crne Gore, i kad su vidili da imamo tačno elektora koliko triba, skrenili su mi pažnju da je dosta da samo jedan ne dođe i nećemo se moć konstituisat. Ja sam tu odgovornost primio na sebe i eto svi su došli, jel to su bili ljudi sa visokom nacionalnom svišću. Nakon te elektorske skupštine 29. aprila 2003. godine je održana prva sidnica BNS-a na kojoj sam izabran za pridsidnika a Đuro Bošnjak iz Sombora za potpridsidnika. Puno nam je pomogla i Bunjevačka matica,

na čijem je čelu onda bio Karlo Blesić, koji nam je dao prostorije da imamo di držat sastanke al i za sam početak rada u BNS-a, koji je na ovoj adresi prvo bio registrovan. Tek 2004. godine smo dobili naša prva sridstva od države i zakupili smo svoje prostorije. U Registar nacionalni savita upisani smo 22.7 2003. a sve ostale funkcije izabrali smo već kasnije pod jesen.

SKO: Šta smatrate za najveći uspih tokom Vašeg pridsidničkog mandata?

BN: Održavanje elektorske skupštine bi posebno istako, mi smo imali onda 21.000 Bunjevaca i zato nam je tribalo da izaberemo 45 elektora da bi imali formiran BNS od 21 člana. Bilo je to zdravo teško skupit, čak i ovoliko, a bilo bi dobro i da smo skupili više. Izložili smo se velikom riziku, koji sam priuzo na sebe, jel moglo se trevit da kogod od nji ne dođe i da sve propadne, al imali smo sriće. Samo konstituisanje, ko i danas, bilo je teško, velika podrška je bila od Vlade Republike Srbije, jel smo imali svoje nadležnosti ispunjavat i legitimno radit, pa onda u Ministarstvima kulture i obrazovanja, Pokrajini. .. Odbor za obrazovanje i učenje maternjeg jezika nam je bio prioritet. Zatim formiranje Bunjevačkog informativnog centra di ćemo pravit naše novine, radio i tv emisije.

Pošto mi Bunjevci nismo imali svoju državu, svoje vladare nismo imali ni grb i zastavu, pa smo to krenili pravit. Znajuć našu boljku da volimo zabavit a u realizaciji smo obično tanki, radili smo s jednim profesionalnim heraldičarom, to smo u Savitu razmatrali a pozvali smo i naš narod da se izjasni oko našeg obeležja, za koje smo kasnije iz vrha države dobili sve pofale na njevoj autentičnosti. Tako je napravljen grb, zastava, a oma posli tog Zakon nam je omogućavo da imamo svoje praznike. Za nji nisam išo na široku raspravu, jel sam se bojo da će bit puno pridloga i mišljena i tu sam se pono ko pridsidnik, i u uskom krugu savitovanja odredili smo četri nacionalna praznika. Imali smo i dva naučna skupa koji smo nuz velike napore organizovali. Sa jednog akademskog nivoa razmatrani su radovi o Bunjevcima iz oblasti istorije, lingvistike i antropologije. Veliki uspih bio je i 2007. godine kad uveli

smo bunjevački govor u škole, bilo je puno problema, koji se rado ne sićam, al smo uspili.

SKO: Šta ste tili a niste uspili uradit tokom svojeg mandata?

BN: Nismo uspili doć do naši udžbenika koji bi mogli pratit ovu našu nastavu. Bio sam u priliki to često obećat al eto nismo ispunili. Pitanje je, koje postavljam i sebi, i šta je sve zadatak BNS-a jel naši institucija kako da više mladi Bunjevaca uvedemo u njegov rad. Al kad analiziram to nije bila ni naša nadležnost, mi smo se bavili s ove četri nadležnosti. Nismo imali razvijenu infrastrukturu da bi stigli do naši Bunjevaca da ji edukujemo šta je BNS, naše institucije, bunjevačke stranke...Možda je to tribalo bit sveobuhvatno od BNS-a, Bunjevačke matice i svi ostali al do tog nije došlo.

SKO: Početkom 2010. godine BNS je raspušten. Kako na ta dešavanja gledate danas?

BN: Ko pridsidnik pridsidavo sam svim sidnicama i bilo je teško da se postigne većina u svemu. Bili smo vrlo različiti, a i bio je jedan broj oni članova koji su se pasivno odnosili prema članstvu u BNS-u. Posli par sastanaka dva člana su pristala dolazit, a kasnije se ovaj broj i povećo. Teško je bilo to usaglašavat. Sve je išlo puno lakše do prve polovine 2008. godine, al u drugoj polovini je počelo oštrije razilaženje stavova članova BNS-a, koji su u isto vreme bili i članovi različiti stranaka. Ta nepoznanica šta sve triba da radimo, koja nam je ingerencija i koliko je važan naš rad u BNS- u nas je održavala.

Članovi BNS-a, ko što sam već kazo, koji su bili članovi stranaka oko 2008. godine svatili da država uvažava nacionalne savite, pa i društvo šire, pa je to kod nji razbukvalo druga razmišljanja a interesi Savita su metnuti sa strane. Pa i ja sam ko pridsidnik podlego jednoj opciji u nikim situacijama, ne ko pripadnik te opcije, već sam tražio način i sagledavo kako da što bolje radimo poso u svojim nadležnostima. Al to nije dobro svaćeno i počelo je pristrojavanje ko je čiji, i to se odrazilo da Ministrastvo za ljudska i manjinska prava potegne i tu drakonsku miru -

da uvede privremeni organ u BNS. Ja se pitam, i danas, kad je u BNS-u bilo sedam različitih stranaka, a bunjevačka pitanja i njeva afirmacija njim nisu bila prioritet ni najmanje, kako sam ko pridsidnik mogo radit bolje. Bunjevcima u Savitu nije uplićanje politike donelo nikake dobiti nit dobara za bolji rad, a pogotovo ne prema mladima, pa da njim možemo pružit kaku profesionalnu afirmaciju.

SKO: Šta želite BNS- u ubuduće?

BN: U ovim jubilarnim danima, da se ne vraćam unatrag u taj loš period. Al slično se i danas ponavlja, od ovog mandata BNS-a ostalo je malo, jel biraće se nov. Ne vidim niko srićno rišenje za bilo koji BNS u budućnosti, ako se bude biro po ugledu na političke stranke. Institucija di ima 21 jel 23 člana a pri tom su pripadnici različiti politički stranaka ne mož složno radit. U sastavu Savita ne mogu bit ni oni, kako se to sad moderno kaže, koji su u sukobu interesa. Što god smo, manje više, uradili objektivno a poništa pod pritiskom, al u BNS su ušli pridstavnicu kulturni institucija Matice, BKC i svi ostali, a taki sastav teško mož donet najkvalitetnije odluke koje su za interes zajednice.

Nakon raspuštanja prvog saziva BNS-a 18. 1. 2010. godine Ministarstvo za ljudska i manjiska prava postavilo je privremeni organ na čijem čelu je bio dr Andrija Peić Tukuljac. Privremeni organ obavljao je tehničke poslove oko Nacionalnog saveta, kako ne bi došlo do njegovog gašenja, obavljao je i posao oko skupljanja potpisa za nove izbore Nacionalnog saveta. Da potpitimo, trebalo je pokupit 8.000 potpisa kako bi Bunjevci mogli izać na direktne, mnogi ji nazivaje i demokratske, izbore, koji su bili raspisani za 6.6. 2010. godine. (Suzana Kujundžić Ostojić)

SKO : Gospodine Peiću, Vi ste bili u obadva saziva BNS-a, i pridsidnik Privremenog organa. Šta želite BNS-u u budućnosti?

Peić Tukuljac Andrija (PTA): Moji stavovi su jasni, želim da funkcije u BNS-u ubuduće obavljaju mladi i kvalifikovani Bunjevci. A mi stariji da njim pružimo u tom podršku. Samo tako možemo uspiti u želji da nam se pridruže mladi i da sačuvamo naš narod.

Drugi saziv BNS

Posli obavljani izbora za drugi saziv Nacionalnog savita zakazana je konstitutivna sidnica 2. 6. 2010. S privagom od jednog glasa za pridsidnika BNS-a izabran je Blaško Gabrić. Posli godinu dana obavljanja funkcije podno je ostavku i na osnovu Koalicionog sporazuma prido je funkciju na godinu i po dana Branku Pokorniću. (S.KO)

SKO: Gospodine Gabriću, funkciju pridsidnika BNS-a obavljali ste godinu dana. Šta smatrate da je Vaš najveći uspih tokom tog mandata?

Gabrić Blaško (GB): Uspihom smatram to što iako je Nacionalni savit bio podiljen na dvi strane odluke na Nacionalnom savitu donosili smo uglavnom jednoglasno. Svi u BNS-u morali su radit za svoj narod, a svaka bolja ideja mogla je bit prominjena s onom koju sam ponudio. Tako nisam ostavio prostora nikom da bude protiv, već da mora radit. Odštampo sam kalendar na kojem su sve bunjevačke institucije i naše stranke. Trudio sam se da donesem sridstva u BNS a ne da ji uzimam za svoje lične il bilo koje druge potrebe.

SKO: Šta ste tili a niste uspili uradit tokom svojeg mandata?

GB: Sve što sam tio i uspio sam uradit. Obavljo sam svoju funkciju časno i pošteno, brez lični il bilo koji drugi interesa. Trudio sam se da opravim jedinstvo u BNS-u, kako tako. Kad mi se činilo da sam to napravio dao sam štafetu dalje. Virovo sam da će to uradit i onaj ko je došo posli mene.

SKO: Šta želite BNS-u ubuduće?

GB: Slogu! Slogu da se s ponosom i poštenjom obavi svaki mandat Nacionalnog savita do kraja mandata. Želim u BNS-u mlade, poštene i kvalifikovane ljude.

Branko Pokornić stupio je na mesto pridsidnika BNS-a na osnovu Koalicionog sporazuma 25. juna 2011. godine.

SKO: Gospodine Pokorniću, šta smatrate da je najveći uspih tokom Vašeg mandata?

Pokornić Branko (PB): Prvi nekoliko miseci bilo mi je potribno da savladam svu problematiku u Nacionalnom savitu. Prvi zadatak je bio sačinavanje strateškog plana pripreme za popis stanovništva. Imali smo plan, radni tim, aktivirali sve bunjevačke institucije da bi se što veći broj Bunjevaca izjasnio. Sridstva su bila mala i nismo do kraja uspili uć u sva domaćinstava, a iz ti razloga rezultati nisu onaki kake smo mogli postignit. Drugi važan posao je bio inteziviranje u prikupljanju potribni podataka za standardizaciju bunjevačkog jezika. Tribalo je dosta vrimenta da se utvrdi šta je ko uradio, dokle se stiglo, di je zapelo i šta triba razrišit da bi se pripremila sva potribna dokumentacija za Komitet eksperata Evropske unije za zaštitu manjinski jezika. Određene kulturne manifestacije podignute su na viši nivo, prvenstveno Dan dužijance, di smo okupili veliki broj učesnika svi insitucija kulture i svima smo dokazali da je to manifestacija postala sa bunjevački salaša, da je ona bunjevačka. Bitno je naglasit i proslavu Dana Velike narodne Skupštine, koju smo uspili izdignit na pokrajinski nivo. Uostalom, Velika narodna skupština je održana u Novom Sadu, a u njezinom radu su Bunjevci dali veliki doprinos. Država sad to triba da vridnuje, i tražimo primenu principa „pozitivne diskriminacije“. Uspih je i to što Nacionalni savit ima svoje pridstavnike u lokalnoj samoupravi u Subotici, i da činimo dio vlasti, što je donelo određene benefite Bunjevačkom nacionalnom savitu, po prvi put smo ušli u gradski budžet. Ne smi se zaboravit povećanje od oko 30% upisani đaka u poslidnoj godini. Sad imamo 338 učenika koji uće bunjevački. Obezbedili smo toj dici pribor, ekskurziju, fokusirali aktivnosti prema mladima, zarad čuvanja nacionalnog identiteta. Formirana je i Komisija za zaštitu nematerijalnog kulturnog nasliđa, koja će radit na zaštiti bunjevačke kulturne baštine, al i Komisiju koja će se pozabavit sa istorijskim činjenicama o Bunjercima i pitanjima koliko su određene političke okolnosti od Prvog svitskog rata uticale na postojanje

i negiranje bunjevačke manjine. Iz toga moramo izvuć pouke i nać put za nastupanje u pridstojećem periodu.

SKO: Šta ste tili a niste uspili uradit tokom svojeg mandata?

PB: Dosta od navedeni poslova još nije završeno, za to je potribno aspolutno slaganje svi da se završe. Mora se pokrenit inicijativa, a to je formiranje Zavoda za kulturu Bunjevaca. Mora se privest kraju cio poso oko standardizacije jezika, a treća važna stvar je obezbedit kod države primenu principa „pozitivne diskriminacije“ kako bi sve ove aktivnosti odradile do kraja.

SKO: Evidentno je da postoji kriza u Bunjevaćkom nacionalnom savitu, oko poštovanja i nepoštovanja Koalicionog sporazuma kojim je i došlo do posljednje promine na ćelu Saveta. Kako vidite izlaz iz te krize?

PB: Sigurno je da ovih 60 godina negiranja Bunjevaca ostavilo svog traga, mi smo još uvik u „dićijim cipelicama“ i mora proć određeno vreme da prođemo taj period. Bunjevaćki nacionalni savit postoji tek deset godina i još treba da napredujemo. Mnogo veći broj ćlanova Nacionalnog saveta mora uzet ućešće u radu Savita. Jeste, imamo 23 ćlana Nacionalnog saveta, al, objektivno, samo 3-4 ćlana aktivno rade, a ostali su samo prisutni na sidnicama i oni su „glasaćka mašina“, glasaju za odluke iako se ćesto nisu ni upoznali s materijalom. Dok god zaista velika većina ne uzme aktivno ućešće u radu Savita, do tad će talasanja bit. Taj proces moramo proć, imali smo jedno biranje ćlanova po elektorskom sistemu, sad se biralo po demokratskim izborima, a oćekujem da posli slideći izbora bit mnogo bolje i da će znaćajan dio ćlanova Savita bit prominjen. U Savitu se daleko brže i priciznije, brez kriza, moraje rišavat problemi.

Napomina povodom krize u radu BNS

Prema Koalicionom sporazumu 22. decembra 2012. godine na mesto pridsidnika BNS-a tribala je stupit mr Suzana Kujundžić Ostojić. No, Sporazum je osporio jedan od njegovi potpisnika - Savez Bačkih Bunjevaca, smatrajuć da je druga strana bila politički nekorektna tokom prošli politički izbora. Kako Pokornić nije zakazo sidnicu BNS-a, da bi se obavila promina pridsidničkog mista, Nikola Babić prvi potpridsidnik je zakazo istu za 5. januar 2013. godine, na kojoj je sminjen s mista pridsidnika Pokornić, a mr Suzana Kujundžić Ostojić s većinom glasova za novog pridsidnika. Sam način zakazivanja sidnice Pokornić i SBB osporavaje, a upis u registar novog pridsidnika još nije sproveden, jel se čeka mišljenje Ministarstva pravde.

Elektori elektorske skupštine Bunjevaca održane 23. februara 2003. godine u Subotici.

Iz Subotice:

1. Babić Nikola
2. Bajić Mirko
3. Brajkov Đuro
4. Bukvić Stela
5. Jelačić Vesna
6. Kopunović Antun
7. Kujundžić Zoltan
8. Kuntić Kata
9. Merković Antun - umro
10. Peić Gavran Branislav
11. Peić Tukuljac Vjekoslav
12. Poljaković Dragan
13. Rogić Stipan
14. Rukavina Nikola
15. Sadojević Ivan
16. Sedlak Ivan
17. Skenderović Đurđica
18. Vizin Nikola
19. Vojnić Hajduk Miroslav

20. Vojnić Tunić Ivan
21. Šarčević Marko -umro
22. Števura Goran
23. Števura Ivan

Iz Doneg Tavankuta:

24. Dulić Petar
25. Evetović Lazo
26. Mačković Stevan
27. Orčić Nikola - umro
28. Savanov Mirjana
29. Sivić Ambrozije - umro
30. Stanković Antun
31. Stantić Željko

Iz Sombora:

32. Bošnjak Đuro
33. Bošnjak Ivan
34. Kubatov Dragan
35. Vuković Ivan

Iz Bajmoka:

- 36. Beretić Pere
- 37. Pokornić Branko

- Iz Gornjeg Tavankuta
- 42. Budanović Marko

Iz Palića:

- 38. Brandt Slobodanka
- 39. Gabrić Blaško

Iz Ljutova:

- 43. Lazić Milovan

Iz Beograda:

- 40. Šime Sekulić

Iz Male Bosne:

- 44. Tumbas Ljubica

Iz Bikova:

- 41. Crnjaković Ivan

Iz Novog Sada:

- 45. Vojnić Kortmiš Ivan

Posli ove elektorske skupštine na konstitutivnoj sidnici Bunjevačkog nacionalnog savita 29. 4. 2003. godine izabran je prvi Nacionalni savit u slidećem sastavu:

1. Babić Nikola – pridsidnik
2. Bajić Mirko
3. Kuntić Kata
4. Sedlak Ivan
5. Skenderović Đurđica
6. Vizin Nikola
7. Vojnić Hajduk Miroslav
8. Vojnić Tunić Ivan
9. Savanov Mirjana
10. Sivić Ambrozije
11. Stanković Antun
12. Bošnjak Đuro - potpridsidnik
13. Beretić Pere
14. Sekulić Šime
15. Vojnić Kortmiš Ivan
16. dr Peić Tukuljac Andrija
17. Mandić Mijo
18. Nemet Stevan
19. prof. dr Etela Jerinkić
20. dr Vlado Babić
21. prof. dr Bošnjak Saša

Memoari

Aleksandar Raič

U vrevi političkog života

Sa socijalističkim idejama sam se susreo rano. Dida-Ivan je doživio Oktobarsku revoluciju ko ruski zarobljenik na Uralu. Bio je sindikalno organizovani zidar u Somboru (jedno vreme kasir sindikalne organizacije građevinski radenika u Somboru). Bio je socijal-demokratski orijentisan. Zbog odbijanja da na izborima glasa za Radikale, nije dobio dozvolu da otvori bircuz i dućan za koje je pripremio kuću u Bunjevačkom sokaku. Teča-Steva, čovik teta-Emice, sestre moje majke-Mare, bio je iz komunističke familije Vukičevića. Njegov stariji brat Nikola bio je jedan od osnivača Komunističke partije Jugoslavije u Moskvi, koja je prithodila istoimenoj Partiji koju je kasnije organizovo J.B.Tito. Teča-Steva je bio ilegalac u Beogradu. Niko vreme posle 1945. godine bio je u rukovodstvu Narodnooslobodilačkog odbora grada Sombora.

Čito sam još u osnovnoj škuli, naročito od petog do osmog razreda, beletristiku a kasnije i dila filozofa od koji je proisteko moderni socijalizam. Nije to, u to vreme, bio veliki izuzetak, jer su i drugi moji pajtaši čitali taku literaturu. O tom smo divanili, debatirali, upućivali jedni druge na nepročitane knjige, pa se moglo odma svatit da svoje ideje crpimo iz istog literarnog kruga. A gradska biblioteka „Karlo Bijelicki“ u Somboru bila je neiscrpni izvor štiva koje nas je mamilo i podsticalo na intelektualno traganje. Sićam se noćni šetnji po somborskim sokacima, sa Ivanom Ergom, Ferikom Jubom, i sa još nikim deranima, koji se više ne sićam. Bio je Sombor ti godina miran grad, sav u zelenilu, brez buke i saobraćaja. Obično smo se šetali sokacima posrid kaldrme i dikojeg asvalta, jel je tu bilo najveće osvitljenje.

Kad sam pošo u somborsku gimnaziju „Veljko Petrović“, jednog dana me zaustavio jedan stariji gimnazijalac, Ljubiša Miljević, i ponudio mi da priuzmem prodaju u gimnaziji omladinskog lista „Narodna omladina“. To sam radio godinu dana, s manje el više sriće. Na kraju godine pokazalo se da sam dužan, jel nisam vraćo neprodane primerke novina, pa su me za nji dužili. Dida-Ivan mi je pokrio taj moj prvi „poslovni“ gubitak. Više se u taj poso nisam upušto.

Kad su me već našli, ovi iz Narodne omladine su me, početkom trećeg razreda gimnazije, namistili za pridsidnika te organizacije. Bio je to čudan događaj, to moje vatreno krštenje u politici. Prithodni pridsidnik je bio niki Dabetić, kome je, posli sam svatio, bilo krivo šta ga je naslidio žutokljunac, i to još domaći, „nadoš“. (Malo je taki derana u to vrime bilo spremni da private političke funkcije u gimnaziji. Većinom su taj poso poviravali kolonistima, „dodošima“.) U gimnaziji je sazvana izborna konferencija Osnovne organizacije Narodne omladine. Pune dvi učionice na prvom spratu gimnazije (otvorili su vrata koja su spajala te dvi učionice) bili su pune đaka. Dabetić je pridložio dnevni red. Pridložio je i novo rukovodstvo organizacije, a međ tim, i mene za pridsidnika. Nakon završenog izbora, prido je meni da dalje vodim konferenciju. Al, malo ko je slušo šta sam njim govorio o pridlogu plana rada za naredni period. Ništa nije pomoglo. Naposlidku, uzo rič ponovo Dabetić i raspustio konferenciju. Nikad više mi se tako nešta nije dogodilo. Naučio sam kako se vode sastanci te vrste.

Na kraju treće godine u gimnaziji, prišo mi je jedan od momaka, Crnogorac iz Sivca, s kojim sam se viđo ispraćajuć na železničku stanicu svoju divojku. Reko mi je da nameravaju da me pridlože za člana organizacije KPJ u gimnaziji i da napišem molbu za prijem. Nisam o tom ranije razmišljo. Činilo mi se da je to naročita čast i velika odgovornost. Počo sam da pišem svoju molbu u kojoj sam nastojo da ocinim samog sebe, svoju spremnost i svoje poriklo, kolko se sve to slaže sa ciljevima KPJ. Svatio sam svoje članstvo u toj organizaciji idealistički, imajuć u vidu sve ono šta sam znao o društvu u kojem sam živio i iz kojeg sam tražio putove napritka i izlaska iz zaostalosti, siromaštva. Sićam se da sam, između ostalog, napiso da potičem sa

periferije građanskog društva, da je pridamnom velik napor oko obrazovanja i učenja. Prido sam svoj papir Rajku, onom momku iz Sivca. Posli dva-tri miseca pozvali su me na sastanak i tu su me, početkom 1957. godine, primili u članstvo KPJ.

Svoje članstvo u KPJ (kasnije je ta organizacija prominila ime u Savez komunista Jugoslavije) nisam doživljavao ko listve za penjanje u hijerarhiji političkog uticaja i moći. Već u drugom i trećem razredu gimnazije zanimo sam se ozbiljno i sa radoznalošću, literaturom, posebno pisanjom manji pripovitki i pismica, prikaza likovni izložbi. To me je povuklo da se ogledam u objavljivanju prvi literarni tekstova u novoosnovanom omladinskom listu „Pokret“, koji je nasludio „Gimnazijalca“ đачki list somborski gimnazijalaca. Pojava prve pisme u „Pokretu“ dala mi je velik podstrek da se posvetim pisanju. Tim sam se bavio poslednje dve godine u gimnaziji i sa posvećenošću toj svojoj sklonosti, pošo sam i na studije.

Već ujesen te, 1957. godine, kad sam posto student Ekonomskog fakulteta u Beogradu, našo sam se med članovima Kulturnog kluba studenata tog fakulteta. Ko mladi pisnici, gostovali smo u sridnjim školama u Beogradu. Išlo je to tako do početka druge godine studija na Ekonomskom fakultetu. Sazvana je godišnja skupština Kulturnog kluba na kojoj su me pridložili za njegovog pridsidnika. Sve je išlo lipo dok se, kao pridloženi kandidat za pridsidnika, nisam javio za rič, sa namirom da izložim svoje viđenje aktivnosti Kluba. U tom svojem programskom govoru spominio sam kako mi, kao studenti iz nerazvijene seljačke zemlje, sa ograničenjima koja stavlja kulturni tradicionalizam, moramo puno toga da minjamo kod sebe i da je prid Klubom težak zadatak podizanja kulturnog nivoa njegovi članova i sviju studenata fakulteta. Jedva sam završio tu svoju govoranciju, kad uzme rič niki kolega koji me opanjko ko nikoga šta omalovažava studente, ne pridaje značaj postignućima socijalističke revolucije, itd. Naposlidku, naveo je kako sam sumnjiv, jel posećivam američku, englesku i rusku čitaonicu u njevim kulturnim centrima u Beogradu. Sve ovo poslidnje je bilo istina, jel sam rado odlazio da čitam knjige na engleskom i ruskom jeziku, koje su na tim mistima mogle da se pozajmljuju radi čitanja. Ovaj kolega,

brez obrazloženja, oma je izabran za pridsidnika Kulturnog kluba studenata. Tom događaju bio je prisutan, i jedini je pokušao da kaže koju rič u moju korist, kolega Ljubo, đak somborske gimnazije i kasniji vrhunski ekonomista i profesor Ekonomskog fakulteta u Beogradu.

Ovaj priokret sa političkom pozadinom, imo je za mene zdravo važne posledice. Svatio sam da u politici, u strukturama KPJ, barem u Beogradu, nemam šta da tražim. Svatio sam da je nauka, istraživanje i saopštavanje kritičkog, obrazloženog znanja, vridnije od privrtljivog lova na politički uticaj i autoritet. Od tad, do kraja studija na Ekonomskom fakultetu, posvetio sam se učenju svega što zaktiva bavljenje naukom. Važan podsticaj i podršku pri tome našo sam u studentskoj istraživačkoj sekciji za zadrugarstvo, koju je vodio profesor Ekonomskog fakulteta dr Mihailo Vučković. Tu je počo moj put u nauku. Tu se završio moj politički idealizam. Sve do diplomiranja 1961. godine i zapošljavanja u Somboru, trajalo je stanje „zamrzavanja“ mog članstva u SKJ. I nikad kasnije u politici nisam tražio više od pragmatičnog uključivanja u organizaciju koja pruža mogućnost istraživanja i koliko-toliko kritičkog rezonovanja o stvarnosti.

To je bilo vreme u kojem sam jedva osto u članstvu Partije. A kako sam pristo da budem član Partije? Bilo je to nakon čuvene „jogurt“ revolucije 1988. godine. Još niko vreme posli prisiljene ostavke rukovodstva SKV, u gradu Novom Sadu je uspostavljeno prilazno rukovodstvo – Gradski komitet SKV u kojem sam se i ja našo. Nigdi ujesen 1989. godine održana je redovna izborna konferencija gradske organizacije SKV di sam bio jedan od dva kandidata za pridsidnika Gradskog komiteta. I tu se ponovila politička igra sa programskim govorom koji sam izreko prid konferencijom, a uoči glasanja za izbor pridsidnika. Pominjo sam u tom divanu Evropu, integracije, tehnološki napridak brez kojeg Srbija ne mož da prati svit koji se brzo minja i postaje sve složeniji. Nisam pominjo u to vreme već privaćene ideje o naciji. Nakon glasanja rezultat je pokazo dvi stvari: kandidat sa evropskom orijentacijom, iz redova nacionalni manjina, dobio je 27% glasova. Bio je to signal vrimena u kojem nisam našo mista za svoj pristup politici. Od tad sam pristo da

budem član Partije. Nisam se učlanio u novostvorenu Socijalističku partiju Srbije.

Još dok sam se bakćo sa onim prilaznim Gradskim komitetom SKV, oma posli čuvene "jogurt revolucije", nigdi tokom 1989. i početkom 1990. godine, dobio sam ponudu da obradim anketu, koju su izveli učesnici ti događaja u Novom Sadu, posebno Sava Kerčov, ozbiljan i uvireni slidbenik u to vrime nadolazeći politički strujanja. Bio je to izazov o kojem sam moro dobro razmislit. "Jogurt revolucija" je bila važan i za Vojvodinu sudbonosan događaj o kojem je svaka naučna analiza morala imat trajnu vridnost. A saradnja sa ljudima koji su u izvođenju te revolucije učestvovali, morala je stvorit utisak da se i sam saglašavam sa takim pristupom politici. Ipak sam se odlučio da obradim anketu i učestvujem u pisanju stručnog saopštenja o događajima u Novom Sadu iz 1988. godine. Iz tog je nastala knjiga o mitinzima u Vojvodini 1988. godine, koju je 1990. godine štampo novosadski "Dnevnik". Doprimo sam da o 1988. godini u Vojvodini ostane naučno sastavljen izvištaj, al sam moro da otrpim kritiku od ljudi s kojima sam idejno bio blizak. Habent fata sua libelli.

Zašto sam ovaj memoar napiso?

Prvo. Onima koji su u Somboru vodili kadrovsku politiku, bio je potreban deran iz redova Bunjevaca (u to vrime vođeni ko Hrvata) za ostvarivanje „ključa“, za obuvatanje pripadnika sviju nacija i nacionalni manjina. Makar Bunjevci i Šokci nisu bili priznati ko narodnosti, ipak se priko njevog postojanja nije moglo prič tek tako. Ono malo Bunjevaca i Šokaca u Somboru, koji su uspili da se škuluju el pođu na zanate, bili su zanimljivi ko mogući partiski kadrovi. Tako sam i ja bio praćen. Prije odlaska na studije u Beograd, bio sam na divanu u SUP-u di me ljubezni referent-kadrovik pito imam li namiru da studiram pravo, jel taki kadar je toj instituciji potreban. Kad sam pokazo nezainteresiranost za pravo, više me niko nije zvaio na slične razgovore.

Drugo. Tokom čitavog političkog angažmana u Partiji nisam imo priliku da se identifikujem ko Bunjevac (vodili su me ko Hrvata). Samo jednom

prilikom, na sastanku studenata-partijaca u Novom Sadu (nigdi 1963-64. godine, kad sam bio na poslidiplomskim studijama), divanio sam o svojim nedoumicama o nacionalnosti, di sam spominio kako moja mama-Kata nije znala pisat latinicom, šta je bilo rezultat njenog školovanja (samo četiri razreda osnovne škole) u Kraljevini SHS / Jugoslaviji. Nije bilo nikakog odjeka na tu moju ispovid.

Naposlitku, iz cilog mojeg probijanja kroz vrevu političkog života, svatio sam kolki je značaj kritičkog mišljenja, izgrađivanja sopstveni uvirenja i širenja i produblivanja znanja o svitu koji nas okruživa i o samom sebi. Počo sam sa čitanjem klasične beletristike i ozbiljne, filozofske literature i svoje prve utiske i uvirenja o svitu oko sebe nastojo razumit u idejnoj rami nastaloj u tim čitanjima. (U vrime izrade doktorske disertacije posebno me je zanimala povezanost političke ekonomije sa Hegelovom filozofijom.) Čim sam se našo u društvu meni slični gimnazijalaca, svatio sam koliko je blagosloven dijalog, smirena i pažljiva razmina ideja sa onima koji imadu jednaku potribu zajedničkog divana, minjanja el učvršćivanja uvirenja i sopstveni formirani pojmovna, mirila vridnosti svega o čemu se divani. Za mladog čovika, ko i za mali narod, ophrvanog nedoumicama, podilama i potcinjivanjem od društvenog okruženja, vrevu političkog života, nadvikivanje brez namire razumivanja drugi, navlačenje na tanak lek i privođenje potcinjivane čeljadi žedni priko vode, odbojno je, stidno i vodi u povlačenje iz take zbrke i cirkusa.

U pomenitim slučajovima moji neuspili prvi koraka u političkom napridovanju, nisam se pokolebo prid utiskom vreve izenađeni ljudi, glasača, gledalaca i navijača u političkoj pridstavi, di se stado jaraca ustremilo na usamljeno, šuto jare. U sva tri slučaja, vrime je pokazalo da su vridnosti, koji sam se držo, i koje do danas čuvam, čvrst oslonac čak i kad se čovik nađe sam u svitu drugačijem od onog iz kojeg je niko. Al, kad danas otom razmišljam, ima u tom temelju – to je onaj najdublji temelj bunjevačke kulture – ograničenje šta ne smi bit zanemareno. Događalo se, u prilikama važni politički divana, pridlaganja, odmirivanja i usvajanja važni odluka, da sam ostajo brez riči, iako sam svato kako se za astalom pridsidništva el za govornicom iznose stvari

brez oslonca u stvarnosti, neostvarive i prazne riči, kojima se opanjkavaju čestiti ljudi i zamajavaju čeljad šta se ne usuđiva suprotstavljat galamdžijama i naopakim šičardžijama. Taj gorki utisak pognute glave, ostajanja u zapečku i kutrenja, teško sam podnosio, a i danas se ne osiám dobro kad vidim tako ponašanje kod niki moji bunjevački pretelja.

Kad sam se zabavio svojim bunjevačkim poriklom, postalo mi jasno otkale ta pasivnost, trpljenje nepravde i puštanje politički mutikaša da se nameću ko Domanovićov vođa. Bunjevci su bili virujuće stado svoji franjevački duhovnika i poslušni vojnici svoji serdara i vojvoda. Tradicionalni patrijarhalni način života je rič dide i baće činio nepikosnovenim. Iz take kulture proistekla je politička kultura poslušnosti i povođenja za pridikama svećenika u crkvi i za bojnim pokličima grlati politički tribuna. I danas se ovo ograničenje demokratske kulture kod našeg naroda osiá i njeno prikoračenje radi unapriđivanja ove kulture je jedno od najvažniji mirila povirenja spram bunjevački pridnjaka, stranački vođa el društveni funkcionera. Brez nigovanja otvorene, demokratske debate, spremnosti za poštivanje i saslušavanje svakoga i pažljivog odgovaranja na divan oni sa kojima se ne slažemo, niko ne zasluživa ozbiljno prosuđivanje a još manje povirenje prilikom izbora na uticajna mista u politici i demokratskim institucijama.

* Aleksandar Raič je rođen u Somboru 1938. godine di je završio osnovno školovanje i gimnaziju. Osnovne i magistarske postdiplomske studije završio na Ekonomskom fakultetu u Beogradu. Doktorat iz oblasti političke ekonomije (Agrarno pitanje) steko na Poljoprivrednom fakultetu u Novom Sadu. Profesor na Univerzitetu u Novom Sadu od 1974. do 2004. godine i na Sportskoj Akademiji u Beogradu od 1993. do 2008. godine. Bio urednik omladinskog lista za književnost i društvena pitanja „Pokret“ u Somboru (1962) i časopisa „Privredna izgradnja“ (1973) i „Savremenost“ u Novom Sadu.

Aleksandar Raič

Bački Bunjevci i bunjevački Hrvati: jedan etnicitet, dve nacionalnosti

Na marginama O t v o r e n o g p i s m a Márii Kern Sólya, predsjednici Skupštine Grada Subotice upućenog od strane pridnjaka hrvatske nacionalne zajednice u Subotici 24/06/2013. Izvor:

<http://www.subotica.info/2013/06/24/otvoreno-pismo-mariji-kern-solji>
(pristup: 11.9.2013)

1) Rasplícanje mutni pojmov

Prvi uslov uzajamnog razumivanja u dijalogu jeste saglasnost o sadržini pojmova i značenju termina koje sagovornici koriste. Pošto mi je stalo do dijaloga o temi koju pokreću potpisnici ovog pisma, evo nekoliko razjašnjenja termina korišćeni u Otvorenom pismu, oko koji se odvijala debata u Skupštini Grada Subotice 20. juna 2013. godine.

Potpisnici Otvorenog pisma (POP) : *Obraćamo se kao „pripadnici hrvatskoga naroda a bunjevačkog roda“.*

AR: Narod i njegovi rodovi odnosi se na etnicitet, rezultat pridnacionalnog procesa (etnogeneze) povezivanja i razdvajanja rodova (vrva), plemena (ko plemenski struktura, vojnički zadruga-organizacija) i njihovi saveza. Izvorni, primordijalni hrvatski narod podrazumiva skupinu vojnički zadruga (Fine), oko sedam hiljada vojnika (Mužić), koja, na poziv Iraklija, politički pokorava zatečeni slovinski narod (plemena slovenskog porikla uključujuć poslovenjena starosidilačka plemena Avara, Ilira...). Do kasnog sridnjeg vika pokoreni slovinski narod (Vlasi) podrazumiva se ko feud dominirajuć politički-državni struktura (Vizantije, srpski, hrvatski, bugarski kraljova, Mađara,

Austrijanaca, Mlečana, Osmanlija). Integracija Vlaha-balkanski pastira u hrvatske feudalne strukture (narod hrvatski vlastelina i njihovi kmetova-zemljoradnika) nije bila moguća (osim putom pokoravanja ko kmetova). Virsko oblikovanje slovinskog naroda (pravoslavlje, katoličanstvo, bosanska crkva, islam), od strane virski struktura-crkava, ko dila feudalnog sistema dominacije, pridistorija je njegovog kasnijeg nacionalnog identifikovanja.

Posli početka nacionalnog formiranja (kraj 18-19. vik), elite stvaranja nacija nastoje da privuku etnički oblikovane dilove slovinskog naroda – koriste oznaku „narod“ da bi stvorili svoje nacionalne „etnije“ (primordijalističko poimanje etnije ko izvorišta nacije). Pod oznakom „hrvatski narod“ podrazumiva se cilina slovinski i drugi etniciteta nad kojima je uspostavljena politička-državna vlast (narod „hrvatski zemalja“ koje nacionalno oblikuje elita nacije-države). U ovom smislu, „hrvatski narod“ podrazumiva pridnacionalne etnicitete čija nacionalna integracija još nije završena. Otuda u gornjem izrazu „hrvatski narod bunjevačkog roda“ znači bunjevački etnicitet u Bačkoj obuhvaćen procesom stvaranja hrvatske nacije. Termin „hrvatski narod“ zamagljiva stvarnost nedovršenog „naciotvorstva“, tzv. homogenizacije hrvatske nacije (i drugi nacija takođe).

Bunjevački narod je jedan od rezultata etnogeneze slovinskog naroda, a ne rod hrvatskog naroda. Bunjevci su međufaza izmed etničkog oblikovanja „Vlaha“ (pastirski plemena Dinarskog planinskog masiva od severne Albanije do Velebita i Ćićarije u Istri) ko rimokatolički Vlah-Bunjevaca i nacionalno orijentisani Vlah-Hrvata. Još tokom 18-19. vika Bunjevci i Hrvati su dvi različite etnije (Marko Šarić). Nisu se Bunjevci izdvojili iz hrvatskog naroda ko njegova sub-etnija, nego je hrvatski narod **nastajo** integracijom Vlaha-Bunjevaca (ko i drugi „regionalni“ etniciteta Trojedne kraljevine) u hrvatsku naciju. Početna etapa tog nastajanja, a dilom taj proces i danas traje (etničko-nacionalna trenja u Hercegovini o kojima piše dr Nino Raspudić), karakteriše nastajanje „hrvatskog naroda“ ko etničkog „buljona“ u procesu homogenizacije, sa različitim „subetnijama“, regionalnim etničkim posebnostima Dalmatinaca, Hercegovaca, Slavonaca, Istrijana, Dubrovčana, Bokelja, bački Bunjevaca, banatski Karaševaca. Srića je il nesrića bački

Bunjevaca u **tome** što su oni, tokom 18. i 19. vika, prije početka oblikovanja hrvatske nacije, dostigli visok stepen etničke integracije ko poseban bunjevački narod. Na tlu današnje države Hrvatske, Bunjevci su brzo prošli kroz etapu bunjevačke integracije, postavši jedan od ključni oslonaca hrvatskog nacionalnog procesa (Starčević, Jelačić). Ova razlika u etnogenezi i naciokreaciji bački Bunjevaca, ko „rubnog“ etniciteta, i Bunjevaca u jezgrenom dilu stvaranja hrvatske nacije, izvorište je etničkog konflikta, koji do danas nije dobio demokratsku razrišnicu.

2) Otvoreno pismo, njegova pozadina i posljedice

POP: *Rad skupštine se karakterisao „neprimjerenom diskusijom pojedinih vijećnika zbog nacionalne pripadnosti jednoga od predloženih kandidata za zvanje Počasni građanin“).*

AR: Nemam uvid u zapisnik diskusije vićnika skupštine **Grada opštine Subotice** dana 20. juna 2013. godine, na kojoj je doneta odluka o pridlogu dr N. Zelića za Počasnog građanina grada Subotice. Iz saopštenja za štampu M. Bajića, pridsidnika SBB i B. Pokorića, pridsidnika BNS (ovaj organ samouprave nacionalne manjine Bunjevaca je u postupku uvođenja prinudne uprave), sazno sam da je spor nasto zbog označavanja pridloženog gospodina Zelića ko Hrvata-Bunjevca, bunjevačkog Hrvata. Iz ovi nepotpuni informacija zaključivam da je dr N. Zelić nesumnjivo Hrvat, pripadnik hrvatske nacije, a da je njegovo bunjevačko poriklo namirno navedeno od strane pridlagača. Za identifikovanje dr Zelića ko pripadnika hrvatske nacije pomenuta dopunska etnička obiluzja nisu od bitnog značaja. Navodeć ova obiluzja, pridlagači su morali očekivat odgovarajući kritički odgovor sa strane pridsavnika bunjevačke nacionalne manjine, koji se od 29. novembra 2009. godine u Srbiji identifikuju ko pripadnici nacionalnosti Bunjevci. Kako pomenuta dva pridsavnika Bunjevaca u skupštini opštine Subotica sami izjavljuju, na hrvatsku pripadnost dr Zelića ni oni, ni niko drugi u Srbiji, ne može imat primedbi.

Znajuć za otvoreni intraetnički konflikt Bunjevaca, koji se izjašnjavaje ko pripadnici nacionalnosti Bunjevci, i etnički Bunjevaca, koji se izjašnjavaje ko pripadnici nacionalnosti Hrvati, pridlagači dr Zelića za

Počasnog građanina Subotice, su svoj pridlog podneli ko test političke podrške subotičke skupštine svom osporavanju nacionalne manjine Bunjevaca u Srbiji. Ovo osporavanje POP nastoje da zasnuju na svom pravu „koristiti se bunjevačkim imenom kao jednim od regionalnih hrvatskih etnonima i da nitko nema pravo uskratiti drugima da se nazivaju bunjevačkim Hrvatima i Hrvatima Bunjevcima“. Takvo „pravo“ nije ustavna i zakonska kategorija, jer se u Statutu APV, ko jedinom pravnom aktu, na koji se neko mož pozvat u zaštiti svoji nacionalni prava, ko nacionalnosti navode samo Bunjevci i Hrvati, a ne i bunjevački Hrvati il Hrvati Bunjevci. Iza formulisanog subjektivnog prava na etničko osićejanje je ranije razrađena teorija o Bunjevcima ko subetnijski hrvatske etnije. Korišćenje regionalni imena je domen kolokvijalnog označavanja teritorijalnog porikla, al nije stvar ustavnog i zakonskog regulisanja nacionalne pripadnosti, koja povlači odgovarajuće pravne i političke konzekvence (pripadnost nacionalnim zajednicama u međunarodno priznatim rezultatima popisa stanovništva, itd.).

Kako razumit ovo „čaćkanje mečke“ od strane POP? Isto ko lansiranje teorije o Bunjevcima kao „subetnijskoj skupini hrvatskog naroda“. Ovo je još jedan pokušaj unošenja zabune kod Bunjevaca, kako bi ostali ravnodušni prema administrativnom nasilju izvršenom nad njima 1945. godine, kojim su Bunjevci i Šokci kategorisani kao Hrvati (nema bunjevačke i šokačke narodnosti).

Odnosi između država i naroda

POP: „*Diskusiju su predvodili članovi političke stranke čiji je predsjednik (A.Vučić), samo dan kasnije, kao dopredsjednik Vlade Republike Srbije, s ministricom vanjskih poslova Republike Hrvatske potvrdio nastavak suradnje i daljnji razvoj odnosa između dvije države i dvaju naroda te čvrsto obećao skoro rješenje najvažnijih manjinskih prava Hrvata u Srbiji*“.

AR: Gospoda Hrvati bunjevačkog porekla opet potežu autoritet država kao silu koja treba da riši manjinska prava Hrvata u Srbiji. Šta treba da znači „razvoj odnosa između dvije države“ Srbije i Hrvatske, kad je rič o

„rješenju najvažnijih manjinskih prava Hrvata u Srbiji“? Međ takim pravima su i ona koja se pripliću sa pravima Bunjevaca ko nacionalne manjine. Dal država Srbija, u ovom domenu, triba da onemogući protest Bunjevaca protiv korišćenja nacionalnog imena Bunjevci od strane Hrvata ko pripadnika hrvatske nacije (ko nacionalne manjine Hrvata)? Dal srpska država, ko domovina Bunjevaca, triba da formalno izjednači finansiranje bunjevačke i hrvatske nacionalne zajednice, iako se prva oslanja isključivo na fondove Srbije, a druga koristi, osim fondova Srbije, i potporu svoje matične države Hrvatske i drugi hrvatski institucija, uključujući iseljeničke organizacije i Rimokatoličku crkvu? Dal država Srbija mož ostat nezainteresovana prema ositljivosti Bunjevaca u Srbiji prema neostvarenom statusu nacionalne manjine Bunjevaca u susidnoj državi članici Evropske Unije (zahvaljujuć nesrazmernom uticaju hrvatske nacionalne manjine u toj državi)? To su nika od pitanja, koja dotiču ulogu država, podložni prominljivim političkim (stranačkim) odnosima, čije rišavanje ne mož bit održivo brez uspostavljanja odnosa med narodima, prvenstveno intraetnički odnosa putom demokratskog dijaloga.

Šta znači „odnos između dvaju naroda“? Ovde POP verovatno pod „dva naroda“ podrazumivaju Srbe i Hrvate, ko dvi nacije. Dal podrazumivaje i odnos izmed Hrvata i Bunjevaca ko unutaretnički odnos dvaju nacionalnosti? To je odnos koje POP ignorišu. To je odnos u kojem država Srbija (još manje Hrvatska) ima malo legalnog prostora za intervenciju. Odnos izmed Bunjevaca i Hrvata bunjevačkog porikla je odnos unutar istog etniciteta. Taj odnos je problem (sindom sijamski blizanaca) čije rišenje zahtiva izlazak iz odnosa konfrontacije i negacije Bunjevaca ko nacionalne zajednice od strane Hrvata bunjevačkog porikla (dila njihovi politički prvaka). Najmanje što se mož očekivat, što je poželjno i razumno, jeste uspostavljanje odnosa ravnopravne konkurencije (odnosi saradnje su još daleko od realni mogućnosti). U tom obadvi države (Srbija i Hrvatska) dobijaje prostor za podršku oni, u obadve nacionalne orijentacije med Bunjevcima, čije kulturno i demokratsko dilovanje doprinosi dobrobiti, kako Bunjevaca, tako i čitave multikulturne zajednice u kojoj svi bački Bunjevci žive (uključujući Hrvate ko i Bunjevce u Mađarskoj).

Jedan važan, al nedovoljno uvažavan odnos med dva nacionalna korpusa Bunjevaca, tiče se nepostojeće demokratske baze nacionalni savita. U obadva korpusa nacionalni saviti (NS) su „vlade bez parlamenta“, često „šalteri za distribuciju novca“ od strane stranački strukturirani produžetaka državni administracija (prvenstveno pokrajinske al i republičke). NS ne odgovaraje demokratskoj bazi (organizacijama – KUD, udruženjima građana, institucijama koje osnivaje Saveti). Na taj način, odnosi med manjinskim narodima se u Srbiji demokratski ne artikulišu putom kontrole baze nad NS, nego ti organi kulturne autonomije ostaju zarobljenici stranački odnosa (manjinske stranke diluju pod mentorstvom veliki, nacionalni stranaka). Stranački neposredovani, autentični odnosi naroda, nacionalni zajednica Bunjevaca i Hrvata u Srbiji, teško su ostvarivi. Otuda krize u funkcionisanju BNS al i HNV, u čijem rišavanju, administrativne intervencije ne uspijave da otklone izvor krize – odsustvo kontrole demokratske baze nacionalni zajednica. Stranačke koalicije, lideri i interesne klike nastupaje ko otuđeni subjekti čiji parcijalni interesi na deformisan način reprezentuju „nacionalni interes“ manjinski zajednica. U takom okruženju teško se uspostavlja demokratski odnosi naroda, a odnosi država ostaju zarobljenici kratkoročni stranačkih interesa (izborne koalicije, itd.).

U ovakim okolnostima, POP mogu uporno da istrajavaje na konfliktnim odnosima, nalazeći med Bunjevcima, s kojima se sukobljavaje, sparing partnere za svoja jastrebovska obrušavanja. Pisci otvoreni pisama reaguju na samo postojanje Bunjevaca ko posebne nacionalne zajednice. Sudeć prema izjavi bivšeg pridsidnika Republike Srbije, virovatno pod utiskom komunikacije sa POP, očekivanja POP od srpske države idu u pravcu izazivanja političke apercepcije i animoziteta vodeći srpski državnika prema Bunjevcima. (Ričeno dokumentuje izjava B. Tadića, pridsidnika Republike Srbije, prilikom posite hrvatskog pridsidnika dr I. Josipovića 2011. godine u Bačkom Monoštoru „kako mu manjina koja se zove samo bunjevačka nije poznata kao važan faktor u nacionalnim zajednicama Vojvodine. Oni po Ustavu imaju pravo formirati se kao nacionalna zajednica, kao manjina, međutim on je u Bačkom Monoštoru rekao kako takvu delegaciju neće primiti u službeni posjet dok je on predsjednik.“ (Prema Mati Matariću. 21.03.2011. 08:00. - Razgovor s 172

dvojom potpisnika Otvorenog pisma iz Sombora, Razdijeljena grana treba spoznati istinu, „Hrvatska riječ“.) Nadam se da hrvatska država neće podleć zahtivima POP da od Srbije traži ograničavanje, ako ne i ponovo (ko 1945. godine) administrativnu zabranu, nacionalnog izražavanja Bunjevaca. Izjava pridsidnika Hrvatske dr Josipovića u intervjuu objavljenom 31. 12. 2011. u novosadskom listu „Dnevnik“, znak je razumnog odnosa hrvatske države prema intraetničkom konfliktu Bunjevaca u Srbiji. (Pridsidnik Hrvatske je izjavio: „Što se tiče bunjevačkog pitanja, nije Zagreb pozvan da bilo kome određuje kako će se osećati ili izjašnjavati. Pitanje identiteta je lično pitanje i temeljno ljudsko pravo. Međutim, želimo se aktivnije uključiti u kontakt među zajednicama da pokušamo otvoriti neku pozitivnu komunikaciju, pa se može na kraju ispostaviti da razlike nisu tako velike ako ih uopšte ima. Upravo bi i hrvatska zajednica u Srbiji trebala nastojati da deluje integrativno, da otvori komunikaciju sa onima koji se osećaju Bunjevcima, a ne da ih tera od sebe“). Nadam se da će taku miru razumnosti prema unutareničkom konfliktu u dilu političkog srpskog naroda-građana Srbije (Bunjevci to svakako jesu) imati i „dopredsjednik Vlade Republike Srbije“, ne podležući antibunjevačkim manirima POP.

Pravo na slobodno izjašnjavanje nacionalne pripadnosti

POP: *Ne dovodeći pri tome u pitanje „pravo na slobodno izjašnjavanje nacionalne pripadnosti svakoga pojedinca.“*

AR: Izražavanje nacionalne pripadnosti, nije samo apstraktno pravo pojedinaca, nego je prvenstveno pravo na kolektivno izražavanje, povezivanje, organizovanje i institucionalizaciju Bunjevaca ko posebne nacionalne zajednice. POP deklarativno priznaju pravo pojedinca, al se supotstavlja tom pravu, kad se ono počne realizovat putom uspostavljanja institucija bunjevačke nacionalne zajednice, njihovom dilovanju putom medijski sistema ko oslonca održanja jezičke zajednice, inkluzije Bunjevaca u sistem obrazovanja i kulture. O tom svidoci više otvoreni pisama vodeći funkcionera vojvodanski Hrvata (uglavnom bunjevačkog porikla) upućeni državnim organima Srbije i Hrvatske.

Pravo korišćenja bunjevačkim imenom kao regionalnim hrvatskim imenom – bunjevački Hrvati i Hrvati Bunjevci

POP: *Zalažemo se za „puno civilizacijsko, međunarodno zajamčeno i ustavno pravo koristiti se bunjevačkim imenom kao jednim od regionalnih hrvatskih etnonima i da nitko nema pravo uskratiti drugima da se nazivaju bunjevačkim Hrvatima i Hrvatima Bunjevcima..“*

AR: Hrvatstvo je nacionalna odrednica jednog dila bački Bunjevaca a bunjevaštvo je etnička ko i nacionalna odrednica drugog dila bački Bunjevaca. Etničko poreklo se nasliđiva, ima svoju dugotrajnu istoriju, i mož se, dokumentovanjom porodičnog rodoslova, rekonstruisat. Nacionalna pripadnost je rezultat promenljivi okolnosti, stvar ličnog il grupnog izbora il je stvar prisile politički okolnosti. POP su u pravu kad brane svoje lično, subjektivno i grupno osićejanje zajedničkog bunjevačkog etničkog porikla (višeslojnog identiteta?) al u tom ne poštuju nacionalni aspekt svoje različite nacionalne hrvatske pripadnosti. Hrvati bunjevačkog porikla su napuštili svoje bunjevaštvo, ko bitnu odrednicu svog nacionalnog identiteta (oni nastoje učit dicu hrvatskom jeziku, nacionalnoj hrvatskoj istoriji, književnosti, koja je nastala tokom stvaranja hrvatske nacije, da razvijaje osićejanje pripadnosti naciji-državi Hrvatskoj ko domovini, itd.).

Hrvatstvo Bunjevaca znači prihvaćanje moderne hrvatske nacionalno-državne svisti, projekt budućnosti u kojoj se bunjevaštvo, ko posebna nacionalna svist, ne razvija, naprotiv, potiskiva se i gubi u integraciji (homogenizaciji) Bunjevaca u Hrvate. U toj projekciji ostaje bunjevačka etnička baština, nasliđe, prošlost, tradicija ko okamenjena, opredmećena u vidu hrvatski kulturni tvorevina. To je pohrvaćena baština koja čuva, ovikovičuje mit o Bunjevcima ko Hrvatima od pamtivika. Bunjevačko nasliđe se u toj projekciji ne uzima ko osnovica za građenje bunjevačke budućnosti. Kroz folklor, knjiženost, koju su stvaraoci bunjevački disidenti u prošlosti razvijali ko put ka hrvatstvu, ko privazilaženje pučke svisti, salašarskog konzervativizma, izolovanosti. Publicisti Hrvati-Bunjevci bunjevaštvo fiksiraju ko zamrznutu, venuću, nestajuću kulturu, naglašavaje tugu za bunjevačkim svitom koji nestaje, koja omamljiva, uspavljiva, bunjevačku kulturu svodi na komemorisanje a ne

motivisanje na dalji razvoj, na otkrivanje putova ka opstanku bunjevaštva u budućnosti. (U tom nailaze na podršku kod Bunjevaca koji se odupiru hrvatstvu al ne razvijaje putove ka budućnosti, komemorišu al ne kreiraje nove vridnosti, nove kvalitete, već uljuljkuju bunjevački narod u iluzornom uživanju u folkloru, kulinarskim specijalitetima i površnoj žalopojki za prošlošću.)

Naziru se još dva aspekta u nastojanju POP da legalizuju pravo na svoje bunjevačko regionalno izjašnjavanje. Prvo, možemo njim povirovati da njim, ispod hrvatskog nacionalnog osićanja, tinja bunjevački etnički identitet. Još nisu raskrstili sa bunjevačkim arhetipom. Ostaju Bunjevci i Hrvati, ambivalentni. Drugo, nazire se sasvim razgovitno i aspekt političke utilitarnosti, koristi od bunjevačkog pridstavljanja, polutanstva. Iza tog polutanstva je hrvatsko nacionalno djelatništvo, služenje hrvatskoj stvari (POP ko čuvari hrvatskog etničkog prostora Bačke). Bunjevačko osićanje ko omot larve iz koje se rađa hrvatski leptir. Kad taj leptir odleprša, kad bunjevački identitet (ko nacionalna orijentacija) iščezne, zahvaljujuć asimilacionim silama svi provenijencija, a prvenstveno nastojanjima POP da pohrvate priostali bunjevački etnicitet, od bunjevačke larve ostaje samo sasušena košuljica „egzotičnog etničkog relikta“.

Isticanje svog uverenja najznamenitijih Bunjevaca o pripadnosti hrvatskom narodu

POP: „Najznamenitiji vojvođanski Bunjevci od konca XIX. stoljeća do danas smatrali su se pripadnicima hrvatskoga naroda (svećenici Pajo i Ilija Kujundžić, Ivan Petreš, Aleksa Kokić, Blaško Rajić, Albe Vidaković, Lajčo Budanović, Ivan Kujundžić i Tomo Vereš, književnici, kulturni i znanstveni djelatnici Antun Gustav Matoš, Matija Evetović, Petar Pekić, Ive Prčić, Josip Vuković Đido, Antun Karagić, Balint Vujkov, Ilija Džinić, akademik Gaja Alaga, Matija Poljaković, Geza Kikić, Ivan Pančić, akademik Mirko Vidaković, Bela Gabrić, Vinko Perčić, Josip Buljovčić, Ante Sekulić, Lazar Merković i mnogi drugi) i isticali to svoje uvjerenje, zbog čega su bili izloženi progonima državnih vlasti, političkim suđenjima, gubitku uposlenja, utamničenju, pa i fizičkoj likvidaciji.“

AR: Postavlja se pitanje o kriterijumu hrvatstva i bunjevaštva prilikom razgraničenja kulturne baštine, u ovom slučaju književnosti, i šire, stvaralaca, umitnika, ideologa. Polaznu tačku čini bunjevačko zajedničko poriklo, zajednička baština svi Bunjevaca, Hrvata i Bunjevaca sui generis. Nesumnjiva je pridnacionalna baština – bunjevačka kultura koja se mož povezat s vremenom prije nastupa katoličkog sveštenstva ko oslonca stvaranja hrvatske nacije (kraj 19. tog vika) uključujući period traganja, opridiljivanja za nacionalni projekt (Bunjevci, Hrvati, Srbi, jugoslovenstvo), imajuć tu u vidu prvenstveno Antunovićevu „Raspravu“ ko povelju nacionalnog buđenja bački Bunjevaca. Za taj period „Rasprave“ kriterijum bunjevačkog je subjektivni stav pisaca, umitnika, samosvrstavanje u niku od nacionalni tendencija tog vrimena. Borba protiv mađarizacije je jedan od kriterijuma al je, pri tom, neophodan uslov najava bunjevačke nacionalne pripadnosti. Taj period nacionalnog buđenja Bunjevaca počinje disputom o hrvatskoj prošlosti i bunjevačkom nacionalnom identitetu. Ako se polazi od hrvatstva ko aksioma, virovatni ishod mož da bude dvojnost, paralelizam bunjevačko-hrvatskog identifikovanja kulturne baštine i odgovarajuća konkurentna argumentacija. Osim subjektivnog kriterijuma, moguć je i objektivni kriterijum – doprinos jeziku-ikavici, vridnovanje motiva koji su po sebi bunjevački (salašarska kultura, Bajski trokut ko etnička kolivka Bunjevaca), nošnja, rukotvorine. Moguć je, ko dopunski, institucionalni kriterijum: hrvatsko je ono što je produkt hrvatski institucija, stvaralaca koji diluju unutar hrvatski institucija. Za bunjevačku baštinu taj kriterijum se mož manje primenjivat imajuć u vidu nerazvijenost bunjevački institucija.

Bunjevačka baština kod Hrvata se ne mož pričutkivat. Mora se navest zajednička bunjevačka etnička tradicija, ishodište. Od nikog vrimena mora se datirat posebni hrvatski identitet dila Bunjevaca i baština koju oni koriste ko markere svojeg nacionalnog identiteta. Ne mož marker hrvatskog nacionalnog identiteta bit istovrimeno marker bunjevačkog nacionalnog identiteta, et vice versa. To je stvar dogovora – il svojatanja, uzajamne otimačine, konfuzije radi dezavuisanja i negiranja protivnika.

Pokušaj ponovnog političkog progona Hrvata i vraćanje nacionalističke retorike ili još jedno osporavanje nacionalne zajednice Bunjevaca

POP: „Predmet rasprave bila je isključivo njegova (N. Zelića) nacionalna pripadnost, što smatramo pokušajem ponovnog političkoga progona u komunističkom maniru s početka 1970-ih i vraćanje nacionalističke retorike iz 1990-ih godina, iako smo mislili da su ta vremena nepovratno iza nas.“

AR: Tako POP zaključivaje. A šta se mož iz tog zaključka izvest? POP počinju svoj kritički apel od 1970-ti godina i, posebno, od 1990-ti godina, ko vrijeme ugrožavanja hrvatske nacionalne manjine u Srbiji. Ne pominju vrime prije 1970-ti godina, pogotovo ne 1945. godinu i njezine pogubne posljedice po Bunjevce, ni administrativno iznuđene naciotvorne efekte korisne za Hrvate. Taj manir debate nosi obiluzje manevra diverzije, prićutnog odvlaćenja debate od suštine problema.

I brez uvida u transkript debate u Skupštini Grada Subotice 20. juna 2013. godine, mož se nazrit da je smisao nastupa dvojice bunjevački vićnika bila odbrana nacionalnog identiteta Bunjevaca, kritika poimanja POP o hrvatstvu svi Bunjevaca, pa i Bunjevaca u Subotici. No, taka odbrana prid stranački izmišanim vićnicima nemož izać iz okvira ishitrenog stranačkog reagovanja. (Nijedan legitiman bunjevački forum nije razmatro el usvajo nacionalnu strategiju bunjevačke zajednice). Iz svega što je u prithodnim biluškama konstatovano, taki smisao kritike upućene POP je opravdan, al se ona ne mož zadržat u krugu dosad korišćene argumentacije prava na lićno etnićko izjašnjavanje Bunjevaca različiti nacionalni orijentacija (problem su njevi međunacionalni odnosi). U pokretanju taki debata mora se imat u vidu princip „Nec tela, cum non fabricet“ (Ne snuj kad tkati nećeš).

Ostaje da se razjasni optužba POP o debati pomenuti bunjevački vićnika ko pokušaju „političkoga progona (nacionalnog izjašnjavanja i delovanja Hrvata u Vojvodini) u komunističkom maniru s početka 1970-ih i vraćanje nacionalističke retorike iz 1990-ih godina“. Iz teze, koju razvijaje POP, o Bunjevcima ko „memorandumskoj umjetnoj naciji“ izmišljenoj od strane Miloševićevog (el još ranijeg Pašićovog) režima

radi uništenja nacionalne manjine vojvođanski Hrvata, nazire se pokušaj svrstavanja obnoviteljskog pokreta bački Bunjevaca, posli 1990-ti godina, na stranu konzervativni srpski nacionalista. To je dio strategije difamiranja, dezavuisanja demokratske zasnovanosti nacionalne zajednice Bunjevaca u Srbiji. (U nedavno objavljenoj knjigi, jedan od POP navodi pripadnike Bunjevačko-šokačke stranke početkom 1990-ti godina, ko denuncijante i saradnike Miloševićeve policije u prisilnom regrutovanju Hrvata za rat u BiH i Hrvatskoj. Imajuć u vidu da je pomenuta stranka početkom 1990-ti predstavljala prve korake političke subjektivizacije Bunjevaca, ova generalizujuća optužba pogađa cilinu obnoviteljskog pokreta Bunjevaca.) Od ovakvog nastojanja do zahtiva za anšlus Bunjevaca, ko nacionalne zajednice, put nije dugačak. Afera lansirana početkom 2013. godine informacijom o navodnim prigovorima bunjevačkih funkcionera sa DSHV o utapanju Bunjevačkog nacionalnog savita u Nacionalno vijeće Hrvata-Bunjevaca, upućiva na postojanje politički interesa te prirode (emisija Periskop 8. marta 2013, subotička kablovska TV K23 - http://www.dailymotion.com/video/xy23e0_k23tv-periskop-8-mart-2013_news).

Makoliko bio poželjan dijalog radi demokratskog rješanja dugo tinjajućeg konflikta dvi nacionalne orijentacije u etničkom korpusu bački Bunjevaca, upornost bunjevački disidenata ostaje priprika na tom putu. Samim tim i priprika angažovanju vojvođanski Bunjevaca i Hrvata, ko demokratski subjekata, u nastupajućem procesu pridruživanja Srbije Evropskoj Uniji.

P.S. Kad je rič o „progonu u komunističkom maniru s početka 1970-tih godina“ i „nacionalističkoj retorici iz 1990-tih godina“ ne bi se smio „pomest pod tepih“ ni „progon u nacionalističkom maniru“ iz pomenuti 1990-ti godina. Svidok ovog posljednjeg „manira“, svojevrimeni pridsidnik Republike Hrvatske Stipe Mesić, u intervjuu 27.02.2008. godine sa Omerom Karabegom za Radio Slobodna Evropa (<http://www.slobodnaevropa.org/content/article/1045335.html> - pristup 12.01.2014), izno je slideće:

RSE: Vi ste rekli da ste prvi put čuli za izraz "humano preseljenje" na jednom ručku kod Tuđmana, kome su prisustovali i predstavnici HDZ-a

Bosne i Hercegovine, Mate Boban i Dario Kordić. U kom smislu se na tom ručku govorilo o "humanom preseljenju"?

Mesić: *Tu se govorilo o tome kako već ima ljudskih žrtava, kako je veliki problem što ljudi stradaju i da na ovom prostoru nikad neće biti mira dok se ne ostvari ideja "svaka ptica svome jatu". Govorilo se da treba izbjeći ljudske žrtve i onda je spomenuto "humano preseljenje", koje bi se moglo obaviti tako da ljudi mijenjaju svoja imanja - vojvođanski Hrvati sa Srbima iz Hrvatske, Srbi iz Bosne i Hercegovine sa Hrvatima iz Bosne i Hercegovine i tako dalje. To nije bilo puno detaljizirano, ali je rečeno da bi politika trebala pomoći da se to ostvari. U tom smislu su bili i razgovori sa Belom Tonkovićem, predsjednikom Demokratskog saveza Hrvata iz Vojvodine, kojima sam i ja prisustvovao, a vodio ih je Franjo Tuđman. Kada mu je Tuđman rekao da bi se u jednom kratkom vremenu Hrvati iz Vojvodine mogli preseliti u Slavoniju, Bela Tonković se s tim nije složio. "Ne znam", rekao je Tuđman, "šta vas drži u Vojvodini." Bela Tonković mu je odgovorio: "Gledajte, predsjedniče, Vojvodina je moja domovina, moji preci su u njoj rođeni, mi smo za Vojvodinu vezani i mi ne možemo pristati da napustimo svoj zavičaj i svoju domovinu. Problemi se moraju na drugi način rješavati, ne preseljenjem ljudi." Nakon toga prestao je svaki razgovor s Belom Tonkovićem.*

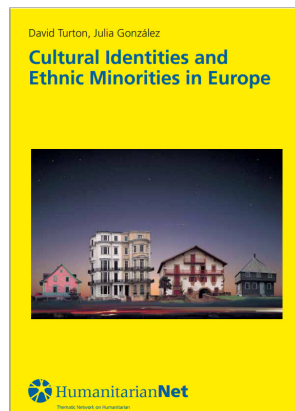
Iz ovog otrežnjujućeg svjedočenja S. Mesića proističu nika pitanja: Dal su Tuđman i njegovi slidbenici, napuštili strategiju „hrvatske Bačke“ ograđujući se od Tonkovićevi bunjevački Hrvata? Dal je strategija „hrvatskog etničkog prostora Bačke“ izraz ideologije bunjevački disidenata, koji, ne uvek u saglasju sa svojom maticom, istrajavaje u svojem nacionalnom fundamentalizmu?

4. juli 2013./12.januar 2014.

Recenzije knjiga i članaka

Aleksandar Raič

Bunjevci i pristupanje Srbije Evropskoj Uniji

David Turton, Julia Gonzalez (1999), *Cultural Identities and Ethnic Minorities in Europe*, HumanitarianNet, Thematic Network on Humanitarian Development Studies, University of Deusto, Bilbao) - „Kulturni identitet i etničke manjine u Evropi“

Za mali narod bački Bunjevaca evropske integracije su važna tema iako se u bunjevačkoj publicistici o toj temi ritko piše i divani. Opstanku i budućnosti mali naroda u Evropi u posljednjoj deceniji naučnici posvećivaje istraživački napor i nastoje otkrit kaka je njeva perspektiva u ujedinjenoj Evropi. Za Bunjevce su od posebnog značaja nastojanja mali naroda, koji su se, u protekla dva vika, našli u okruženju stvaranja država-nacija, koje nisu bile sklone čuvanju kulturne raznolikosti zatečeni etnički manjina. Jedan od taki naroda su Baski, koji imaju ugledan Univerzitet Deusto u svom najvećem gradu Bilbaou u Španiji. Na tom Univerzitetu pokrenite su studije humanitarnog razvoja oko koji se razvila mreža istraživača iz više evopski zemalja HumanitarianNet (<http://www.humanitariannet.deusto.es/>).

Uzimajuć ko orijentaciju teoretski okvir za razumivanje etnički i kulturni različitosti u Evropi, o kojoj temi je još 1998. godine na Univerzitetu Deusto u Bilbaou u Španiji, održana naučna konferencija, i

o kojoj je 1999. godine objavita knjiga „Kulturni identitet i etničke manjine u Evropi“, šta možemo na osnovu nje kazati o Bunjevcima i njevoj perspektivi u okviru pristupanja Srbije Evropskoj Uniji?

Bunjevci su u dve nacionalne države, Srbiji i Mađarskoj, lokalizovani i teritorijalizovani identiteti zasnovani na etničkim i kulturnim razlikama nastalim u dugotrajnom procesu od doseljavanja u Bačku krajem 17. vika do danas. Etnički identitet Bunjevaca nije izmišljen i nije neprominljiv. Na nacionalno oblikovanje etničkog identiteta Bunjevaca imale su uticaj države u čijim granicama su se oni našli, al se pokazalo da namećanje uniformnosti i kulturne homogenosti nad manjinskim populacijama, pa i Bunjevcima, u obadve države u kojima Bunjevci danas žive, nije postiglo svoje ciljeve. U posljednji polak vika, pokušaj "hrvatizacije" Bunjevaca u Vojvodini, doveo je do podile ovog naroda na dve nacionalne orijentacije, al i do narastanja etničke svisti Bunjevaca ko autohtone nacionalne manjine.

Isto se zapaža i kod Bunjevaca u Mađarskoj. Sličan je slučaj naroda Saami (Laponaca) u Norveškoj i okolnim državama, di je taj narod rasijan i podiljen.

U knjigi na koju se ovde oslanjamo, postavito je važno pitanje o značaju nacionalne države u svakom razmatranju kulturni različitosti u Evropi. Kad imamo u vidu postojanje imigrantski autohtoni manjina u Evropi, onda se dilovanje nacionalni država, nastali u Evropi tokom posljednja dva vika, za jedne (imigrantske) manjine pokaziva ko rišenje problema, a za druge (autohtone) manjine pokaziva ko problem. Imigranti (gastarbajteri, azilanti, repatrirano stanovništvo) od nacionalne, domaćinske države očekivaje da njim omogući da sačuvaje svoj pripoznatljiv kulturni identitet i da prevaziđu svoj socijalni i ekonomski marginalizovan položaj na tržištu rada, u pristupu javnim službama i lokalnim i nacionalnim političkim institucijama. Sa stanovišta autohtoni manjina, nacionalna država je problem u smislu da oni sadašnju organizaciju i strukturu države vide ko pripreku, a ne ko sridstvo za svoj ekonomski i politički napridak i kulturni opstanak. Autohtone manjine u Evropi (Saami, Baski, Škoti, Katalonci, i dr.) traže određeni stepen

decentralizacije državne moći kako bi ostvarili veću kontrolu nad onim što smatraje svojim poslovima, uključujući povezivanje sa stanovništvom susidni država sa kojim imadu zajednički etnički i kultumi identitet. Ovaki dvostruki odnos nacionalne države prema etničkim i kulturnim različitostima (za jedne je rišenje problema a za druge je problem) je verzija glavnog paradoksa savrimeni nacionalni država čije rišenje traži njezino privazilaženje. Evropske nacionalne države su postale suviše male za uspišnu kontrolu ekonomskih snaga, koje određivaje život i blagostanje svoji građana, i istovrimeno je još suviše velika da omogući zadovoljavajuće izražavanje njevi lokalizovani identiteta.

Autor poglavlja u ovoj knjigi „Evropa kao mozaik identiteta: neke refleksije“ (Europe as a mosaic of identities: some reflections) Estanislao Arroyabe sa baskijskog Univerziteta Deusto, još 1998. godine je nalazio oslonac za optimističko viđenje izlaza iz pomenitog paradoksa, od čega zavisi budućnost evropskog ujedinjavanja u kultumo pluralistički politički sistem Evrope. Arroyabe je, prvo, zapazio kako je inicijativa za stvaranje EU potekla ne od nekog uzvišenog evropskog duha, nego od uviđanja neophodnosti ekonomski i tehnološki promina na čijem putu su se ispričile tradicionalne evropske nacionalne države. Drugi razlog zastarelosti nacionalni država u Evropi, isti autor nalazi u tom što nijedna evropska država u budućnosti neće moć da dominira ostatkom EU. Stvaranje EU ne polazi od retorike vizonara nego od racionalnog shvatanja ekonomski realnosti, koje su nacionalne države učinile primalim za ostvarenje sopstvenog blagostanja. Istorija evropski integracija je primer "glokalizacije" (istovremene globalizacije i lokalizacije) - stvaranja prostora za privredne aktivnosti i razminu, većeg od tradicionalne nacionalne države, i paralelne pojave mista-regiona, manji od država, ko fokusa grupnog identiteta i pripadnosti.

Zahvaljujuć kultumim i etničkim različitostima Evrope, temeljni motiv njezine regionalizacije - izgrađivanje etnički identiteta ko fokusne, integrativne lokalizacije - zasluživa posebnu pažnju. Kad je rič o autohtonim manjinama, koje nacionalnu državu vide ko problem, regionalizacija dobija nacionalnu dimenziju. Primer Lige za sever u Italiji, koja je nastojala da dolinu rike Po, ko Padaniju, unutar EU oformi

ko posebnu nacionalnu državu, ekstremni je primer manipulacije od strane politički lidera, koji su nastojali izmisliti etnički identitet za teritorijalno zasnovanu populaciju. Slično se može konstatovati kod etno-nacionalistički projekata u bivšoj Jugoslaviji, koja se raspala na motivu oslobađanja od "centra" a čije osamostaljene etno-nacionalne države danas dospivaju u okolnosti integrisane Evrope, prid mogućim novim lokalizacijama etnički i kulturni identiteta). U evropskim zemljama, još više u lokalizovanim regionima, sa izmišanim autohtonim i imigrantskim manjinama (posebno slučaj Srbije i Grčke, sa izbeglicama i repatriраним doseljenicima) formiranje lokalizovani identiteta otežano je i zahteva politički dogovor o održanju kulturni i etnički identiteta. Zato je Autonomna Pokrajina Vojvodina za Srbiju važna a za Bunjevce, u perspektivi evropske integracije Srbije, dobija na značaju priokroganični mikroregion Bajskog trougla.

Primer naroda Saami u Norveškoj (Engebriksen), pokazuje kako formiranje transgraničnog Saami parlamenta, predstavlja uspešan način rešavanja ovog problema. Formiranje nacionalni skandinavski država (Norveške al i Finske, Švedske pa i dila ovog poluostrva pripalog Rusiji) podililo je narod Saami, ko domorodaca, a njev zajednički interes restitucije teritorije na kojoj Saami opstaju od pamtiveka ko nomadi, doprino je rađanju njevog savremenog kulturnog i nacionalnog identiteta i nalaženje političkog oblika njegovog izražavanja. Engebriksen konstatuje za Saami identitet „Njihova trenutna slika o sebi, kao posebne manjinske populacije, je proizvod, a ne uzrok, promene njihovog odnosa sa Norveškom državom". Takav identitet Saamija je rezultat njevog udruživanja radi transnacionalnog socijalnog pokreta, "Saami danas nisu Saami od juče“. Etnički identiteti nisu nikada statički i nikada nisu stvoreni i održani u izolaciji. Oni su proizvod kontakta i kulturne integracije i stoga su stalni proces pregovaranja (unutar etničkog korpusa i sa etnicitetima u okruženju). Ovo osvitljuje i savrimene Bunjevce. I oni su podiljeni izmed dvi države i mogu razviti moderan identitet na osnovu socijalnog pokreta svoje obnove, uključujući posebno ostvarivanje restitucije zemljovlasništva ko pritpostavke moderne poljoprivrede.

Zaključci koje Gozalezova (urednica i pisac uvoda) izvodi iz ove knjige, polazi od glavnog saznanja istraživača prema kojem je, kako "cilj

politički, etnički i kulturno homogene nacije-države, tako i stvaranja "nove nacije" iz postkolonijalnog sveta, u Evropi - iluzija". To nije zato što su se "iskonske" etničke razlike pokazale previše "tvrdoglave" da budu privaziđene i uništene, čak i za moćne centralizovane snage modernosti, nego zato što i snage centralizacije generišu i promovišu različitost. Drugo, konflikt uopšte i konkretno sukob identiteta, treba posmatrat ko normalno a ne kao patološko stanje društva. Treće, problem sa kojim se suočava EU, nije kako eliminisati etnički konflikt, nego kako da se on prihvati tako da ne eskalira u začarane, dehumanizovane i "nerazumljive" oblike nasilja, kakvi su viđeni u severnoj Irskoj i na Kosovu. Primena ovi zaključaka na položaj Bunjevaca, kao autohtone etničke manjine u Srbiji, uključenoj u proces pristupanja u EU, upućiva na potrebu povezivanja Bunjevaca u socijalni pokret, koji rišava egzistencijalne probleme (prvenstveno depopulacija i zaostajanje u obrazovanju za pristup traženi i dobro plaćeni poslova), i na prihvatanje konflikata (a ne njevo ignorisanje el „rišavanje“ putom administrativne zabrane bunjevačkog etniciteta) s kojima Bunjevci žive već polak vika u položaju marginalizovane i osporavane nacionalne manjine.

Za dalje čitanje na ovu temu zanimljive su slideće knjige:

Marco Martiniello, Brigitte Piquard (2002), *Diversity in the City* (Raznolikost u gradu), HumanitarianNet, Thematic Network on Humanitarian Development Studies, University of Deusto, Bilbao

Ines Marfa Gomez-Chacon (ed.) (2003), *European Identity. Individual, Group and Society* (Evropski identitet. Individua, grupa i društvo), HumanitarianNet, Thematic Network on Humanitarian Development Studies, University of Deusto, Bilbao

Wolfgang Bosswick, Charles Husband (2005), *Comparative European Research in Migration, Diversity and Identities* (Komparativno evropsko istraživanje o migraciji, raznolikosti i identitetima), HumanitarianNet, Thematic Network on Humanitarian Development Studie, University of Deusto, Bilbao

Eduardo J. Ruiz Vieytes, Robert Dunbar (2007), *Diversity. The New Challenges for Plural Societies* (Raznolikost. Novi izazovi pluralnim društvima), HumanitarianNet, Thematic Network on Humanitarian Development Studies, University of Deusto, Bilbao

Suzana Kujundžić Ostojić

Običaji i život Bunjevaca ispriповidani kroz životnu pripovitku jedne Bunjevke

Mara Đorđević Malagurski
(2012), „Vita Đanina“ i druge
pripovitke iz bunjevačkog života,
Treće izdanje, Subotica :
Bunjevačka Matica

Knjiga „Vita Đanina“ dospila mi je u ruke prija petnajstak godina. O samoj autorki knjige nisam znala puno, osim da je Bunjevka, što bi rekli, od našeg svita.

Stil pisanja, sama tematika knjige su me ostavile brez riči. Pomislila sam ako, ako je Ivo Andrić najbolji pisac u srpskoj i jugoslovenskoj književnosti onda je to Mara Đorđević Malagurski u našoj bunjevačkoj.

Ona piše lako, brez puno kićenja i detalja, opisa, sugerisanja, osuda, i iznosi tragičnu sudbinu jedne Bunjevke. To je priča koja će svakog duboko dotaknut u dušu, navest na razmišljanje koliko to muke i nepravde čovik mož u životu na leđima podnet, naša junakinja je podnela tušta, al što bi se reklo kod nas Bunjevaca, kad se čaša napunila ona je skrenila pamećom. Od maloći Vita je željna majčinske ljubavi, jel

joj je mater rano umrla, ni se udala kako su to strogi društveni kanoni zahtivali, trpila je nepravdu, ponižavanje, težak rad, gladovanje, umiranje tek rođene dice i na kraju svist je popuštala. Njezine misli ostale su zarobljene u vrimenu kad je iščekivala Miška, njezinog čovika koji je očo na front, al i čovika koji je nije volio i ponižavo.

Nakon tog prvog čitanja knjige uzela sam je još jedared, ovaj put za prikaz u ovom izdanju, što je za mene izuzetna čast.

Sad sam bila u stanju odvojiti se od onog početnog emotivnog utiska sadržaja knjige i obratila sam pažnju kako je priča pisana i s kojim detaljima je uklopljena. I moram priznat opet sam bila oduševljena, jel Mara je majstorski uklopila u život jedne žene sve važne bunjevačke običaje, od rođenja, priprave štafira, udaja il u ovom slučaju uskakanje, svatovi, tradicionalni život na salašu, rođenje dice, odlazak u katane, trgovina, odnosi med ljudima (komšije, rodbina, poslovni odnosi), odnosi u samoj porodici, ris, dužijanca, Materice.... Sve je to tako vešto upleteno u ovu, nadasve tragičnu životnu priču, da vi i ne primetite kako ste kroz život ove jadne žene saznali puno tog o običajima i životu Bunjevaca.

Imam jak utisak da se Mara Đorđević Malagurska pišuć ovu knjigu najviše bazirala na čitalačku publiku koja nije bunjevačka, već s željom da upravedrugima probliži svoj narod. To potkrepljiva i jezik kojim je pisana knjiga, u određenim dilovima knjige, najčešće dijalozima, bunjevački jezik je perfektan (Vi iz poštivanja svekru, obraća mu se u trećem licu), a onda u opisima il naraciji taj bunjevački osim, uglavnom doslidne ikavice gubi svoje prave jezičke karakteristike). Takođe, Mara koristi tušta bunjevačke leksike, koja je uredno objašnjena s fusnotama. Ovako opremljena i pripremljena knjiga naišla je da izuzetan odjek kod čitalaca, upravo oni kojima je i bila privashodno naminjena, naime dobila je za nju dvi visoke nagrade, a ovo veće i ponovno izdanje kod nas u Bunjevačkoj matici dokaz je da je svoje misto našla i u bunjevačkoj književnosti. I što više budemo saznawali o svojoj istoriji, književnosti, misto Mare Malagurski med nama biće na pravom mistu, digod u samom vrvu.

Na kraju pitala sam se, a virujem da ćete se i vi zapitat, ko je u stvari bila ta Vita Đanina? Jel bila kaka žena s njezinom sudbinom nalik a za koju je znala Mara osnovu tog napisana pripovitka? Odgovore na ova pitanja teško da ćemo saznat. Uostalom, u svakom od nas ima barem jedan mali dio Vite koji je patio, nosio svoj križ u životu, tražio i nalazio ljubav... sve ono zbog čeg je tako lako i intenzivno moguće doživiti ovaj lik. Moždar je život jedne obične Bunjevke poslužio ko osnova a ostalo je bilo umitnička nadogradnja. Jel da sudbina Vite Đanine nije bila tako teška, kogod kalvarija, ne bi sigurno bila tako ni upečatljiva ni zapamtljiva. Ovako, ko jedared pročita ovu pripovitku neće je zaboravit, to je zacigurno.

Ova pripovitka je i sadržajna nadogradnje Marine knjige „Bunjevački običaji u slikama“, koja je napisana koju godinu prija ove knjige. I tako, pišuć ove redove razmišljam o tom kako će sutra, prvi put posli toliko decenija bit postavljena monodrama ove pripovitke. I pomislila sam - al bi to bio film o Bunjevcima!

Još jedna odlika ove priče, a i svi ostali koje su se našle u ovoj knjigi je opis likova iz karakrenog ugla. Mara ne bira osobine ljudi koje bi nam bile samo na diku, već prislikava život realno, i s dobrim i lošim stranama. Ne boječ se pri tom očel kogod kazat, pa kaki su ti Bunjevci. Hrabro iznosi na svitlo dana sve naše mane al i dobre osobine. A za nas pružanje mogućnosti jedne grupne samoanalize.

„**Ni mrtva u tuđini**“ je društveno angažovana pripovitka u kojoj se opet priko ženskog lika Jelke Kujundžić udate u Stipićeve u Madžarskoj opisiva patnja Bunjevaca u ovoj zemlji. Jelka je lik žene koja je nacionalno osviščena, koja se borila za prava svojeg naroda, očigledno s ove strane granice, a onda joj je nametnuta uloga patrijahalne žene, koja nuz to živi u tuđini, di nema pravo divanit svojim jezikom. Nema sumnje da kroz ovaj lik divani i sama Malagurska al i nebrojeni Bunjevci koji u Austro - Ugarskoj, koji nisu imali prava ni divanit na svojem jeziku ....

I ovaj ženski lik Jelke završava tragično, onako kako i tematika priče traži, jel kompromisa u borbi za osnovna ljudska prava - maternji jezik,

nema. Ima samo borbe, koja i danas za bunjevački jezik postoji. U antički postavljenoj brezizlaznoj tragičnoj situaciji, Jelka se odlučiva za samoubistvo, taj najveći gri za jednog katolika, i nadu u posljednjem pismu koje ostavlja iza sebe da će je moždar voda Dunav odnet u svoju oslobođenu otadžbinu.

Pored glavnog motiva pripovetke, sporedan al ne manje etnološki i za današnje vrime bitan, je opis života Bunjevaca u velikim porodičnim zajednicama, di žive zajedno po četiri generacije. Raspodila poslova i uloga svakog ukućanina u svakodnevnom životu veoma su lipo i slikovito opisani.

Ako ste pomislili da je Malagurska bila majstor za opisivanje samo ženski likova, onda moram kazat da ste se privarili, jel u pripovetkama „Gurga Palocija“ i „Stipan Paradeš“ ona odlično opisiva dva muška lika, karakterno potpuno različita jedna od drugog. Gurga Palocija, i nije Bunjevac već samo živi u takom okruženju, pa je tako i divanio i ponašao se. Opisan je kratak, buran i na kraju nesričan život Gurge, visprenog al nevaljanog derančića. Koji u okrilju porodice u kojoj su u majka i otac alkoholičari, al u isto vrime i bresposličari, koji ne svituju svoju dicu nit o njima vode računa. Iz take porodice poteko je Gurga, koji se tokom svojeg odrastanja priprema za svoje konačno zlodilo, pljačku i ubistvo, a na kraju i sam strada od ruke i osvite svoji pomagača. Kako je kadgod izgledo život u Keru, kako su se pogađale sluge, kako se bančilo po kafanama, kako su izgledali salaši bogati familija, di su se i kako čuvali dukati, i još dosta tog saznajemo onako tek nuz gred u ovoj pripovetki.

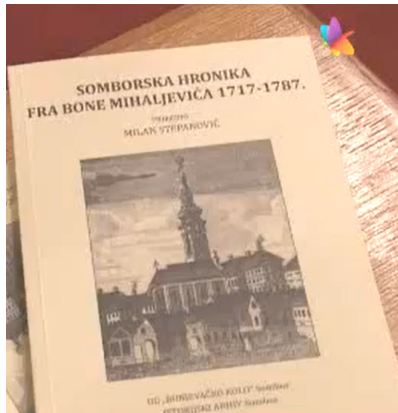
Stipan Paradeš, u istoimenoj pripovetki je ostario sluga s velikog gazdinstva od iljade lanaca, al se to imanje raspada i rastače posli smrti velikog gazde ča Ranka. Dida su ostavili tačno kojem sinu šta pripada, jedino starog slugu Stipana Paradeša, koji je bio zadužen za timarenje i dekanje rasni konja, na ovom bogatom salašu nije ostavio nikom. Imanje velikog gazde razdilili su sinovi, al kod sridnji gazda, kaki su oni postali nije bilo novaca za take konje i kadgodašnji Stipanov poso. Pod starost Stipan ide od jednog do drugog sina naslidnika i nigdi se ne pronalazi. Životni vik Stipana bio je posvećen konjima, njevom timarenju i paradi

u karucama, čerez čega je žrtvovo i ljubav svog života i osto mator momak. Razočaran prodajom poslidnji paradni konja, kod jednog od sinova, Stipan odlazi u varoš nebil našo novu službu i počo iz početka. Svoju tugu utapo je u kerskoj mijani i kad je u njoj izgubio i poslidnji sačuvan dukat iz svojeg ljubomorno čuvanog kovčežića, pripit, opljačkan, razočaran i umoran vraća se opet natrag na salaš, bilo koji od gazdini sinova. Svratio je nuz put i kod starog gazde na grob, sa silnom željom da tu i oma bude i njegov kraj. Iako očajan zna da je čovikova dužnost od Boga data da živi svoj život dok ga on ne pozove sebi. I nuz poslidnje trzaje kreće dalje kroz dubok snig i mećavu, al ga posli nekoliko dana nalaze smrznutog u polju. Raspadanje veliki bunjevački familija, sitnjenje imanja, želja za osamostaljivanjom mladi, stra od novosti, nesnalaženje u novom i modernijem svitu, sve su to teme koje Stipan, ko glavni lik, prolazi u ovoj pripovitki.

Dobrim knjigama nije potriban velik pogovor, već samo malko reklame i poticaja da je čitaoci uzmu u ruke, a kad je uzmu cigurna sam da je do kraja neće ispuštati iz ruke.

Suzana Kujundžić Ostojić

Somborska hronika fra Bone Mihaljevića 1717-1787.

Somborska hronika fra Bone Mihaljevića 1717-1787. (2012),
Priredio Milan Stepanović,
Sombor : UG Bunjevačko kolo
Sombor, Gradski Arhiv Sombor

Promocija knjige u UG „Bunjevačko kolo“ Sombor 2012. godine.

Godišnjica povodom koje smo se večeras okupili nije samo puka brojka, već divani puno o nama Bunjevcima onda i sad. Divani da smo toliko vremena opstali, sačuvali svoje ime i svist o poriklu, što nije ni malo bilo lako. Jel smo na tom putu imali, a imamo i danas više pripreka, nego pomoći.

Prija 325 godina, digod u ovo jesenje dobo, naši prici došli su u Bačku. Nevolja i neimaština natirali su ji da ostave za sobom rodni kraj i potraže cigurnost i krv na novom mistu. I našli su ga, al onaj sa sedam kora. Naselili su Suboticu, Sombor i Baju. O toj davnoj, ko velom tajni pokrivenoj prošlosti, divani i knjiga *Somborska hronika fra Bone Mihaljevića 1717-1787*) koju vam večeras predstavljamo.

Ritki su taki istorjski zapisi koji na posredan način i tako priležno prate važna dešavanja u jednoj varoši, poput knjige fra Bone Mihaljevića.

I gradovi su ko i ljudi, ima oni koji vas osvoje oma, posli samo par prodivanjeni riči i ima oni koji vam se, ko zna znašto ne dopadnu na prvi pogled. Tako je i sa Somborom, to je grad koji će vam se oma dopast, uč pod kožu sa svojom toplinom, mirnoćom i osićajom ko da ste s dalekog puta konačno stigli kući.

Taki osićaj imo je i naš fra Bona Mihaljević. Iako se zbog svojeg svećeničkog poziva često selio iz grada u grad u Somboru je konačno našo mesto kojem pripada, o kojem on tako brižljivo biluži svaku važnu pojedinost iz njegove istorije. Pitam se jel mogo i pritpostavit naš kriposni pridak fra Bona Mihaljević koliko će nam značit zapisani redovi, koji nam pomažu da zavirimo u davnu prošlost ove varoši.

A vrime o kojem je piso stvaralo je istoriju i veći dio arhitekture Sombora, onakog kakog ga mi danas znamo i volimo. Varoš koja je bila i ostala dovoljno široka i po ravnici i u srcu da primi različite narode i vire, da njim da prostora da se razvijiu i rastu zajedno s gradom. I o tom je piso Mihaljević, osićajuć taj duh zajedništva i međusobnog poštivanja

Priredivač knjige Milan Stepanović ostio je zdravo dobro važnost Mihaljevićevog zapisa za istoriju cilokupnog Sombora, a s druge strane i važnost za bunjevačku zajednicu i godišnjicu koja je obilužena ovo veče. Prikaz knjige obiluje primarnim dokumentima, zanimljivo i jasno ispričana priča o 80 godina somborske prošlosti, koja je začinjena s brojnim fotografijama detalja o kojima se divani. Zbog svega tog za razumivanje somborske prošlosti ova će knjiga bit nezaobilazni tumač.

Pored istorije Sombora, fra Bona Mihaljević napiso je KRIPOST POSLI SMRTI ŽIVI PIVAOC PUTNIK SOMBORSKI PUTUJUĆI PRIPIVA. Ovaj epski spev nasto je tokom lita 1786. godine sve do iduće zime, kad je carskom naredbom franjevački samostan raspušten, i poslidnji franjevci iseljeni iz samostana.

Ovaj spev je brez sumnje nasto prema ugledu na druge pisce onog vrimena i takozvanu franjevačku književnost, to prija svega „Razgovor ugodni naroda slovinskoga“ fra Andrije Kačića Miošića (1704-1760), čije je prvo izdanje objavljeno 1756. godine, dakle trideset godina prija, a nije isključen ni uticaj Gundulićevog “Osmana”. Dakle ta franjevačka književnost bila je nastavak one književnosti koju su u prvim seobama doneli Bunjevci iz Bosne. Ova pobožna, epsaka i rodoljubiva, u izvesnom smislu i racionalistička književnost, našla je svoje pristavnike i nastavljače i med bunjevačkim franjevcima, poput Mihaljevića. KRIPOST POSLI SMRTI ŽIVI je deseterački spev od 348 stihova, takođe na temu istorije Sombora, di su opet nabrojane sve istorijski važne činjenice koje su se našle i u knjigi. Iz umitničkog ugla stihovi su prilično nevešto napisani, često brez najbolje odabrane rime, jezički interesentni, na ikavici koja nije doslidna u svim stihovima, ko i glagolski završeci. Al ono što je doslidno je njegova velika ljubav prema Somboru.

Evo nekoliko stihova sa samog kraja speva.

KRIPOST POSLI SMRTI ŽIVI
PIVAOC PUTNIK SOMBORSKI PUTUJUĆI PRIPIVA

.....

Sada vidi moj Somboru ravno
Da na svitu ništa nije stalno.
Zato ostaj s Bogom ja ti velim
Kada tebi ja spasenje želim.

Premako se s tobom i rastajem
Ali želim da s' u nebu sastanem.
Ja putnik pristajem sad pivati
Jer ću malo na svitu živiti
Pak ću morat onda putovati,
S ovog svita Bogu polaziti,
Posli smrti da bude spomena
Od mojega pokojnog imena
I da svaki za mene izusti:
    Pokoj vični Bože njem dopusti!

I evo mi se večeras sićamo imena ovog skromnog, vridnog i napaćenog fratra i čovika, zafaljujemo mu na redovima koje je zapiso. Al se večeras sićamo i brojni naši drugi pridaka znani i neznani, koji su zaslužni za naše doseljivanje u Bačku i postojanje danas i ode.

Želim se zafalit Gradu Somboru, koji je pomogo štampanje knjige, i gospodinu Savi Stojkovu, al pored njeg i njevogoj suprugji Mariji, našoj Bunjevki koja je cigurno pomogla da gospodin Sava još bolje upozna i zavoli naš narod.

Društveni i kulturni život Bunjevaca

Aktivnost Udruženja građana „Bunjevci“ Novi Sad

Udruženje građana Bunjevci
Citizens' Association Bunjevci
Novi Sad

03. 2. 2013. god. Veliko marinsko prelo, Subotica – Na prelu su učestvovali mr S. Kujundžić Ostojić, dr J. Kalajdžić, M. Počuča i J. Vučetić Buljovčić.

05. 3. 2013. god. Presentacija bunjevačke publicistike na Salonu knjiga, Novosadski sajam, Novi Sad – Na prezentaciji izdavačke dilantnosti nacionalni manjina Vojvodine divanili su dr A. Raič (bunjevačka zajednica), I. Ursu (rumunska zajednica), M. Lovrić (hrvatska zajednica). Ovoj kulturnij manifestaciji prisustvovala je takođe J. Vučetić Buljovčić.

16. 5. 2013. god. Kulturna manifestacija „Pečat vremena - Smotra bunjevačke publicistike“, Zavod za kulturu, Novi Sad – Publicističku produkciju bunjevačke nacionalne zajednice predstavili su dr A.Raič, I.Sedlak, Z.Stantić, mr S.Kujundžić Ostojić, B.Pokornić, dr M.Stepanović. Ovom manifestacijom Udruženje je nastojalo okupiti predstavnike većine bunjevački organizacija u Vojvodini radi uzajamnog informisanja i usklađivanja aktivnosti u oblasti angažovane publicistike.

15. 08. 2013. god. Kulturna manifestacija Nacionalnog saveta Bunjevaca „Dužijanca“, Subotica – Učestvovali su članovi Udruženja S. Kujundžić Ostojić, J. Kalajdžić i J. Vučetić Buljovčić. Mr S. Kujundžić Ostojić je na svečanoj sednici u Gradskoj kući izložila referat .

16. 09. 2013. god. Kulturna manifestacija Bunjevačke matice, Dan Marka Peića, Subotica – Učestvovali su članovi Udruženja mr S. Kujundžić Ostojić, dr J. Kalajdžić, J. Vučetić Buljovčić i dr A. Raič. Mr S. Kujundžić Ostojić izložila je saopštenje o stvaralaštvu M. Peića.

05. 10. 2013. god. – Sedmi stručni skup Koordinacionog odbora društava za jezike, književnost i kulturu Vojvodine o Basni u književnosti nacionalnih manjina u Vojvodini - u okviru Svetskog dan učitelja (UNESCO) u Novom Sadu. Na ovom Skupu Mr Suzana Kujundžić Ostojić je saopštila rad pod naslovom *Basne u narodnoj književnosti Bunjevaca* a dr Aleksandar Raič je izložio saopštenje na temu *Savrimenost basne i Bunjevci*. Oba saopštenja su predviđena za publikovanje u časopisu Most, Zavoda za kulturu Vojvodine.

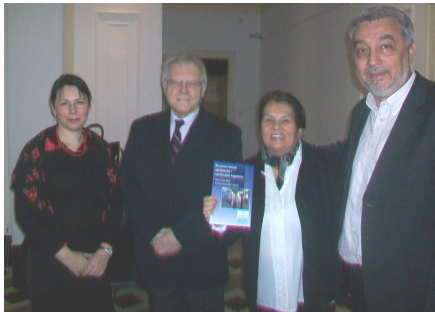

25. 11. 2013. god. – Nacionalni praznik Velike narodne skupštine Srba, Bunjevaca i drugi slovenski naroda Bačke, Banata i Baranje 25.11.1918 u Novom Sadu - U polaganju vinca Bunjevačkog nacionalnog saveta u Novom Sadu učestvovali su dr J. Kalajdžić, A. Nonković i dr A. Raič (na slici sa B. Pokornićem i S. Babić). – Na svečanoj Akademiji u Vićnici Gradske kuće u Subotici učestvovali su dr J. Kalajdžić, A. Nonković, J. Vučetić Buljovčić i mr S. Kujundžić Ostojić (održala referat).

25. 10. 2013. god. – Presentacija bunjevačke publicistike na Sajmu knjiga u Beogradu – Na Sajmu je prezentovan Zbornik „Etnodijalektološka istraživanja 2009“ o kojem je divanila mr S. Kujundžić Ostojić. O svojim zbirkama poezije u izdanju Bunjevačke matice govorila je (i čitala pisme) J. Vučetić Buljovčić.

24. 12. 2013. god. Interkulturalna tribina „Kulturni vidici nacionalnih zajednica u Vojvodini“ u Zavodu za kulturu Vojvodine – Na inicijativu UG „Bunjevci“ Novi Sad, u saradnji sa nacionalnim zajednicama Rusina i Makedonaca, održana je tribina sa izlaganjima dr Aleksandra Raiča, Miroslava Keveždija, Vaske Čergoske i Zvonka Stantića. U dila tribine posvećenom pitanjima i kometarima divanio je gospodin iz bugarske nacionalne manjine i mr S. Kujundžić Ostojić ispred Bunjevačkog nacionalnog savita. Zaključak je ove tribine da je zajednička interkulturalna promocija manjinskih zajednica u Vojvodini od značaja za unapređivanje sviju ovi zajednica u Srbiji.

Naziv: Udruženje građana "Bunjevci" Novi Sad
Poštanski broj i sedište: 21102 Novi Sad
Ulica i broj: Fruškogorska 29/1
Broj telefona: 061 2785911
E-mail adresa: UGBunjevci@gmail.com
Broj računa, naziv i sedište banke: 340-0000011005416 57
Erste Bank, a.d., Novi Sad, Bulevar oslobođenja 5
PIB: 106478997
Matični broj: 2800660
Motto
Nek se znade da Bunjevac živi!

Bunjevci na Internetu

Nacionalni savit bunjevačke nacionalne manjine

<http://bunjevci.net/>

Bunjevačka matica

<http://www.bunjevacka-matica.org>

Bunjevački Prigled

<http://bunjevackiprigled.wordpress.com/>

Prvi bunjevački sajt

<http://www.bunjevci.com/>

Bunjevački rodoslov

<http://bunievackirodoslov.blogspot.com/>

Lektura

Mr Suzana Kujundžić Ostojić

Štampa

KriMel, Budisava

Tiraž

200

Rukopis Zbornika je zaključen 15.01.2014.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

008(=163.42)(497.11)

BUNJEVAČKI prigled : zbornik za kulturu i društvena
pitanja Bunjevaca / glavni i odgovorni urednik Aleksandar
Raič. - God. 2, sv. 2 (2013)-. - Novi Sad : Udruženje
građana "Bunjevci", 2013-. - 30 cm

Dva puta godišnje.
ISSN 2334-6124

Izdavanje ove sveske Bunjevačkog prigleda realizovano je sufinansiranjem Pokrajinskog Sekretarijata za kulturu i javno informisanje sredstvima iz Budžeta Autonomne Pokrajine Vojvodine.